

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 4. (181.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László

Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter

Művészet: Ujvárossy László

Kultúra: Tóth Hajnal

Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika

Kritika, esszé: Simon Judit

Főmunkatársak: Boka László,

Kőrössi P. József, Péter I. Zoltán,

Pomogáts Béla, Szilágyi Aladár

Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia

Tördelőszerkesztő: Darabont Éva

Benkő J. Zoltán (1973–2019)

Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)

Dr. Indig Ottó (1936–2005)

Kinde Annamária (1956–2014)

Dénes László

Gittai István

Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad

410068 Oradea

Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat

Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában

Felelős vezető: Hajdú Áron

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban Láng Eszter művei láthatók.

Szélcsend, 2013, kollázs, 50 × 69 cm

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

Irodalom	3	SZŰCS LÁSZLÓ Világunk, Szilágyi Aladár nélkül			
	4	BENESÓCZKY LÁSZLÓ Szakadárok; Engem bőlények; Északnyugati zivatarok; Utazás a metrón (<i>vers</i>)			
	8	PATAKI ELŐD ISTVÁN A falu (<i>próza</i>)			
	14	OLÁH ANDRÁS [emlékszem]; hiába ismered; elvesztettelek (<i>vers</i>)	Művészet		
	16	MIKOLA EMESE Etűd egy démonra (<i>próza</i>)	Esszé		
	20	ADY ANDRÁS Menekülés; Legalább ott...; Ha közbenjárnál...; Le portrait d'un...; Recipe; Immobilis in... (<i>vers</i>)	Tandem		
	24	PILIZOTA SZANDRA (MURRON SKEATS) Az ördög vigyen el, Ned! – részlet (<i>próza</i>)			
	27	TÓTH ÁGNES Popon Krisztina akvarelljeihez (<i>vers</i>)		Társadalom	
	29	MIKA GABRIELLA Vakáció; Szép, új világ (<i>próza</i>)			
	35	GELLU NAUM Körforgás; A fal; Möbius- csavarodás; Athanor; A nap nővére (<i>vers</i>) – Fordította Mihók Tamás			
	38	KÁNYÁDI IRÉNE Az univerzum lüktetése járja át – Láng Eszter művészetéről		Kritika	
	50	LAKATOS-FLEISZ KATALIN A reklámok antihermeneutikája			
	52	MAGYARI SÁRA, CONSTANTINOVITS MILÁN A halszagú nyelvrokonok és a halványuló Szíriusz – Magyar Sára rovata			
	56	ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (24.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról			
	59	FRIED NOÉMI LUJZA Az energiától a vidékre költözésig – Marosvásárhelyi filmek Nagyváradon			
	63	PÉTER I. ZOLTÁN Váradi kávéosk a századfordulón			
	73	SIMON JUDIT Minden, de minden, ami belefér – Heinrich von Kleist-darab a nagyváradi színpadon			
	75	NAGY ORSOLYA A feliraton túl – Oscar-díj- összefoglaló			
	78	TASNÁDI-SÁHY PÉTER Kimondva kimondatlanul (Paolo Sorrentino Az új pápa c. filmsorozatáról)			
	80	PAP ISTVÁN Olvasásra fel! – Kortárs, magyar – Szilágyi Aladár íróportréi			

A CÍMLAPON ÉS A HÁTSÓ BORÍTÓN: Víz V., Torlódás, 2017, 48 × 68 cm

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Világunk, Szilágyi Aladár nélkül

Lehetetlen vállalkozás volt őt megelőzni. Lehetett tél vagy nyár, minden igyekezet hiábavaló volt, hogy bárki előbb érjen be nála a szerkesztőségbe. Igaz, nem is próbáltunk ebben versenyre kelni vele. Ebben sem. E hajnali, korai órákban történt meg rendszerint az, ami újságíróként az erőssége volt: az alapos felkészülés egy-egy nagy riportra, interjúra, adalékok gyűjtögetése egy komolyabb lélegzetű publicisztikához, háttéranyaghoz, műkritikához. Persze, ha közben valami csemegére bukkant, akkor a második kávé mellé már kész is volt egy újabb glossza, legkedveltebb műfaja. Belém van égve a kép: amint benyitok a szerkesztőségbe az udvari kapun, már látom Ali feje búbját az ablak közelében ülve, amint a számítógép képernyőjét figyeli, esetleg már a billentyűzetet püföli.

Bár az alkata nem ezt sugallta, kívül-belül törekeny ember volt, abban az értelemben például, hogy roppant nehezen tudta magát túltenni bármiféle méltánytalanságon, igazságtalanságon. Ha nem mondta is mindig, de cipelte magával ezeket, együtt a rá jellemző, anekdotázó derűvel. Hivatásában szívós természetű, kitartó, aki az utóbbi években egyre nehezebben járva, minden lépés fájdalmával együtt hetvenen túl sem hagyott fel a száguldó riporterkedéssel, a mindenre való rácsodálkozással, az új iránti kíváncsisággal,

a maga polihisztor, reneszánsz ember módján.

És nem elég, hogy mindent pontosabban és jobban tudott, képes volt ezt a tudást élővé tenni, visszaadni írásai-
ban, támaszkodni erre kérdéseiben, megosztva a fiatalokkal beszélgetve.

Sok éven át közvetlen szerkesztőségi asztalszomszédként, közös riportutak élményei birtokában emlékek és történetek sokasága kavarg most előttem, még letisztulatlanul. Ezekből az élményekből kell majd a kortársaknak megrajzolniuk, megrajzalnunk az utókor számára is, meg a magunk örömeire is, a hiteles portréját Szilágyi Aladárnak, a Várad alapító szerkesztőjének, aki az elmúlt bő negyedszázad váradi magyar kulturális életének egyik legfontosabb szereplője, alakítója volt.

Váradiak közt egy pankotai európai.

BENESÓCZKY LÁSZLÓ

Szakadárok

Irodalom

*A Karaván sörözőben egyszer volt egy álmom.
Békés álmom volt. Az óvodáknak
olyan alacsonyan volt a mennyezetük, hogy
a felnőttek nem fértek be, sem az ukrán
hadiflottát népszerűsítő poszterek a napsütötte
falakra. A bölcsisek vezetésével, ezt
kihasználva, köztársaságot alapítottak. Emiatt nem
kapott állami támogatást a menza, és boldog
éhezésben telt négyszáz gyerekkor.*

BENESÓCZKY LÁSZLÓ
(1992, Budapest) kommunikáció- és médiatudomány szakon végzett, alapszakon a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, mesterszakon a Budapesti Műszaki Egyetemen. Jelenleg szabadúszó újságíró és idegenvezető. Az Yriunk művészcsoport alapító tagja.

Engem bölények

*Engem bölények tanítottak az egyetemen,
Vacsorára kaptunk hús kaszált-füvet,
Éjszaka széjjelfeküdtünk a prérin,
És a medvék is elkerültek minket.*

*Egy hűvösebb alkonyon láttunk egy feketemedvét,
rögtön szociológia három után,
a műemlékvédelem kurzus előtt pedig
hirtelenhideg halrajok úsztak el.*

*A bölények békésen falatoztak akkor is,
amikor csillagok hullottak a fényhideg égen.*

*A bölényekre csak a felbomló hold
és a kihulló nap tehetett számottevő hatást.*

Északnyugati zivatarok

1.

*Most zivatarok jönnek északnyugatról,
én meg csak ülök a gép előtt,
vadon élő virágok képeit nézegetem
egy Facebook-csoportban.*

2.

*Nem esőtől félnek a nagy kövek,
nem zivatartól félnek a sziklák.
Szilaj szél. Villám. Ütközet.
Nem félnek záportól a sziklák.
Zúgnak, súgnak, sírnak a nagy fák.
Siránkoznak a kis kövek.*

3.

*Lombtalan fa árnyéka vetül
Kifeszített pocsolyákra.
Most nincs zúgás. Nem jön semmi.
Ne nézz hátra.*

Utazás a metrón

Düll Andreának

Keleti

*Szürkeotthon, ha volt is, más sosem
a felüljáróról lelógó borostyánokat nézte.
Kamaszszikrák az elosztóban, mint
a lámpák, hol belépsz a térbe.*

*Tükörcsalással ereszkedni le.
Csábít, mint egy úrállomás.
Még csak figyelnek a fények.
És ez is csak tükörcsalás.*

II. János Pál pápa tér

*Egy XXII. századi katakombába.
Embermagasság. Nem bánt
a magány.
Látszóbeton talán-mennyország.
Szórt a fény.
Középfent már megdicsér az ég.
Kint még fegyelmez a tér.*

Rákóczi tér

—

Kálvin tér

*Félcsoveken visz hidegvarázs.
Húszéves lányok, színes emberek.
A sárga alagút munkába menet
megáld téged a Nap helyett.*

Fővám tér

*Trónodban üldögélek, tudás,
társadalombonyolult
fészek alatt.
Űt az óra, lőn padlizsán, citrom,
és túlegyszerű világ.*

Szent Gellért tér

*Rozsdabarna, végre-izgalom:
szinte, mint kávé, egyben megiszom.
Középtűt moszkvai dejavu-hullámok.
Atomreakciók parázsló sodrában állok.*

Móricz Zsigmond körtér

*Butuska tizenhat évesek
legfényesebb,
eleven játéka.
A lift portikusza
a közepes király kapuja.*

Újbuda-központ

*Nádak, fecskék, visszerek,
egy leszbikus pár csókolózik.
Az élet egy törött palack,
a halált farkalja épp.
A halálnak jó biztosan,
engem letör.*

Bikás park

*Parkot vág a műgyerek,
juhartermés pereg.
Kékesszürke otthon.
Lentről látni az eget.*

Kelenföld

*Megérkezés. Bordója már fakó.
Eget nem látni. Meleg ráció.
Nyugodtan lépdelnek nagymellű lányok.
Háromszögek lassan összeállnak.*

PATAKI ELŐD ISTVÁN

A falu

Franz Kafka emlékére

P. magányosan poroszkált a falu utcáin. Maga sem tudta, hogy hova lyukadt ki. Nem bánta különösebben, szeretett eltévedni. Egy árva lelket sem látott, leszámítva az ablakon keresztül kukucskálókat. Amint P. közelebb lépett volna házukhoz, riadtan húzták össze a függönyt, és úgy tűntek el mögötte, mintha ott sem lettek volna. P. szerette volna megkérdezni, hogy merre van, így belépett a kapun, majd megkopogtatta az ajtót. Semmi válasz. Továbbállt.

Beesteledett, mire egy kocsmára lelt. Halvány fény szűrődött ki az útra. Az asztalnál helybeli munkások és földművesek ültek, sörüket kortyolgatva. Amint P. belépett, a fogadó halk moraja egyszerre elcsendesedett. Mindenki rászegelte tekintetét. P. zavarban volt, szabad asztalt nem látott, így továbbra is csak az ajtóban ácsorgott. Lassan és komótosan előkészálódott a kocsmáros is, és megkérdezte P-t, ugyan mi járatban itt. Alacsony, zömök ember volt, középkorú, pocakos, és homloka mélyen kopaszodott. Szemeiből bizonytalanság áradt.

– Szeretnék itt megszállni ma este. Holnap kora hajnalban már itt sem vagyok, nem lesz gondjuk velem.

– Mégis, mi járatban itt? – akadékoskodott a kocsmáros.

– Letértem a főútról, rövidítés reményében. De ahogy látom, nem túl szívélyes a fogadtatás. Sajnos éjjel mégannyira sem tudnék tájékozódni, így kívánnám a hajnalt. Lenne szabad szobájuk?

– Nincs! – vágta rá a tulaj, szinte P. szavába vágva.

– Megfelel nekem egy szalmazsák és egy pokróc is, itt valamelyik sarokban.

– Huszonöt dollár.

A kocsmáros morgott még valamit, és hátrament a pult mögé. A helybeliek vállat vontak, majd tovább folytatták a beszélgetést. „Ezek aztán lehetetlen emberek” – gondolta magában P. Negyedórát ácsorgott még a bejárat előtt, míg a kocsmáros ismét előballagott, és a sarokba lökött egy nagyon ócska szalmazsákot egy még ócskább pokróccal. „Köszönöm” – mondta P., amit jószívű fogadása csak egy „eh”-hel nyugtázott. P. nehezen aludt el, a sörözők sustorgása és a villanyfény is zavarta. Befelé fordult, és megpróbált valami szépre gondolni, el is szenderedett, de szokásos rémálmai újfent megjelentek. Végtelen események gyötörték, egymás után körösen ismétlődtek, újra és újra megtörténtek, bármit is próbált ellenük

PATAKI ELŐD ISTVÁN (1989, Bihar) 2010-ben matematikatanári diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Kolozsváron él, informatikusként dolgozik. A Heliikonban, az Irodalmi Jelenben, a vajdasági Magyar Szóban és a Kilátóban jelentek meg írásai.

tenni. Olyan volt, mint egy labirintus: mindig volt több döntési lehetősége, ám bármelyiket választotta, mindig ugyanoda jutott, majd kezdhette előlről.

A hajnali nap sugara keltette fel. Arca gyűrött volt a kialvatlanságtól, teste a kínlódás verejtékében úszott, és az egyik karja is elzsibbadt. Kinyitotta szemét. A kocsmárosné pont akkor hajolt le hozzá. P. megrémült az ismeretlen társaságtól, de aztán elveszett a gyönyörű barna szemek mosolyában.

– Kér kávét? – kérdezte a kocsmárosné. – A férjem alszik, még nem kelt fel.

– Igen, köszönöm. Fel akart ébresztetni?

– Nem, csak megnéztem, hogy él-e még. Tudja, hozzánk nagyon ritkán keverednek idegenek.

– Akkor ezért volt mindenki olyan ellenséges velem?

– Áh, csupán nem tudják, hogy kell köszönteni egy idegent. Ritka, mint a fehér holló!

A kocsmárosné megfordult, és a kávéfőzőhöz sietett. P. kimászott fekvőhelyéről. Arcán a csípős reggeli hideg leheletét érezte. Az ajtó nyitva volt, bizonyára szellőztettek. A csésze kávé forrón hívogatta, a kocsmárosné pedig kacéran rákacsintott. Egymással szemben ültek. Olyan harminc körüli, csinos nő volt. Még nem öltözött fel teljesen, egy lenge fehér csipkés hálóinget viselt, melyből gömbölyded karjai hamvasan és hívogatóan hatottak P.-re. Hatalmas barna szemei és hosszú, egyenesre fésült haja tetézte bájait.

– Mégis, miért jár erre ilyen kevés idegen? – kérdezte P.

– Külön engedély kell az előljáráságtól, hogy a faluban éjszakázhasson. Nálunk igen szigorúak a törvények. Az ide érkezőknek muszáj a Hivatalnál jelentkezniük, majd ott egy interjú során eldől, maradhatnak-e, és ha igen, akkor mennyi időre. Nem látta a falu bejáratánál a táblát?

P. némán intett, hogy nem.

– Gondolhatja, kevés utazó kockáztatja idejét a korántsem garantált itt-létért. Pedig látnivaló lenne itt ám, bizony.

– Mégis mi?

– Hatalmas fúrótornyaink vannak, na meg ott a nyolcadik századbeli földvár. Még Mén Marót építette. A falu és a Hivatal büszkesége. Minden évben ott tartják a helyi kampánybeszédet, és ingyen lacikonyha várja a helybelieket.

– És a férje mégis hogy engedte meg, hogy itt maradjak? És honnan tudta, hogy nem jártam a Hivatalban?

– Ha járt volna ott, és kérvényét elfogadták volna, akkor egy hivatali kitűző lett volna a mellén. Aki nem viseli, és nem idevalósi, azt letartóztatják, és legjobb esetben kitoloncolják.

– És legrosszabb esetben?

– Három hónaptól három évig tartó kényszerszermunka a fúrótornyoknál. Ez attól függ, hogyan halad a pere, mármint a letartóztatás után. Valamint mennyi időt tartózkodott nálunk illegálisan. Gondolom, a pénzéhes férjemre jó hatással volt a kicsikart dollár, meg amúgy is bizonygatta, hogy hajnalban odébbáll. A hivatalnokok csak reggel nyolckor kelnek. Aprópó, még van két órája.

– Dolgozni nem jönnek ide idegenek? – érdeklődte P.

– Nagyon ritkán. Külön munkavállalási kérvényt kell kitölteni ilyenkor, annak a jóváhagyása pedig akár hónapokba is beletelhet.

– Ez aztán a bürokrácia! – kiáltott fel P.

– Megpróbálkozhatna vele. Maga kedvemre való. A férjemben amúgy sem lelem kedvem, túlságosan tutyimutyi alak.

– Azért kedves volt tőle, hogy befogadott.

– Talán ez volt életében az egyetlen alkalom, amikor valamilyen szabályt áthágott. Gondolom, úgys bizonyos volt abban, hogy hajnalhasadtakor kidobja magát.

– Még fel sem kelt?

– Tegnap eléggé besörözött a többiekkel, aztán most húzza a lóbórt. Na, de itt is van már, bújjon a pult mögé! – biztatta a kocsmárosné.

– Hol van ez a csavargó, akit beengedtem? – kérdezte ásítózva a kocsmáros, amint lassan előcammogott.

– Elment az már napfelkeltekor.

– Ha nem tudtam volna legombolni róla azt a pár dollárt, akkor nem engedem meg, hogy itt maradjon. Még én is az egyik fúrótornyon végzem!

– Dehogyan végzed – mondta a kocsmárosné, és ahogy a pult mögött ült a széken, lenyúlt P. után és elkezdte kigombolni a nadrágját, majd egyetlen határozott mozdulattal megragadta.

P.-t ez annyira felajzotta, hogy szájára kellett tapasztania a kezét, így uralkodott sóhajtásain.

– Igen, talán egyszer még a Hivatalba is eljutok, hátha felvesznek az egyik előljáró hírvívő szolgájának. Akkor büszke lehetnék egész életemre! Igazi siker lenne. Kimegyek megnézni a lovakat, addig te moss fel! Ezek a parasztok mindig olyan rumlit hagynak sörözés után. Mondjuk, az én fejem is majd szétreped – mondta a kocsmáros, és már ki is lépett az ajtón.

A kocsmárosné abban a pillanatban P.-re ugrott, és őrült iramban lovgolni kezdett rajta. P. gyönyörét fokozta, hogy a kocsmáros épp csak most tette ki a lábát. Verejtékben úszva hemperegtek a pult mögött, nem tudták megunni egymás ölelését, egymás testének puha melegét. Az izgalom a tetőfokra hágott.

– Válj el! Elveszlek feleségül – mondta P.

– Lehetetlen. Nagyon szeretném, de itt egy válóper akár évekig is eltart, és neked engedelýed sincs.

– Elmegyek most rögtön engedélyért. Úgy teszek majd, mintha most érkeztem volna, így nem sodorhatlak bajba benneteket, és a kocsmát sem.

– Nem lehet! A helybeliek már láttak tegnap este, lehet, így is elpletykálja valamelyik, és ha a legkisebb rangú hivatali szolga meghallja, akkor már nyakunkon a baj.

– De hát pont te mondtad, hogy meglehetősen besöröztek. Így talán még arra sem emlékeznek majd, hogy itt jártam. Vagy ha mégis, akkor bebeszélhetitek az előljárásának, hogy csupán képzelődött az illető, ittas lévén.

– Ez igaz. Tegyük fel, sikerrel jársz, és megkapod a leghosszabb tartózkodási engedélyt. Ez harminc nap.

– Csak?! – hördült fel P.

– Meg lehet hosszabbítani, de erre még sosem volt példa. Ennyi idő alatt nem tudok elválni.

– Akkor leszek a szeretőd! Mi ketten, boldogságban, titokban!

– Látszik, hogy nem vagy idevalósi – mondta a kocsmárosné. – Ha ez kitudódna, márpedig hosszasan semmit sem lehet titokban tartani, a Hivatalba rendelnek majd mindkettőnket, és hűtlenség, valamint paráznaság miatt fognak elítélni.

– Csak nem kellene neked is fűrótornyon szolgálni? – kérdezte P. riadtan.

– Csak az alagsorában. Nekem kellene főzni és mosogatni több száz dolgozóra. Reggeltől estig.

– Valami kiút mégiscsak lehet – morfondírozott P. – Mi lenne, ha a tartózkodási kérelmemkor egyenesen a főelőjáróhoz mennék, és megbeszelném vele ügyünket. Lehet, rá tudnám venni valamire, van pénzem, befolyásos ember vagyok, talán ha földet vennék itt, bármikor megenyhülnének!

– Az megint csak lehetetlen. Nincs földmérőnk, és amúgy sem adnának egy idegennek. Egyszer volt itt egy földmérő, egy bizonyos K., de ő is pórul járt, a Hivatal igazából nem is akart sosem földmérőt. Ugyanis minden föld az övék, a falusiak csak bérlik.

– Én akkor is megpróbálom – mondta konokul P., majd vette kalapját, és a kocsmáros esetleges megjelenésére fittyet hányva kilépett az ajtón.

Jólesett P.-nek a hűvösben sétálni. A kocsmárossal már nem találkozott, és a falu továbbra is kietlennek tűnt. P. találmára baktatott az utcákon, a Hivatalt keresve. Nagy izgalmában és sietségében elfelejtette megkérdezni a kocsmárosnét, melyik irányba induljon. Végül a sok kanyargás után találkozott egy kaszás emberrel, s az nem túl szívesen, de útba igazította.

P. megállt a Hivatal hosszan elnyúló, fehér épülete előtt. Csodálkozott, miért nem húztak rá emeleteket, olybá tűnt, laposan bővítették ki, és több száz folyosót, több ezer szobát rejtegethet. Nekiállt, hogy széltében végigsétálja, hátha egy ajtóra bukkan. Az ablakok le voltak sötétítve, senki sem

láthatott be. Már-már úgy tűnt, naphosszat gyalogolhat itt le-fel, mikor hirtelen egy hang megszólalt mögötte:

– Jó napot! Kedves P., már vártuk magát!

– Jó napot! Ismerjük egymást? Honnan tudja a nevemet? – kérdezte P. meglepetten.

– Ugyan, ugyan, egy ilyen kis faluban gyorsan terjednek a hírek. A Hivatal mindent lát és mindent tud – tette hozzá. – Wittmann hivatalnok vagyok, fáradjon be, kérem.

Ezzel kinyitott egy ajtót, melyet P. észre sem vett. Teljesen olyan színű volt, mint a fal, és nem volt küszöbe. Egy folyosóra értek. Az irodák ajtaja nyitva állt. Hatalmas hangzavar és zakatolás volt, a hivatalnokok tollba mondtak, az írnokok pedig gyorsan verték az írógépek billentyűit. Egy szolga kiskocsival aktahegyeket tolt, és majd felborította őket. Hirtelen még több szolga jött, több millió aktával. Alig lehetett kikerülni őket, cik-cakkban haladtak a hosszú folyosón. P. csak most eszmélt rá, eddig meg sem figyelte a titokzatos tisztviselőt, akit ilyen felelőtlen módon némán követ. Wittmann fekete bundát viselt, szoros, magasra gombolt gallérral. Hatalmas pocakját kacszázó léptekkel cipelte. Magas homloka, keskeny ajkai és karvalyorra mesterkélten benyomását keltette.

– Mindenkiről van aktánk – mondta Wittmann. – Nyilván felteszi a kérdést, ugyan, nem lakhat ennyi ember egy ekkora faluban, mire ennyi akta? Viszont akkor nyilván nem számol azzal, hogy egy személynek több aktája is lehet, egyszerre több eljárás folyhat ellene vagy érte, több perben is lehet implicált, ahogy mi mondjuk szakszóval.

P. szédülni kezdett, homloka verejtékezett. A folyosókon állott és meleg volt a levegő, a hőség elviselhetetlen volt, emellett a tisztviselők szolgáltnak irdatlan hada, valamint a folytonos lármája nagyon nyomasztotta. „Mégis hogy bírja Wittmann ebben az irdatlan bundában?” – gondolta magában P. Szeretett volna leülni egy pillanatra, de ekkor észbe kapott: meg sem kérdezte, hová tartanak.

– Melyik hivatalhoz tartozik? – kérdezte P.

– Óh, itt csak egy Hivatal van, a *Hivatal*. Mi mindenkit számon tartunk, ne aggódjon.

– Hová megyünk?

– Csak pár percet vesz igénybe az egész – tért ki a válasz elől Wittmann.

– Nem pihenhetnénk meg előtte?

– Nem, mindjárt ott vagyunk az irodámban. Tessék, itt balra.

P. fáradtan roskadt a pamlagra.

– Tudomásunk szerint maga mérnök. Melyik fűrótoronyt szeretné választani? – kérdezte az előljáró, majd különböző prospektusokat tárt P. elé.

P. kókadtan nézett maga elé, szeme előtt összefutott az írás. Majd hirtelen, mintha egy csengettyű szólalt volna meg a fejében, észbe kapott:

– Munkát ajánlanak? Szeretnék itt letelepedni és a feleségemmel családot alapítani.

– De hiszen magának nincs felesége. Maga illegális határátlépő, magát kényszermunka várja. Csak a Hivatal kegyessége, hogy választhat fűrótor-nyot.

– A kocsmárosné... – nyögte ki P.

Ismét úrrá lett rajta a rosszullét. Nehezen lélegzett. Wittmannt mindez kevésbé zavarta, sőt, mintha élvezte volna.

– Csak nem gondolja, hogy támogatjuk ezt a hűtlenséget? Alig ismerik egymást. Szeretném leszögezni, hogy a kocsmáros nagyon jó emberünk. Maga pedig... Tudjuk, hogy mit tett. Mindenütt vannak térfigyelő kameráink, mi mindent látunk.

P. most már semmit sem értett. Mielőtt elájult volna, elnyúlt a pamla-gon, és ködös tekintetével látta, amint Wittmannból hatalmas csápok nőnek ki, és ganajtúró bogárrá változik.

Álmában végtelen események gyötörték, egymás után körkörösén ismétlődtek, újra és újra megtörténtek, bármit is próbált tenni ellenük. Olyan volt, mint egy labirintus: mindig volt több döntési lehetősége, ám bármelyiket választotta, mindig ugyanoda jutott, majd kezdhette előlről.

A hajnali nap sugara keltette fel a szalmazsákon fekvő Arca gyűrött volt a kialvatlanságtól, teste a kínlódás verejtékében úszott, és az egyik karja is elszibbadt. Kinyitotta a szemét. A kocsmárosné pont akkor hajolt le hozzá. P. megrémült az ismeretlen társaságtól.

OLÁH ANDRÁS [emlékszem]

*emlékszem a beszédhibás
délutánokra amikor csak szavakat
kerestem amik hozzád majd elvezetnek
az állítmányok nélküli délutánokra
az elspórolt határozóragokra
melyek közt tárgyad lehettem kicsinykét
emlékszem a bujkáló időre a játéokra
ahogy mosolyogtál ezen a kétértelmű
állapoton mert állapot volt csak
még ha az idő átértékelte is
de már semmi sem az ami volt
mi sem vagyunk azok
a játék komolyra fordult: magunk
lettünk a fájdalom és a feloldozás
s már csak a szemrésünkbe szűkült teret
cipeljük magunkkal örök kárhozatban*

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) Ratkó József-, Ady Endre- és Bánkuti Miklós-díjas, Quasimodo-különdíjas költő, drámaíró. Diplomáit Debrecenben és Nyíregyházán szerezte. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: **Visszafele** (válogatott versek, Hungarovox Kiadó, Bp., 2019).

hiába ismered

*macskaköveket áztat az idő
árkádok alatti félhomályban kuporog a sebzett
lelkiismeret mint hasadékbán a szemét
berozsdált emlékeinken hiába kopogtatok
hallgatásodba fullad ez az este is
nem lehetsz örökké ennyire sérülékeny
kontúrjaink egymásba halványulnak
sejtjeink egybefolynak
de a szívkamrába vésett állandók hiába vonzanak
és hiába ismered rejtjelét a hiánynak
tűszúrásaid nem a fájdalmat csillapítják...
maradt egy szűk előszobányi szabadság
ahová nem nőhet a világnak másik szénaboglyája
hogy abban szeretkezzük magunkat halálra*

elvesztettek

valahol elvesztettek megint
nem tudtam hogy történhetett
hisz nemrég még egymásban reszkettünk
és észre sem vettük hogyan mélyül
távolsággá a fénytelen homály
nem hittem volna
hogyan utolérjük a pillanatot
amikor majd eszedbe sem jutok
nincs arca annak a vasárnapnak
amikor betört hozzánk a kétség
s beszakadtak a szélei a megfakult képnek
– hirtelen elromlott minden
s elnehezültünk végleg
pedig most igazat hazudnék
de szitáló hó lett a fájdalomból
és kifehéredett a pont
ahová téged bevészték
felitatódott az álmok
és nem találok a hiányzó analógiát
csak a hiányt magát
nincs levegőnk – egymásba száradtunk –
össze is téphetnélek
de már nem vagy s már nem vagyunk
...egyszer kihallgattalak
álmodban motyogtál valami kedveset
kapaszkodni próbáltál belém
de ekkor már veszélyesen
közel kerültél hozzám
meggyanúsítottalak hogy átrendezed
az életem s hogy beköltöztél a hajnalaimba
és kitoloncolod a régi álmokat
későn eszméltem
s csak amikor gyanakvásom elfáradt
hallottam meg hogy a mezők virágai
által karcolt képletek nyomán
tücskeink már új álmodat szőnek

MIKOLA EMESE

Etűd egy démonra

Valaki kopogtat, gondolta. Fel kellene keljek, hogy beengedjem, de fájdalmas zsibbadást érzett a kezében és a lábában, fáradságában pedig még a szemét sem akarta kinyitni.

Kopp, hallatszott újra tompán a hang, mintha csak a nappali asztala akarna elugrani a helyéből, de egy mozdulat után megáll, hogy ne legyen túl feltűnő a haladása.

Kopp, és a zöld nyelvű konyhakés is elmozdulna a mosatlanok közül, hogy belevágjon valamibe, akármibe.

– Megyek – mondta Daisy bódultan. Nem is gondolt arra, hogy éjjel, ilyen szokatlan időpontban, ráadásul ezzel a fojtott, vontatott nyugalommal ember nem kopoghat.

Még nem érezte teljesen a végtagjait, de rászánta magát, hogy kinyissa a szemét.

Kopp, hallotta ismét Daisy a hívást, mintha egy lebombázott fal téglái koppantak volna tompán egymáson.

Egy hatalmas férfi állt előtte. Feje szinte a mennyezetet súrolta. Meztelen volt, izmos, de testét mindenütt vörös és fekete szőr borította. Kajánul átfogta Daisy bokáját és erővel magához rántotta.

– Na, gyere már!

Nem! – akarta kiabálni, de nem jött ki hang a torkán.

Az alak megpofozta, majd nevetett. Észrevétlenül akarta a gyűlölet útjára terelni Daisyt. Ez az a biztos eszköz, amivel minden démonnak nyert ügye van.

A gyűlölet útjáról kevesen tértek vissza. Minden lépése egyre lennebb visz, és minél lennebb vagy, annál erősebbnek, okosabbnak hiszed magadat. Mikor boldogan és mámorosan elhiszed, hogy te vagy életed egyetlen ura, és a földgolyó forgását is érdekli, hogy te mit gondolsz, és csak az az egy helyes gondolat van, ami benned megfogant, akkor gondolatban bárki-be beledöföd a kést, aki ellentmond neked.

Akkor lemondta a lelkedről, akkor beléptél az anyag csapdájába, és addig fogsz benne keringeni, míg fel nem sír újra a lelked. Közben száz átok beteljesedik, ezer más életre kel, és te még mindig nem tudod, hogyan tévedhettél el annyira távol mindentől, hogy sehol nem találod a helyed, és sehol nem látod azt, ami te vagy.

MIKOLA EMESE (1974, Nagyváradi a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot, jelenleg ugyanott doktorandusz. Szabadúszóként dolgozik. Félrehallgatások című regénye 2018-ban jelent meg a Holnap Kulturális Egyesület gondozásában. Kinde Annamária-díjas.

A démon tudta, hogy csak a gyűlölettel teli késszúrások növelhetik újra a hatalmát, ezért Daisyre üvöltött, és szinte a lány markába égetett egy bajonettet.

– Tűnj el! – kiáltott a lány.

– Én uraltam anyád, hogy elkeseredettségében Eli végre megöljön engem. De Eli mindig túl istenfélő és kötelességtudó volt. Soha nem tudtam igazából tönkretenni. Anyád pedig csakis az én művem. Annyira alantas lénnyé vált, hogy már nekem sem kellett. Az a tutyimutyi Albert nem is volt ott a fogantatásánál.

– Albert csodálatos ember volt! – kiáltott fel Daisy sértődötten, mert az anyját, aki verte őt, nem volt miért védenie.

– Albert úgy vezényelte Händelt, hogy a katedrális szinte felemelkedett a helyéből, hogy jobban az ég felé érjen, és amikor Pachelbelt játszatott, a hó alatt is kinyíltak a virágok. Vigaszt és erőt adott az embereknek a háború után.

– Az embereknek csak bosszú, vér és csupasz, vonagló testek kellenek. Hangok, melyekről nem tudjuk, hogy a fájdalom vagy a kék hangjai. Csontropogás, tehetetlen áldozatok, akik nem ütnek már vissza nekik. Ez tartja őket életben, ez az önhitt felsőbbrendűség, ettől érzik magukat hatalmasnak, nem a vigasztalástól.

– Ő, te szegény, szerencsétlen! Te szegény, te nagyon-nagyon szegény! – mondta Daisy szörnyülködve, és egyre növekvő szálnalmat érzett a démon iránt. – Te nem is éltél! Te a mi életünket élted? Nem a tiédet. Pedig tudod... – mondta ki vontatottan –, az élet önmagáért szép és nemes, és nem mások ellenében, hanem valamiért szabad csak élni.

Naiv óvó néniként gondolkodott egy példázaton, mintha a démonokra hatnának a tanulságos történetek. De közben mégis, a kés, amelyet a markában szorított, türelmetlen ösztönnel azt diktálta neki, hogy szúrjon és öljön.

Hiába hallotta szépen visszacsengeni saját szavait, a másik oldalon akart lenni. A hatalmas cselekvők oldalán, a látványos fordulatok oldalán. Ott, ahol az életnek nincs rendje, csak retorziója. Ott, ahol a nyíl, kard és puskagolyó soha nem ejt halálos sebet. A törött csontok nem hetekig gyógyulnak, és minden baj három villanásból megoldódik. Hitte, hogy fokozódó örömet fog érezni, ha végre nekironthat ennek a démonnak.

– Te nem lehetsz gyilkos – hallotta valahonnan Albert hangját. – Csak szépségre és jóságra vágytál, mint minden gyerek, és pokolba kívántad anyádat, mert annyira alantas volt. De nem te ölted meg, kicsi gyöngyvirágom, saját magát tette tönkre.

Daisy szíve megdobbant. Hatalmas fájdalmat érzett, vágyakozó fájdalmat, amit orvosolni nem lehet, csak feledni.

– Milyen jó ember volt Albert és Eli. Nagyon szeretem őket! Nagyon, nagyon. Őket akarom!

A démon elveszítette a türelmét, belekapott a lány hajába, felemelte, ütötte, majd nekidobta a szekrénynek. Daisy a hátára esett, beütötte fejét a fésülködőasztal fiókjába, de felegyenesedett. Ujjjaival úgy morzsolta a két díszes kiszögellést, mint egy tanácstalan óvodás a macija fülét.

Csörömpölés hallatszott a konyhából, és mint egy sáskaraj rontott be minden kés a hálósobába. Majd megálltak a levegőben, egymástól egyenlő távolságban, vízszintesen, mint egy bevetésre váró hadsereg. Élükkel ugyanazon irányba mutatva, a lány szolgálatára készen. Választhatna egyet. Amint bizonytalanul felemelte a jobb kezét, a kések markolatukat mutatva közeledtek feléje. Teljesen szabadjára engedhetné most az ösztöneit, és ő lehetne a sötétség és a kések királynője addig, amíg egy másik, nála is szerencsétlenebb sorsú, naivabb és gyűlölni mélyebben képes lány le nem taszítaná onnan. Mert ebben a birodalomban minden tündöklés és tombolás csak addig tart, amíg egy még sötétebb lélekkel nem találod szembe magad.

A huszonegyedik század látnokai, a képregény-rajzoló megörökítenék a késhadsereget és Daisyt, amint hosszú kibontott hajjal és combcsontjától a térdéig érő hatalmas bajonett tetoválással áll mögöttük és parancsol nekik.

Kétségbeesett kisfiúk, pénzzel és gépekkel magára hagyott gyerekek csodálnák,... de ő inkább azt szeretné, ha ezek a magányos gyerekek vak hódolat és szolgálat helyett barátokat találnának, saját életüket élnék, és nem a szellemszörnyekét.

Ha most nem lesz a kések és a sötétség királynője, magányos harcosként, titokban kell irtsa a szellemszörnyeket. Mert olyan nincs, hogy életre hívsz egy átkot, aztán meg nincs kedved az egészhez! Olyan nincs, hogy meggondolhatod magad. Az átokcsapdában már csak két lehetőség van. Addig rodeózol a szellemszörnyekkel, amíg azok le nem taszítanak, vagy kristálytisztán előhívod a benned rejlő erőt, és felveszed velük a harcot. Lehet, hogy veszítesz, de ha nyersz, megszüntetted az átokcsapdát.

– Miért vagyok én mindig egyedül? – próbált egy harmadik utat, az önsajnálatot, a harc előtt. Persze, belátta, hogy ez nem teljesen korrekt állítás a részéről. Eli, Albert meg a gyerekek mögötte állnak. Nem olyan látványos, mint egy késhadsereg, de örök időig kitart. Akik úgy tudtak és tudnak hinni az életben, hogy minden kivirágzik körülöttük, azok többet adtak már neki, mint egy amulett szatyor vagy egy varázsgyűrű.

Tudta, hogy egy precíz mondat ugyanúgy hat, mint egy jól irányzott késdöfés. Persze, nem szófelhőkkel meg szószaporítással lehet megdönteni a gonosz hatalmát. Minden szóban, vesszőben és kötőszóban figyelemnek és erőnek kell lüktetnie.

Egy jól irányzott kérdés, precíz ostorcsapás a szembe, melytől a feldühödött ellenség végzetes hibát ejtethet. Kitérő válaszok, védekezések. Dimenziókon és épületeken való le-fel ugrálás, a témától való eltérés.

Tárgyak mentális mozgatása, velük való dobálózás, metaforák és külső utalások használata. Sértés, övön aluli rúgás. Ettől igazán meg lehet nyugodni, még ha fáj is, mert azt jelzi, hogy az ellenfél egyszerű és lusta, aki nem sok testcselt és harcművészetet tudott elsajátítani, a legsivárabb iskolán nevelkedett, és sokszor azt se veszi észre, mikor már halott.

Daisy összeszedte lelkének és idegeinek minden erejét, egész szeretetét és szánalmát. Egy egyszerű bővített mondatra koncentrált, egy félre nem érthető, határozott állításra:

– Mi nem ölünk meg senkit! Érted? – kiabálta, úgy, hogy a torka is bevérzett.

A démon megbénult.

– Csak önmagad átka vagy! A saját indulatod szörnyszülötte – mondta rekedt, rezignált hangon.

A démon mélyfekete és rikító vörös színe elhalványult.

– Béke! – csettintett a már jégzoborszerű alakra.

– Békesség – jutott eszébe valahonnan régről a köszönés, és egy olyan bátorságérzés derengett fel benne, ami csak egészen kicsi gyerekekben van. Hátat fordított, és felkapcsolta a villanyt.

ADY ANDRÁS

Menekülés

*Mert bizonyára vannak már oly fák,
melyek innen teljesen eliszkoltak,
egy magot se hagyva hátra, tudták,
az el innen: parancs! Silbakoltak*

*itt eleget, barom-táj az emberi,
vadbarom kívül-belül, fejszeagyú.
És mert bizonyára vannak egyszeri
füvek is: menekült, alig-hajnalú*

*gyökértelenek, de elég jó nekik
máshol elszáradni, a bárhol más
a tuti, a természetnek, kitelik
valahogy, ember-mentes a megváltás.*

*Kezdshez, ha leléptek, pár jó ember
csak velük szökne: cseppben a tenger.*

ADY ANDRÁS (1976, Csík-szereda) költő. Brassóban járt sport-főiskolára, Kolozsváron pszichológiából, Brassóban újságírásból diplomázott. Kulturális tanácsadó, külpolitikai elemző, jelenleg gyámhatósági pszichológus. Versei hazai és magyarországi lapokban, folyóiratokban jelentek meg. Legutóbbi kötetei: *Pügmalion – léleknapló* (Mentor Könyvek Kiadó, 2015), *Bogivilág* (Mentor Könyvek Kiadó, 2016).

Legalább ott...

*Mert mindenféle jó-fürge férgek
fognak át- meg átszabni, amíg ők
is a büdös francha el nem mennek,
míg a rohadt deszka se megmentőnk.*

*Mert akkor az is annyira mindegy
lesz, hogy apánk aranyozott sas volt,
olyan harcos-években harmincegy
vagy ötvenes-áruló élő-holt,*

*s anyánk ismerte tán a közértest,
intíme együtt loptak tojásk nekünk
steppelt-marmeládosan kövéres,
vagy zakuszká-horpadt volt természetünk.*

*Ott már egykutya, isteniünk volt-e,
s erkölcsül ő, vagy ki tudja... szólt-e!*

Ha közbenjárnál...

*Anyá, itt aligha néhány fénykép
a kevés hagyatékok. Valami más
lenne valamilyen vágyódás-térkép
vissza hozzád, a valamely szikrás,*

*robbanásos megérkezés, fotón
elkapott halihó! De én képen
sosem vagyok, általa alkotón
igen, de benne-vele, mosoly-vészben*

*sose. Anyá, mit itten mindennek
titulálnak, annyira rothadt-szép
s egészek ezek a romlott mindennek...
nekem nem, de másnak tisztára ép!*

*Édes anyá, nem lehetnék ott, veled?
Sokkolnak az itt elvárt-elegek!*

Le portrait d'un...

*Szokványos Andrások jövőgetnek.
El is mennek, szerencsére, de nem
mind, s akik megmaradnak, köszönnék...
szevaszka, én vagyok a te-minden*

*énje, én vagyok te! Galaktika-
rubrikád, ellipszis, melyből kilógsz,
de mindig törzsön belül, aligha
lennél más csapat, egyedi-kifogysz*

*mielőtt része lennél más tájnak,
más-más jeleknek, megírt-álmodott
mezőknek, vágyott új vadvirágnak...
semmi vagy te, apámé', de átkozott*

*szép nihil, ezek a mifajta szörnyek.
Szokványos Andrások jődögélnek.*

Recipe

*Itten nincsenek hidak, márpedig
kurvaélet, de kellene pár innen-
vivő valami, addig-ameddig
fodrozódó tócsa bár, imígyen-*

*amolyan tengerke, lelke rajta
mindenkinek, ha pont ez nem élet-
kelléke, lelkem rajta, árufajta
vagyok, naná, nem is ember, véglet,*

*kezdettel alig. Be is iszom itten
a színeket, be mind a lámpavasnál,
mivel a hidaknak nix, ha van isten,
azt is beveszem, nem díszként, de vandál*

*„csakból”. Mi más történhet lámpányi
fényben, mint beinni, majd felszívódni?*

Immobilis in...

*Okítsd magad csöpp-kishuszár, magad
először s csak oszt' másokat is arra:
légy alkalom, míg kötelező marad
mindened, légy minden porzó rovára,*

*a blokklakásból kiszorult méh, a légy
a dinnyéről, hangya, s kóistoló gyerek,
példája ne légy semminek, de végy
példákat az örökről: zöld berek,*

*krumpli a rögben, a hajnal nagy csepp
ködben, gyári munkás és földmunkás
összecsúszott falu-városa, beljebb
minden bentben, légy halálban is mókás.*

*Mint kisistent, így ismer az fenti urbsz,
s nincs oltár, hol kötelezőn leborulsz!*

PILIZOTA SZANDRA (MURRON SKEATS)

Az ördög vigyen el, Ned!

részlet

2. fejezet: Hispaniola, Gonâve-öböl

Pour Lowhter

Nem fizetek önnek, vous cochon¹. Nincs az ezüstnemű, nincsenek rabszolgák. Mais hálás vagyok Önnek és nem röstellem mutatni. Ön találkoznia fog avec vous amis². Készüljön. Az angol, a francia vagy a spanyol royale flotta várja Önt. Ön majesztás³ lesz. Fölmagasztalják Önt. A háromlábú kancára.

Joseph Brioux-Poilly

*

Ned korábbi „fényét” visszanyerve lépett partra a nevezetes Hispaniola szigeten, Port-au-Prince kikötőjétől harminc mérföldre. Visszanézett a távolodó csónakra, amely esetlenül bukdácsolt a hullámok között a Delivery felé, evezőpadján az egyik tűzerrel. Kellemetlen endelgés⁴ fogta el, de elnyomva balsejtelmeit elindult Brioux-Poilly latifundiuma⁵ felé.

Fülsértő rikoltozás zúdult rá a masszív testté sűrűsödő lombokból. Ned izzadt, mint a disznó.

Egy meredélyhez érkezett, a szélén keskenyen kitaposott ösvény sárgálott, a lejtő alján gyors sodrú folyó tombolt. Lecsúszott a partra. Térdelve pocskolta arcába a vizet.

Reccsenés szakította ki az „elmélkedéséből”. Felsandított. A fölé hajló vastag, korhadt ág megadta magát a sorsnak. Nednek annyi ideje sem maradt, hogy megnyikkanjon. A világ olyan sötétségbe borult, amilyen a szerencsétlenek bőre a rabszolgapiacra.

*

Az erdő színe és fonákja zajokkal szuszakolta tele az éjszaka rongyos batyuját. A bikamadár, a bagoly, a majmok, a bőregerek huhogtak, visítotak, vonyítottak: lanmó, lanmó, lanmó.⁶

– Még élek! – riadt fel Ned a saját ordítására, ám a lidércnyomás folytatódott. A néger öregasszony a vastag törzsű fából bukkant elő. Leveleket szórt a tűzbe és azok csípős szaggal hamvadtak el:

– Lanmó, lanmó, lanmó....

– Boszorkányság!

PILIZOTA SZANDRA 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, vagontakarítóként dolgozik. 2012-ben saját néven megjelent Szaké c. haiti-kukötete után Murron Skeats álnéven publikált európai történelem ihletre regényeket, több másik álnéven folyóiratokban közöl verset és prózát egyaránt.

1. vous cochon – maga disznó, franciául
2. avec vous amis – a barátaival
3. majesztás – méltóságos
4. endelgés – émelygés
5. latifundium – birtok, latinul
6. lanmó – halál, haiti kreol

A nő rá sem hederített.

– Lanmó. Zsó – mutatott magára Ned. – Lanmó de Monsieur Brioux-Poilly.

– Monsieur. Move Nonm⁷ – úgy tűnt, hogy az öregasszony megértette a rissz-rossz kreol retyegést.

– Move? – Ned nem ismerte ezt a szót. – Move? Hol?

– Move Nonm, move voyas⁸ – intett az öregasszony Ned háta mögé.

– Voyas. Pontosan – szedelőzködött, miközben a tarkójába bele-belehasított a fájdalom. A dereka lassan hajlott, ahogy felnyalábolta a fegyvereit. Az öregasszony forró batyut nyomott szabad kezébe. Ned a szemöldökét felhúzva kukucskált bele. A gyomra korgott a lepények illatától. Lehunyta a szemét. Annyi chivét⁹ tömött a szájába, amennyit csak bírt. Mire felocsúdott, az öregasszony eltűnt. Csak a tűz pattogott.

*

A nyakad van a hurokban vagy a lábad? E világot a magasból sose lásad! – javallotta a rabszolgavadászok mondása. Ned és a tengerészcsizmái füttyültek rá. Arra eszmélt, hogy a zöld lián a bokájánál fogva felrántja. Úgy lógott a fán, mint egy fürt gyümölcs. A batyuja – a maradék lepényekkel – a filodendronok közé bucskázott.

„Lanmó, a move francúz, a boszorkányság! Átkozott a perc, amikor partra szálltam!” – dühöngött magában. Fél kézzel kapaszkodott a liánba, miközben levágta a kötelékeket a lábáról. A derekába akkora fájdalom hasított, hogy kénytelen volt lehasalni. Ez hozott neki szerencsét, nem a Move Nonm. Hat árnyék csörtetett a csapdához. Francia és kreol nyelven hablatyoltak. Brioux-Poilly semmirekellő kutyamosói lehettek. Szaporán káromkodott az, amelyik megpillantotta a tönkretett kelepécét. Egy másik egy nonmról dűnnyögött, mielőtt parancsot adott volna a szökevény keresésére:

– Serchez!

„Kutassatok! Én megelémem az uratokat!” – húzódott Ned a kétrőfnyi széles levelek alá.

*

A forró, párás éjszaka vihart jósolt. A füstkarikák – Monsieur Brioux-Poilly pipájából – szellemként illantak a távoli dobszó felé. Az uraság éppen rálátott az udvarház előtti kertre a verandáról.

„Megint a rabszolgák! Ördögök!” – oldotta meg az ingét, és rosszkedv olajozta barnára az ábrázatát.

Az ültetvényes élete valójában nem volt fenékgig tejfel. A gyarmatok okádták a szerencselovagokat, akikkel trafikálni egyet jelentett a csőddel. A feketék engedetlenkedtek, megszöktek vagy miszlikbe aprították a munkafelügyelőket.

7. move nonm – rossz férfi, haiti kreol

8. move voyas – rossz út, haiti kreol

9. chive – jukkaliszból és vízből készült lepény

Az idő árnyéka bandukolt a világos kavicsokkal felszórt ösvényen. Joseph feltápáskodott a kecskelábú karosszékből. A falnál árválkodó lámpást felkapva sietett le a lépcsőn. Meghúzta a rumos kulacsát és jóízűen cuppantott.

– Tiika! – hívta néger szeretőjét, ám a túlságosan reszelős torokköszörülés nem származhatott egy nőstényszertől. Joseph először keresztülnézett az obskúrus alakon.

– Mister? – mérte végig gúnyosan Ned a csigazabálót.

– Monsieur. Ki vagy? Hogy jutottál ide? – törte kerékbe az angolt.

– Átrepültem a falon. Zsó szí lő tonn bonn hőr.¹⁰

– Inkább a halál! – grimaszolt az uraság.

– A halál jobb, mint egy üzlet?

– Üzlet? – Sejtette, hogy egy visszautasíthatatlan ajánlatról eshet szó.

Visszautasíthatatlan, ha még élni szeretne.

– Lowther halott. A Delivery az enyém. Fizess és vidd az árut.

– Látni, fizetni, vinni. Mais most pihen. Üzlet holnap.

Ned maga sem tudta, miért engedett a halogatásnak.

*

Dobszó úszott be a nyitott ablakon elűzve nemcsak a moszkítókat, hanem Ned álmát is. A férfi reszketve ücsörgött a kecskelábú asztalnál. Talán utolérte az igazi rontás. Nem holmi házibönkös¹¹ vagy kókár,¹² amivel az ostoba gyermekeket ijesztgetik. Hiába kényszerítette magát maradásra az elméjével, a lábai elvitték. Ki a házból, a rabszolgaszállás irányába. Egy fertályórai gyaloglás után tisztán látta a magas és csillagokat rabló tüzet a fák takarásán túl. A rothadás csípős bűze barangolta be a tájat. Már csak az a néger boszorka hiányzott az erdőből, ha ugyan nem a képzelete játszadozott Neddel. Egy dolog bizonyos: a tűz igazi volt. Mint itt.

A föld a dobok ütemére rázkódott. Ned bevágódott a buzjásba. Majdnem imádkozásra vetemedett félelmében. Olybá tűnt, hogy a dübörgés és a rikoitozás körülötte lüktet, mint egy eves seb. Verejtékezve lesett a leveles ágak szövedékéből. A tekintete találkozott egy fekete boksáéval.¹³ A jószág szemei kimeredtek. Kétségbeesetten hányta-vetette magát a tébolyultan táncoló férfiak és nők között. Egy koromfekete némbor odaszökkent hozzá. Az állat pofája elveszett a gyapjas hajzuhatagban. Kés villant. A kecske összerogyott és a vér szétspriccelt a torkából. A nő pupillája üresen révedt a semmibe vagy talán Nedre. Kántálni kezdett valami szörnyűséges ráolvasást. Szégyen ide, szégyen oda, Ned ekkor iszkolt el. A halál – lanmó – várt a fehérekre. Akár a boksára. Ned nem bánta volna, ha Brioux-Poilly uraság a machetének harmincadján végzi, de önmagának más sorsot szánt. Nem félt az Istent. Ám az igazi Gonoszt igen, amit ezek a sátánfajzatok szabadítottak erre az amúgy is nyomorult világra.

10. Zsó szí lő tonn bonn hőr
– Je suis le ton bon heur
– Én vagyok a szerencséd
(hibásan)

11. házibönkös – reverendás
házimanó

12. kókár – mumus

13. boksa – fiatal bakkecske

TÓTH ÁGNES

Popon Krisztina akvarelljeihez

Novemberi táj

*Kapaszkodik a táj a dombra,
Hátát hónapok gondja nyomja.
Az ősz rozsdaport hint a fákra,
Zsugorodik az árnyék, mintha fázna.
Nyírfák fehér alakja ring a szélben,
Ágak táncolnak a szürke égen.
S mint ott felejtett cseppnyi akvarell,
A fák tövén egy tócsa dalra kel.*

Régi Várad

*Jó látni a régi házat,
a padlásfeljárót, a tűzfalat,
újraélni gyermekkorunkat
a vén tetőcserepek alatt.
Olvasni a vedlett falon
a kopott írást: „Hülye vagy.”
Belesni a dőlt kerítésen,
él-e még az öreg Nagy,
aki mindig megkergetett,
ránk uszította a kutyát,
és kiszúrta a labdánkat,
ha berúgtuk az ablakát.
Menekültünk, amerre láttunk,
kis sikátorokon át,
melyek hamvaikban most is őrzik
ártatlanságunk lábnyomát.*

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi bábszínház. Legújabb kötete: A halál katlanában (Holnap Kulturális Egyesület, 2016).

Az elveszett város

*Az elveszett város megkerült.
Bástyák, várfalak mögött pihen.
Toronyóráján megállt az idő,
Vajon évszázados álma milyen?
A vár kapuja tárva arra vár,
Lépjen be a vándor, ha arra jár.
(Tán a vörös város is belép rajta
rubin tornyaival, ha kedve tartja.)*

Időkapu

*Az időkapu boltíve alatt
tán félezer év is áthaladt.
Mégis, a narancssárga csendben
két árnyalak ott ragadt.
A férfi szólna: – már láttalak.
Szólna a nő is: – már vártalak.
Ám ajkuk néma, testük megkötött.
Olyanok, mint a megkövült idők.
Állnak mereven a kapu két oldalán.
Ha éjfél kongat a harang,
Elérnek egymáshoz talán.*

MIKA GABRIELLA

Vakáció

– Anya, mikor megyünk strandra? – kérdezi Marci.

Berci is nyaggat:

– Olyan jó lenne!

– Hát, az én nem is tudom.

Tavaly még tudtunk fürödni a kis tóban. Igaz, már akkor is gyanús barna foltok úszkáltak a tetején és jó sokáig kellett suvikszolni Marci lábát utána.

Idén reménytelen a helyzet. A tó bűzlik, döglött haltetemek úszkálnak a tetején. A szomszédok azt mondják, a kagylók is kipusztultak.

Márpedig valahová menni kéne.

Mit mond Marci, ha a tanító néni már az év elején megkérdezi, ki hol volt a nyáron?

Tavaly azt hazudta, a nagymamáéknál volt Sülysápon, pedig Lali szülei már évek óta meghaltak, és csak kiskorában volt ott egyszer. A tavat már akkor sem merte bevallani.

Volt egy kisfiú, aki azzal hengegett, hogy ők az Aquaparkba mentek és végigpróbálták az összes csúszdát és hullámfürdős medencét.

Karcsi sógor hozza a megoldást.

– Katikám, nem megyünk el strandra? – kérdezi. – Pisti és Bencus halálra nyúznak.

Dehogynem, kapva kapok az alkalmon.

Csak a pénz... Lali alig keres...

Elmegyek anyámékhöz. Anyát szerencsére egyedül találom a házban, apa matat valamit a kert végében.

Ahogy végignézek a szobán, rossz érzés fog el. A tapéta lejött, az ajtókat is újra kéne festetni, az ablak résein át jön be a levegő. Mi lehet itt télen?

Anya rám néz, és a szekrényhez megy. A díszes bögre alá nyúl. Csak egy pénz van ott. Kiveszi.

– Nem, ezt nem fogadhatom el. Nincs kisebb? – kérdezem.

– Nincs.

– Honnét van? – suttogom.

– Ne akard azt tudni – suttogja maga elé.

– Csak nem Sárándiék? Jézusom...

– Éreztétek jól magatokat, és számítok rád, tudod! – mondja.

Tudom. Ha nem adjuk meg, nagy baj lesz. Sárándiék nem viccelnek.

MIKA GABRIELLA (1976, Budapest) könyvtárosként dolgozik. Novellái jelentek meg a Napútban, az Ezredvégben, a Vigiliában és a Zempléni Múzsában.

Karcsi autójában alig férünk. Ráadásul a hátsó ablakokat nem lehet lehúzni, csak az elsőket. A nap tűz, a kocsi hamar felforrósodik. Ráadásul időnként megáll. Karcsi mentegetőzik:

– Vén csotrogány... indulj már be!

A pénztárnál hatalmas sor. Az árakat nézem. Azt hiszem, rosszul látok. Mikor a pulthoz érek, igyekszem úgy állni, hogy Karcsi ne lássa a nagy pénzt. Szerencsére a pénztáros elég gyors, és a pénztárcában van külön hely a papírpénznek. A pénzt gyorsan besüllyesztem a rekeszbe.

Karcsi sokat matat a tárcájában, mire kifizeti a belépődíjat.

Végre bent vagyunk. Kevés az árnyék, és akkora a zsúfoltság, hogy szinte egymás hegyén-hátán fekszünk, mint a halak a konzervdobozban. Ha kinyújtom a lábam, a szomszédom fejéhez érek.

Marciék eltűnnek a medence felé. Én nem fürdök. Még ellopják a pénzt!

Nincs semmi baj délig. Először Bencus kezd nyafogni:

– Éhes vagyok!

Kínálom a parizeres zsömléket, de csak fintorognak.

A büfében van nutellás gofri, pizza, tejfölös lángos és hamburger.

Engedek az erőszaknak. Az árlistát nézem és szédülni kezdek...

A fiúkat azonban nehéz leszerelni.

Végül Bencus ment meg:

– Együnk fagyit! – javasolja.

A pultnál hosszú a sor. Egy diáklány szolgál ki, látszik, még tapasztalatlan. Többször megnézi a fagylaltok tábláját, biztos jót ad-e. A gombócok bizonytalanul csúszkálnak egymáson.

Marci és Berci tudja, mit akar, de Bencus sokáig válogat.

– Ezt kérem... nem, inkább ezt... mégsem...

Már összefogdosta a pult üvegét, a sorból elégedetlen megjegyzések hangzanak. Végre megvagyunk.

Elégedetten nyalják a fagyit, csillog a szemük.

Délután még van egy kis hullámfürdő is. Olyan hangosak, hogy tisztán hallok a sikongatásaikat.

Hazafelé a kocsi többször lefullad. A végén már azzal biztatom magam, nem baj, innét már könnyűszerrel hazagyalogolhatunk.

Mikor elzötyögünk a ház elé, Marci elkiáltja magát:

– Menjünk többször is! Olyan jó volt!

– Hát persze, hogy megyünk – lelkesedik Karcsi.

Én hallgatok.

Bujdosom anya elől. Még a környékre sem megyek. Nemsokára itt az iskola...

Karcsi azt mondja, elvisz minket a plázába, kocsival hamar megjárjuk.

Hát a kisbolt? Ott is megvehetjük a füzeteket. Igaz, hogy poros és koszos, de legalább olcsó.

– Az bezárt – legyint Karcsi.

Na jó. Ismét jön az imádkozás a kocsi miatt.

A pláza hatalmas. Eltévedünk.

Az információs pultnál fiatal lány ül. Fehér blúzban, színes sálban, rajta a pláza neve.

Furcsán néz ránk. Udvarias és kedves, de nem mosolyog, pedig az előttünk álló fiatal párra mosolygott. Miért nem mosolyog?

Az írószer részleg hatalmas. Szinte elveszünk benne. Hátizsákok, táskák, füzetek sorakoznak szinte végtelen sorban.

– Nézd, anya, van Star Wars-os és Batman-es – ugrál Marci.

– Micimackót akarom! – nyafog Bencus.

Már a harmadik dologról beszélem le őket, miközben az alsó polcokon olcsó füzetek után kutatok. Nézem a listákat... minek ennyi füzet... és ott van még a tolltartó és a tempera. Pólókat is kéne venni még... és tornacipőt, a régieket kinőtték...

Már azt hiszem végeztünk, mikor Marci kezembe nyom egy tolltartót. A tetején Pókember díszel.

Az árát nem látom... Kéne keresni egy eladót, de csak a polcok között turkáló anyukákat látom.

Karcsi pedig már mellettem toporog.

– Katikám, indulni kéne...

A pénztárnál kígyózó sor. Végre mi jövünk.

Nézem a kijelzőt, az eladó mondja az összeget, és úgy érzem, az nem lehet...

A tenyerem izzad, a szívem majd kiugrik a helyéről.

Az eladó megismétli az összeget és nyújtja a kezét.

– Tedd vissza a tolltartót, kisfiam – suttogom csendesen.

Szép, új világ

Minden azzal a nyomorult telefonnal kezdődött. Józsi diadalmasan hadonászott vele az arcom előtt: a Béla küldi! Bélát sosem kedveltem, csak egyszer-kétszer láttam, de akkor is félig gyanakvó, félig sunyi arckifejezéssel méregetett. A telefont folyamatosan hurcoltam magammal, de napokig hozzá sem nyúltam, míg egyszer az irodában kiesett a táskámból.

Barbi, az új, fiatal kolléganőm rögtön utána kapott:

– Azta! Honnét van neked ilyen iPhone-od? – kérdezte.

– Kaptam – feleltem halkán.

Barbit azonban nem lehetett leállítani. Nyomkodta a telefont, majd hirtelen megkérdezte, fenn vagyok-e az S-en. Az S. kedvelt közösségi oldal

volt, már én is hallottam róla, de eszembe sem jutott regisztrálni. Úgy éreztem, nekem nincs mit megosztanom a világgal, nem tudok édes gyermekfotókkal nyomulni, Jóskaival meg nincs mit dicsekednem.

– Figyelj, csináljunk neked egy fiókot!

Meg is mutatta, hogy kell, tényleg nem tűnt bonyolultnak... név, lakcím, nem, életkor...

– Majd egy fényképet lökjél fel! – figyelmeztetett. – Egy ismerősöd már van – mondta mosolyogva, majd a legjobb barátnőjéhez, Imolához fordult.

Volt tehát egy fiókom, de nem volt benne semmi. Másnap Barbi szerencsére megint korán jött, így jó ideig kettesben maradtunk az irodában.

– Megmutatnád a fényképezést? – kérdeztem.

– Persze, hol a kép?

Azt dadogtam, otthon hagytam, erre vállat vont és megkereste a saját készülékén Botond, a barátja egyik képét. Néhány kattintás, és már ott volt az S.-en lévő oldalon a kép. Az aláírás: szerelmem, mellette kis szívek. Kicsit fent volt az S.-en és már jöttek is a visszajelzések: *Kati kedveli a képed...*

Ez nem is nehéz, gondoltam. Az új telefonnal csak párat kattintgattam és már ott is voltak a képek a kijelzőmön.

Otthon magam elé vettem néhány régi képünket Jóskaival. Itt még sűrű fekete haja volt, az arca sem volt olyan vörös, a szeme sem volt még véres...

A képek befényképezése és feltöltése már egyszerű volt. Először az esküvői képünket raktam ki. Két általános iskolai osztálytársam is írt a kép alá: *Szépek vagytok! Gratulálok!* Néhányan kedvelték a képet, még egy régi kedves magyartanárnőm, Erzsi néni is. Boldog voltam, de aztán odaírtam, már húsz éve... attól kezdve már nem volt a kép olyan népszerű. A szerelmünk hajnalán készült kirándulós és összebújós képek pedig, úgy tűnt, senkit sem érdekelnek.

Elkeseredtem... bezzeg Barbinak rengeteg ismerőse van (sokszor nézgettem az oldalát), de ő szép és fiatal, külföldre jár...

Pedig akkor már igencsak beleástam magam az internet világába. Szinte elveszttem a könyvek, képek, filmek, hírek tengerében. Lassan már csak a telefont vettem észre a lakásból. Naponta több órán át böngészgettem. Volt, hogy ragyogó napsütésben vettem kézbe, és már sötét éjszaka volt, amikor letettem.

Jóska egyre többször balhézott a vacsora miatt.

– Mi ez a szar? – kérdezte egy-egy egyszerűbb ételre mutatva, s az aztán gyakran a kukában kötött ki. Egyszer napközben azon kaptam magam, hogy egy gyönyörű, szinte légiesen vékony szirmú sárga rózsa képe jár az eszemben. Másnap nagy nehezen megtaláltam a cikket a képpel. A cikk nem érdekelt (valami kertészeti szaklap írása volt), csak a kép. Ahogy a képre ráálltam, hirtelen felugrott egy kis ablak. El akarja mente-

ni a képtárba? Nemsokára létrehoztam az első kis virtuális táblát: rózsák, írtam a képek alá. Volt ott fehér, halvány- és élénkpiros, rózsaszín és sárga rózsza is. Csakhamar a Képtár többi tagjának is levadásztam a rózsás képeit. Könnyű volt, a Képtár automatikusan felajánlotta a hasonló témákat. Csakhamar már több mit 40 rózsás képem lett. Öröm volt rájuk nézni.

Aztán eszembe jutottak az ékszereim. Anya nyaklánc, a családi bross és a jegygyűrűm, amit Jóska eladott a hátam mögött... Persze piára kellett a pénz... most csak néhány kopott ezüstgyűrűm hánykolódott az ékszeres ládikában, amiért még a zálogos sem adott egy fillért sem.

Sebaj! Új táblát hoztam létre, ékszerek felirattal. Volt ott minden, ametszt bross, gyémánt nyakék zafír díszítéssel, fehérarany gyűrű óriási rubinnal, platina fülbevaló...

A szakadt pálmás poszter is régóta zavart. Jóska tépte le egyik részeg őrjöngésében. Szerettem azt a posztert. Elképzeltem magam a tengerparton, lány homokban, felettem a pálmák hajladoznak, lábamat a tenger sós vize mossa... Új táblát csináltam utazás felirattal. A képeimen a velencei Canal Grande, a dózsepalota és a Szent Márk tér, a párizsi Eiffel-torony, a pisai ferde torony, a Big Ben és az Akropolisz látszódtak, de a Maldív-szigetek és Bora Bora sem maradhattak ki.

A régi eltört, csonka porcelánkészlet is rossz érzéssel töltött el. Új táblát hoztam létre, porcelánok felirattal. Kínai és holland, sőt japán porcelánokról is találtam képeket.

Aztán volt esküvői táblám is mesés ruhákkal és esküvői helyszínekkel, és álomnő táblám, abban modellek hajladoztak mesés paloták és kocsik előtt.

Ekkor már számottevő követőtáborom volt. Közel háromezren figyelték kis tábláimat, sőt az utazás táblám egyik képe bekerült a legnépszerűbb fényképek közé is.

Egyik nap kolléganőim megint a gyerekek továbbtanulásáról beszélgettek. Ezúttal még hangosabban folyt az iskolák előnyeink és hátrányainak boncolgatása. Gyűlöltem ezeket a beszélgetéseket, sokszor azt éreztem, rájuk kiáltok: kuss, ebből elég!, miközben legszívesebben az asztalra borulva zokogtam volna. A gyomrom összeszűkül, a kezem remegett, igyekeztem úgy tenni, mint aki teljesen elmerül a munkájában, se lát, se hall... Szemem előtt megjelent, ahogy Jóska részegen az asztalnak lökött... a sok vér... a kórház...

Másnap, még remegő kézzel, új táblát hoztam létre, gyerekek címmel. Volt ott mindenféle kisfiú és kislány, egy mosolygós ferde szemű fiúcska riksán tekert, egy fehér bőrű, vörös hajú kislány fagyit nyalogatott, egy fekete kislány színes masnikat rakott a hajába...

Követőim száma már megközelítette az ötezret. Ismeretlenek tömkelege volt kíváncsi rám!

Aztán egy este későn jöttem haza. Megint túlóráztunk az irodában.

Már az ajtóban éreztem a förtelmes bűzt. A nagyszobában az ágyon ott horkolt Jóska. Mellette hatalmas hányásfoltok. A szőnyeg tele volt a virágföld apró darabkáival. A cserép széttört. Aznap kezdtem meg az álomférfi feliratú táblámat. Az angol és amerikai oldalakról leszedett izmos testű, a tengerparton szörfölő és a hegyekben túrázó huszonéves férfiak rengeteg kedvelést szereztek. Ez volt az egyik legnépszerűbb táblám... azonban ahogy megláttam Jóskát, amint a heverőn elterülve, kövéren és piszkosan feküdt, a földhöz vágtam a telefont. A képernyő apró darabokra törött...

GELLU NAUM

Körforgás

*Minden ősszel és minden tavasszal
nagyapa átkelt a kárpáti-balkáni térségen
oda-vissza
s a juhok csak behehe
így fejezték ki a vándorlás magábaforduló szabályait*

Egy szép napon a juhok megdöglöttek

*Magányos transzhumálásában
nagyapa hosszúra hagyta a bajsztát
és egy könyáj élére állt*

*Majd nagyapa is elment
azóta bajsza egyre csak nő
a köveket elnyelte a föld
s már rágcsálják a bajsztát*

A fal

*Volt egyszer egy falam
szemem elé helyeztem és megvakított
hozzátapasztottam fülem és megsiketített
nekidőltem és kimerített*

*Mikor kinyújtottam a kezem megütött
mikor próbáltam áttörni rajta megalázott*

*Nagy volt lila és téglalap alakú
egy nagy lila téglalap alakú fal
egyetlen téglalap alakú ablakkal*

NAUM, GELLU (1915, Bukarest – 2001, Bukarest) a kései román szürrealista költészet legjelentősebb alkotója. Egyetemistaként filozófiát hallgat Bukarestben, majd Párizsban, ahol megismerkedik a párizsi szürrealisták André Breton vezette csoportjával. 1941-ben Gherasim Luca, Dolfi Trost, Virgil Teodorescu és Paul Păun társágában létrehozta a bukaresti szürrealisták csoportosulását. Számos verses-, próza-, esszé-, drámakötet és gyermekkönyv szerzője. Zenobia (1985) című regénye Romániában és külföldön egyaránt nagy sikernek örvend. 2000-ben Nobel-díjra jelölték.

*Magvai a szavak által összezúzódtak
fogak visszhangját kérelmezték*

Möbius-csavarodás

*Bal kezem és jobb szemem
bal kesztyűm és jobb cipőm
jobb lámpám és bal lovam
bal almám és jobb hangom
jobb öltönyöm és bal fülem
bal kalapom és jobb fülem
jobb kulcsom és bal szőnyegem
stb. stb.*

Athanor

*Egy négyezer éve kiégetett
ősrégi gesztusból*

*Hamusuhogás a tűz kialudt emlékezete
a mésztetoválások felett
tisztá úszóing a homokban
növényférgék kacskaringózása a kavicsban
kutakba zuhant vedrek morajlása*

*De mindez egy útifű alatt zajlott
s egy szép napon ő előbújt hogy körülnézzon*

*Mi fent üldögéltünk a szőlőkarók mellett
hajfűrtjeink feléjük ereszkedtek*

*A mészgödör felettébb elgazosodott
az álom vészmadarai a ködben barangoltak
mi óvakodtunk tőlük ahogy csak tudtunk
s az ő szeme megtámasztott*

A nap nővére

*Nyáron amikor végigsétált az úton
megcsavarva egyik térdét a porban
én megráztam gyümölcsfáim*

*Minden egyes szóért elzavartam ötöt
a nap nővérének neveztem és az iránta érzett
szeretetem nem kerek volt hanem kerék*

*Anyám jegyesem és kerekem lett
egy lány és zajmentes földön
s jól ment minden akár egy burgonyában*

*A többiek felismerték gesztusainkban
a csontok derűs hangjait
és hogy ne hallják tovább elnémuló hívásaikat
fülüket eltakarták fűvel*

*Fent a soha és sehol meg nem pihenő
madarak röpködtek*

*Mindez a szem idejében történt
egy vasút melletti híd mellett*

Mihók Tamás (1991, Nagyvárad) kétnyelvű költő, műfordító, kiadói és folyóirat-szerkesztő. 2019-től bölcsészdoktor. Több mint hatvan magyar és román szerző versét, szépprózáját tolmácsolta különböző folyóiratokban, antológiákban, kötetekben. Négy verseskötete jelent meg (három román, egy pedig magyar nyelven): *Şantier în Rai* (2013), *winrar de tot* (2015), *cuticular* (2017), *cuticulum vitae* (2017). Bukarestben él.

Fordította **MIHÓK TAMÁS**

KÁNYÁDI IRÉNE

Az univerzum lüktetése járja át

Láng Eszter művészetéről

„Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.”

(Antoine de Saint-Exupéry)

Láng Eszter neve gyűjtőfogalom: magába foglalja a közgazdászt, az egyetemi tanárt, az író, a művészetkritikust és a tehetséges művészt egyaránt. Eredetileg a bölcsészet- és a gazdaságtan területén szerzett diplomát, majd világgazdaságtan és európai uniós tárgykörben oktatott kurzusokat a debreceni egyetemen.

Férje, Torok Sándor festő volt az, aki felfedezte benne a tehetséges művészt, és akinek hatására Láng Eszter elkezdett festeni. Kísérletező személyisége a képzőművészet területén is hamar kibontakozott, hiszen több műfajban is tehetséges művészként ismert. Ilyenek például a festészet, a fotó, a kollázs, de vannak művészetelméleti értekezései, kritikái is. Saját bevallása szerint az első technika, amit megtanult, a pasztell volt, utána következett a ceruza, az akril, a filc, majd a számítógépes technikák. Mindegyikben otthonosan mozog, a kísérletezés vágya és öröme frissességet és üdeséget kölcsönöz a munkáinak. A technikai kivitelezéstől függetlenül a munkákat ez a fiatalosság és a lírai absztrakt művészet elvontságának szellemisége fogja össze egy koherens rendszerbe.

Az egyik interjújában Láng Eszter így nyilatkozik a munkásságáról: „Én a világnak nem üzenetek. Megpróbálok valamit létrehozni, amit fontosnak tartok, belülről jön, kifejez valamilyen belső állapotot, feszültséget, amivel a befogadó vagy tud azonosulni, vagy nem, vagy mond neki valamit, vagy nem. De nem akarok senkinek a szájába rágni semmit, különösen nem direkt módon. Vagy van rá a nézőnek szeme, agya, vagy nincs. Azt, hogy jó-e a munka, hogy

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész.

A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októbertől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

LÁNG ESZTER festőművész, költő (1948, Korond). **A debreceni egyetemen 1972-ben bölcsészdiplomát szerzett. Az 1990-es évektől kapcsolódott be a képzőművészeti életbe. Festészetet és grafikai alapokat Torok Sándortól tanult. Festészete a lírai absztrakt irányzatához áll közel. Rendszeresen publikál verseket és képzőművészeti írásokat.**

mond-e valamit, nem a befogadó határozza meg, hanem a felkészültsége, a szeme, lelki, szellemi iskolázottsága. Tehát általában nincs semmiféle címzett és üzenet.”¹

1. <https://www.dehir.hu/kultura/ahol-baratok-vannak-ott-jo-az-élet-a-debrecei-festono-szerint/2015/05/17/>

Akvarelljeinek érzékeny formái, vonalvezetése misztikus tartalommal telíti a képeit. Érződik férje alkotói pályája második periódusának a stiláris hatása. A *Zöld lobogás* és a *Fonódások* című munkák organikus alakzatai, filigrán vonalvezetései a természet és az ember harmonikus viszonyát, sőt, összefonódását sugallják. A finom vonalak alakzatai az algáknak a víz alatti hullámzását, a vérerek lüktetését, a figyelő ember idegrezdüléseit láttatják. A természettel való bensőséges kapcsolatunkat, ahhoz millió szállal való kötődésünket hivatottak kifejezni.

A *Múló napok ritmusa I.* és a *Múló napok ritmusa II.* című festményein a fényfoltok dinamikus és organikus tánca, a nappalok és éjszakák egyenletes váltakozásai a természet egyszerű, ugyanakkor nagyszerű harmonikus mozgását tükrözik. A háttérből előtörő fehér és sárga a nappalok és éjsza-

kák ismétlődésének örökkévalóságát érzékelteti. Akár a bizánci ikonokon levő aureola: a háttérből jövő, mindent megvilágító, nem fakuló örökkévalóság fénye, amely magába olvasztja a vonalak finom vibrálását. A kozmosz csillogása, lüktetése jelenik meg ezeken az akvarelleken.

Az eget és földet összekötő vertikális vonalaknak a motívumvilága köszön vissza a *Szélcsend* és *Tópart* című munkákról is. A kollázs technikával készült alkotások a technikai adottságok függvényében ugyanazt az érzékenységet tükrözik, akárcsak

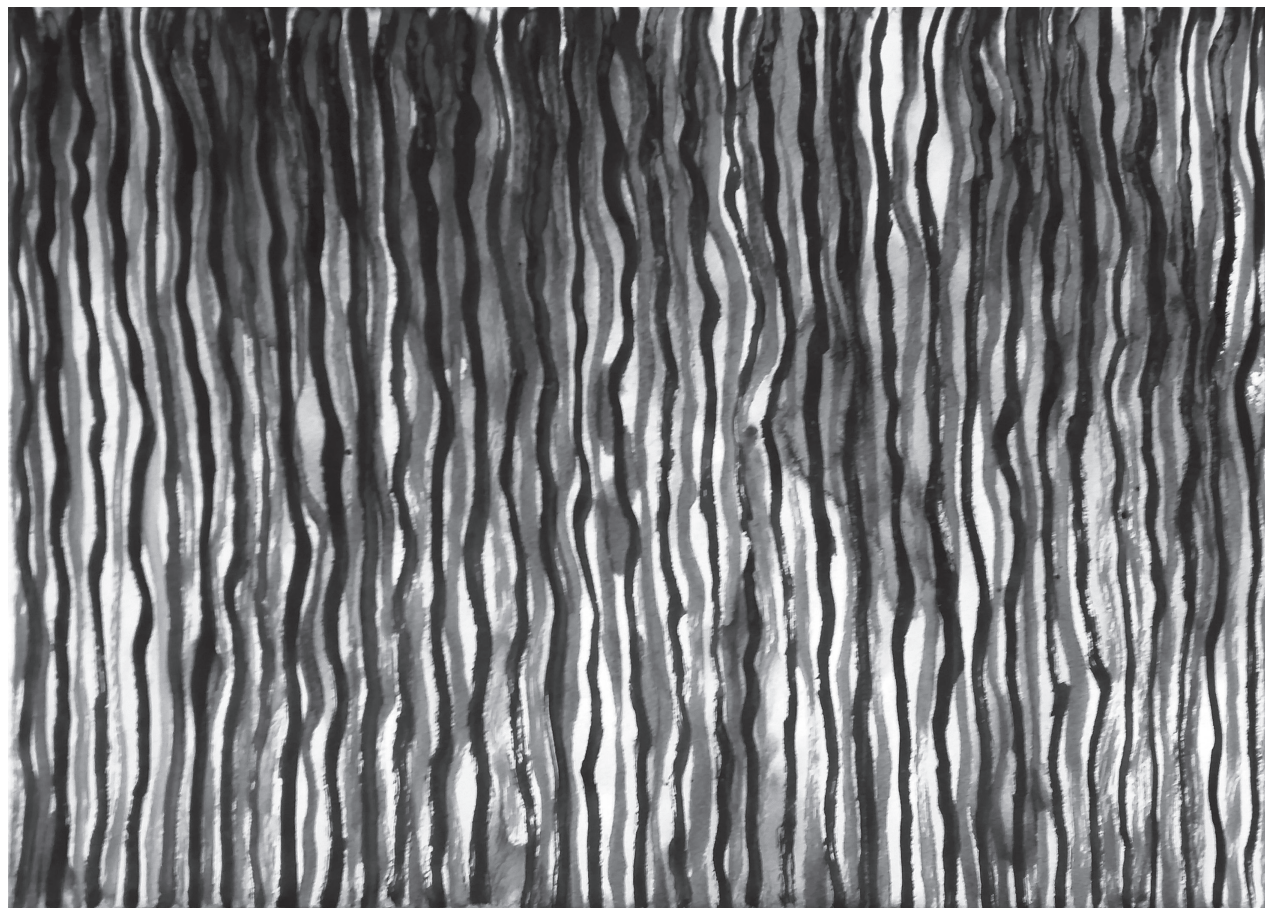

Fonódások, 2018,
akvarell, 50 × 70 cm

a fent említett akvarellek. Nemcsak motívumviláguk, hanem kromatikai hangvételük is hasonló: a kézzel tépett, keskeny papírsávok szinte hallatják a papír finom reccsenését, hasadását. Egyenlőtlen kontúrjaik egy szürreális világ puha lebegését sugallják.

Kollázs talált elemekből: a cím meghatározó a munkák értelmezési szempontjából: talált elemek.... utal a dadaisták játé-

kiteljesedését. Habár szerkezetükben a végsőkéig kiegyensúlyozottak, Láng Eszter kollázsai provokatívan hatnak a nézőre. Egy kreatív dialógusra szólítanak fel, amely az asszociatív képességeinket mozgósítva, társszerzőjévé avat az alkotásoknak. A kollázs-szemléletnek ebben a szabadsá-

kos tárgye gyütteseire, a szürrealisták objet trouvájére, a kubisták kollázs-applikációira. Láng Eszter kollázsain a folatok, anyagok, a különböző organikus kompozíciós elemek egy olyan harmonikus viszonyt alakítanak ki, amely egyszerűsége által éri el a hatását. A különböző textúrák és faktúrák merész egymás mellé helyezése érzékeny nőiességgel társul, amely a kompozíció egyensúlyában találja meg végső

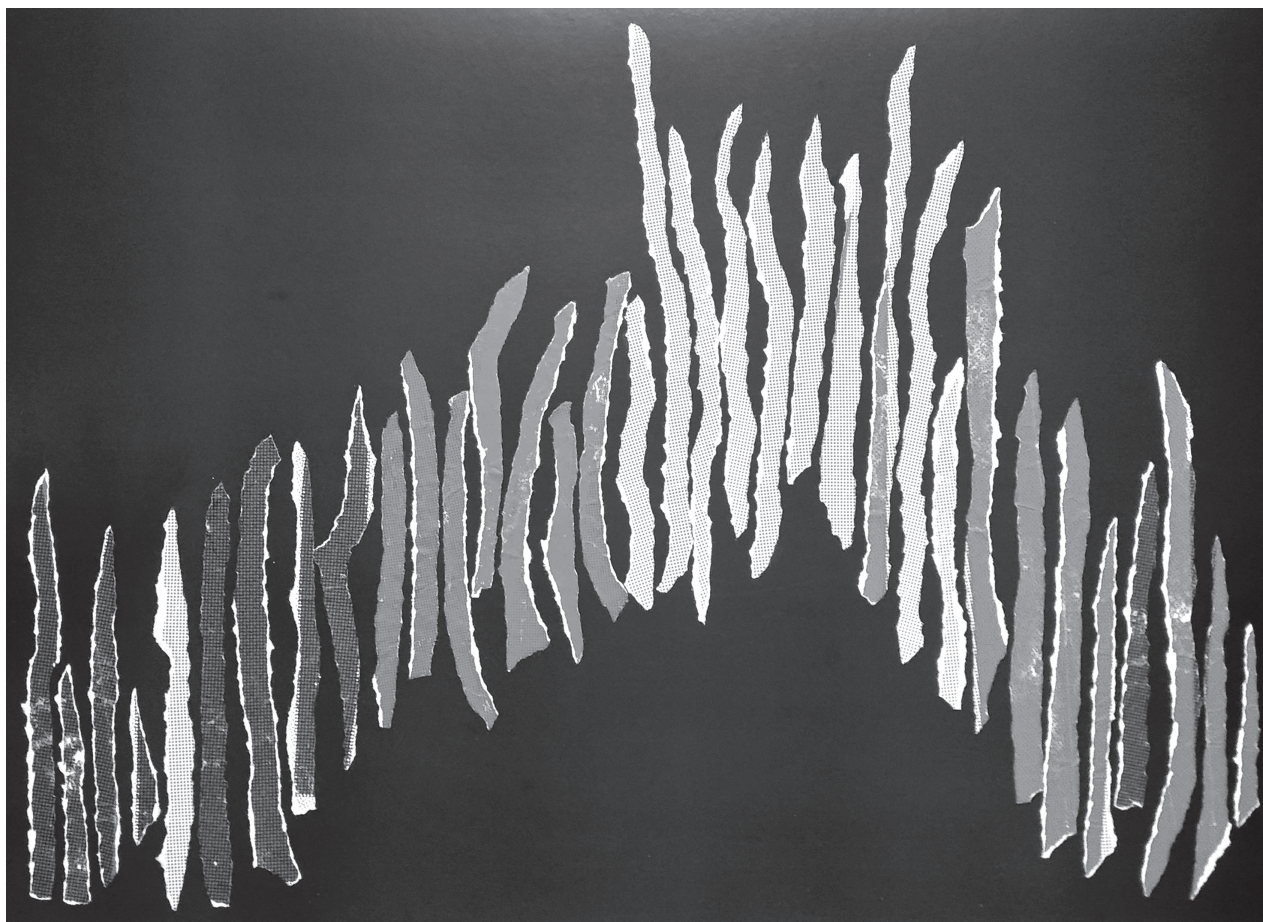
gában éppúgy érvényesül a néző asszociatív kreativitása, akárcsak az alkotóé. Nyitott művek ezek, amelyekben otthonosan érezzük magunkat. A vizuális nyelvezetnek ezt a fajta egyszerűségét, mondhatni, puritán hatását a sötét háttéren megjele-

*Múlt napok ritmusa I., 2018,
vízfestés, 50 × 70 cm*

nő egyszerű geometriai alakzatok statikusságával éri el. Ha figyelmesen szemléljük, a tömör statikusság érzetét megtöri a textúrák dinamikus játéka, egyenlőtlen felületük finom vibrálása, amely különleges mozgalmasságot kölcsönöz a műveknek.

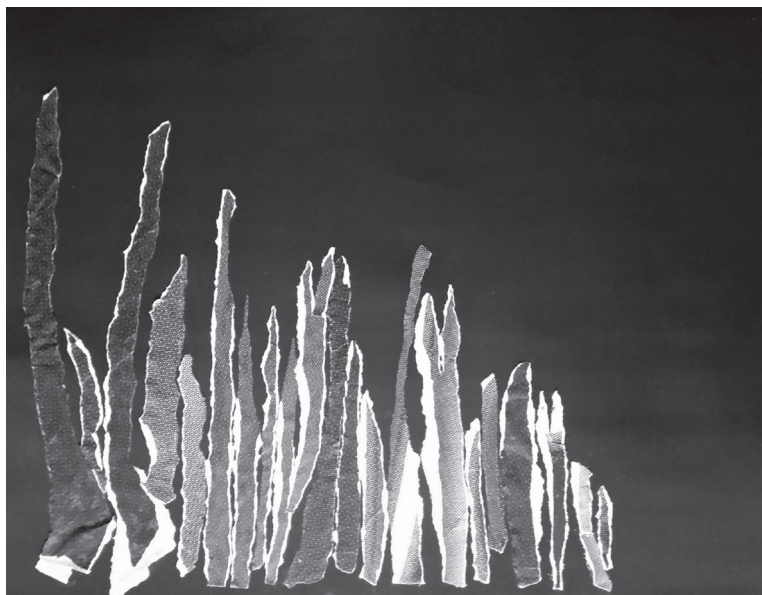
A *Hajnali séta I., II. és III.* című munkái a lírai absztrakció és a matematikai gondolkodásmód szintézisét hozták. Akárcsak a zeneművek elvont szerkezete, úgy hatnak a néző szemében Láng Eszter ritmikai képleteinek vizuális kompozíciói. Érezni rajtuk a

Múló napok ritmusa II., 2018,
vízfestés, 50 × 70 cm

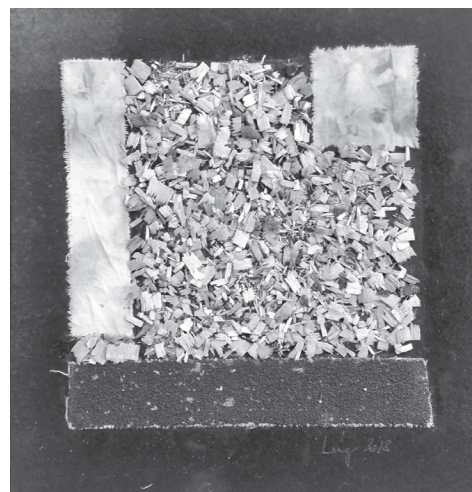
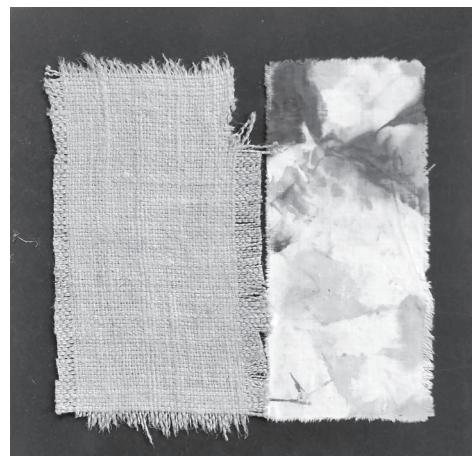
Szélcsend, 2015,
kollázs, 48 × 68 cm

reggelek frissességét, üdeségét, a nap mint nap újjászülető természet és élet reményét. A hajnali séta csendes magányának mélyen személyes és mélyen lírai érzései törnek felszínre bennük. A színfoltok frissen és üdén, életigenlően rezdülnek a sötét háttéren, akárcsak az éjszaka leplét felhasító, ébredező, nyújtózó természet. Akárcsak Klee munkáiban, nem az anyagszerűség, hanem a fény jut bennük központi szerephez, viszont nem mellőzi az erőteljes és tudatos matema-

tikai kompozíciós szerkezetet sem. Könnyed, játékos és spirituális munkák ezek, de bennük feszül az univerzum precíz mechanizmusa, az a mindent egybefogó elv, amely az ókori görögöktől, a szférák zenéjétől napjainkig az élet ritmusát szabályozza. Ez adja Láng Eszter munkáinak nagyságát: a finom, érzékeny részleteket az univerzum lüktetése járja át.

Joggal mondta a művész, hogy munkáival nem üzengetni akar, hanem egy belső feszültséget, állapotot kifejezni. Akinek van rá szeme, látja, akinek van rá érzékenysége, érzi. Mert „jól csak a szívvel lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan”.

*Tópart, 2014,
kollázs, 50 × 69 cm*

*Velem II., 2018,
kollázs talált
elemekből,
20 × 20 cm*

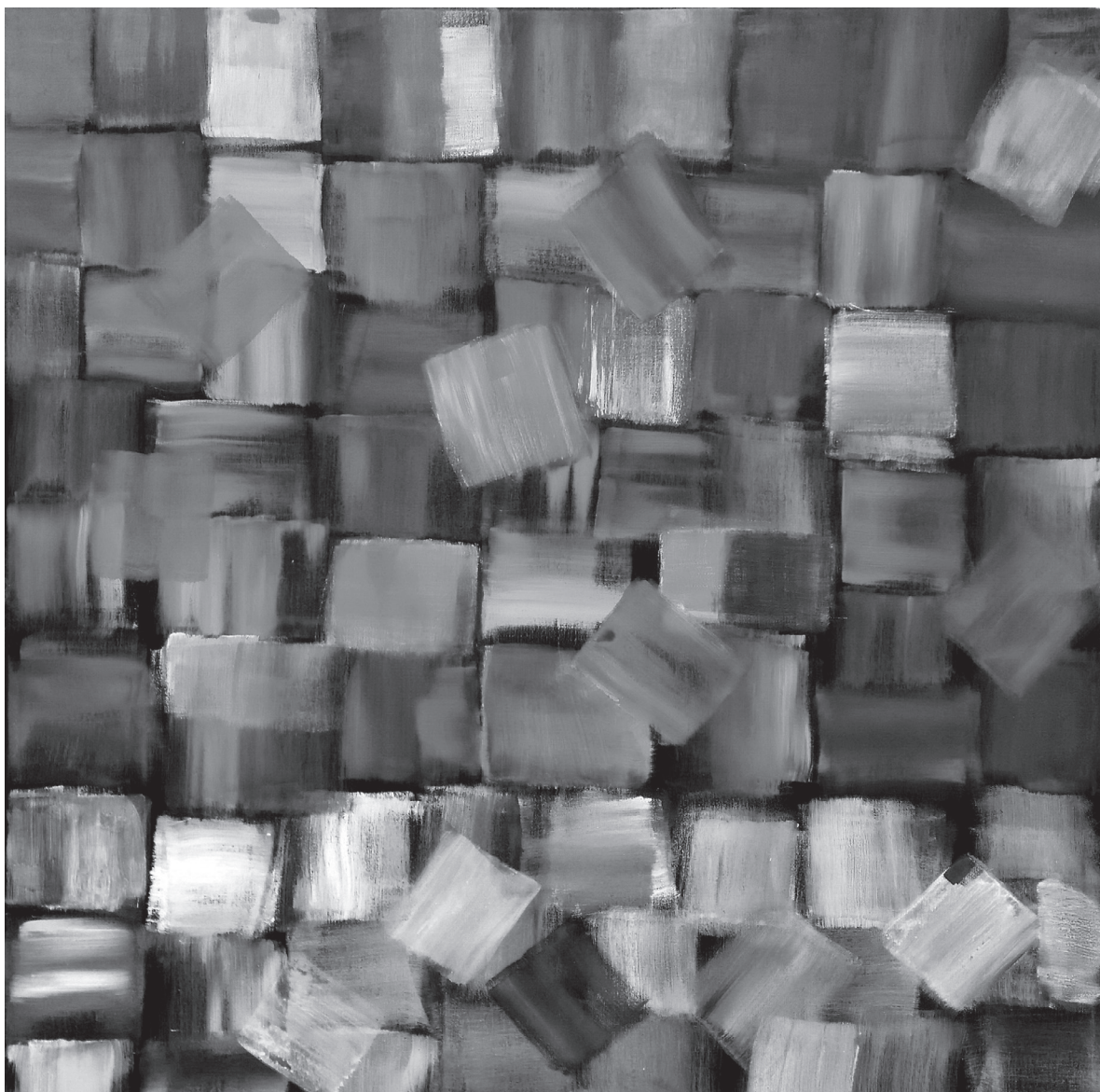
*Velem VI., 2018,
kollázs talált
elemekből,
20 × 20 cm*

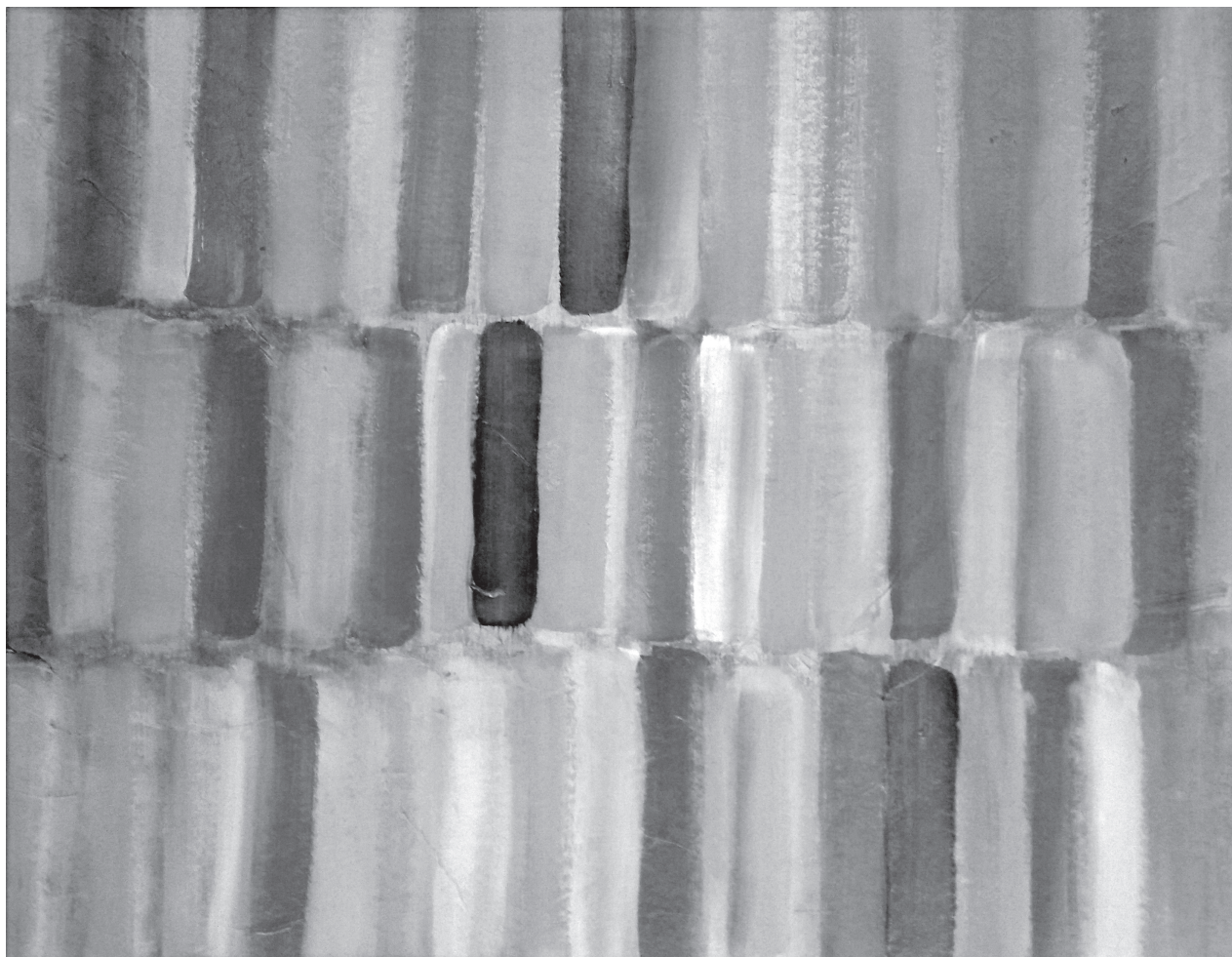
*Hajnali séta I., 2018,
akril, vászon, 80 × 80 cm*

*Hajnali s ta III., 2018,
akril, v szon, 80 × 80 cm*

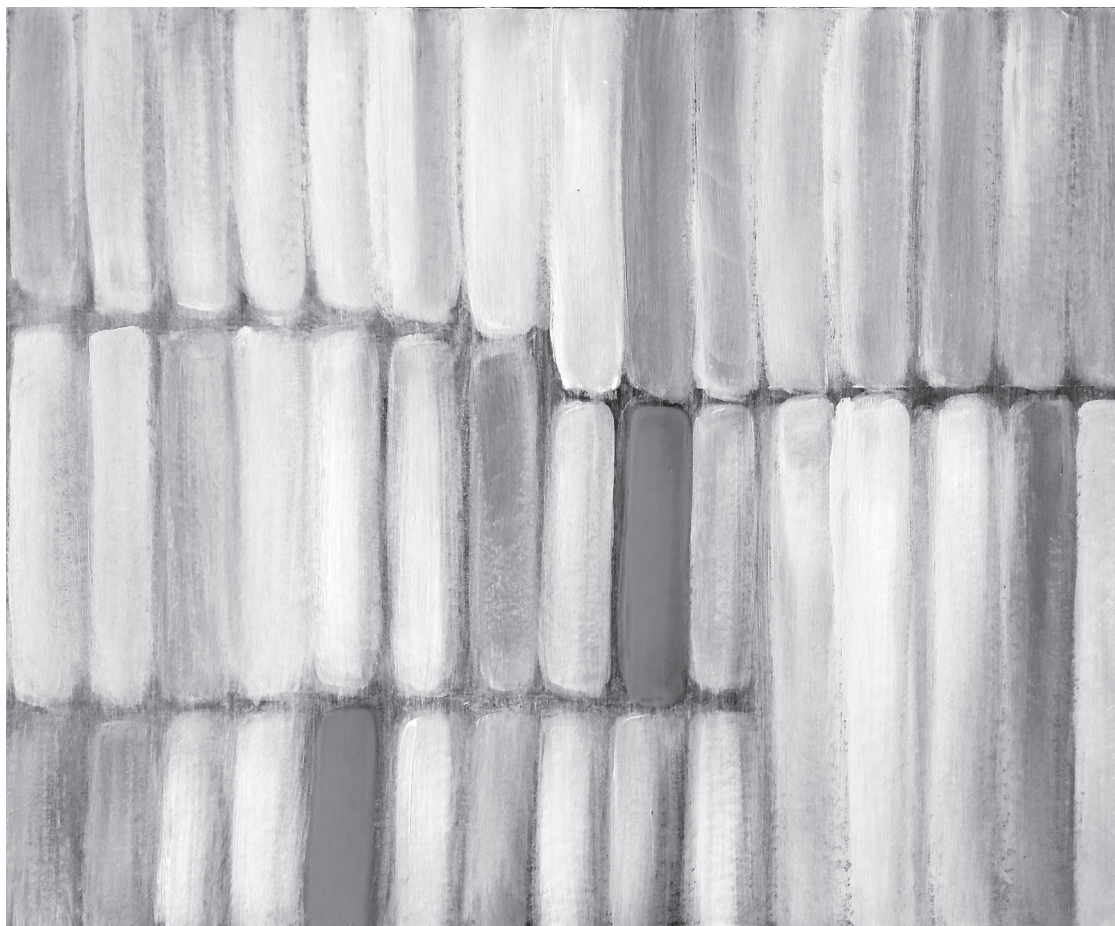
*Hajnali s ta II., 2018,
akril, v szon, 80 × 80 cm*

*Paul Klee emlékére I., 2019,
akril, karton, 40 × 50 cm*

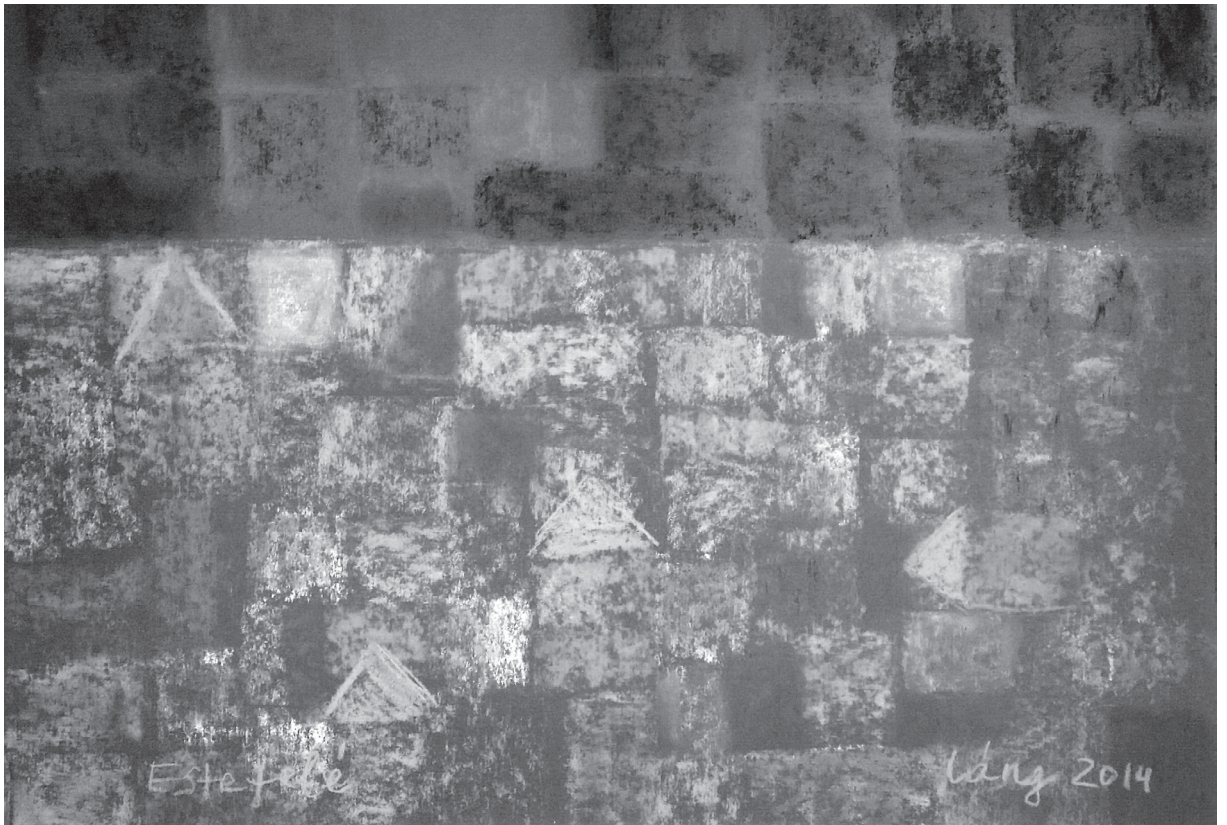
*Lecznai formák II., 2019,
papír, akril, 50 × 70 cm*

*Paul Klee emlékére II., 2019,
akril, karton, 40 × 50 cm*

*Estefelé, 2014,
pasztell, 35 × 50 cm*

*Este a székeleyknél, 2014,
pasztell, 35 × 50 cm*

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

A reklámok antihermeneutikája

Esszé Az antihermeneutika ez esetben a reklámok értelmezésellenes világára vonatkozik. Mert a reklám az értelmező viszonyulás ellensége. Kívül áll azon. Nem ezért jön létre. A reklám felhívás, felszólítás a termék – lehetőleg azonnali – megvásárlására.

Pedig a reklám is szöveg. Még ha multimedialis is, azaz a szó vagy írás mellett a képkultúrát, zenét is magába olvasztja. És mint minden szöveg, értelmezhető (lehetne). Azaz hogy reflexív, szabad, kellően távoli viszonyulásom legyen hozzá, és ebben a kellő távolságban rálátásom nyíljon a szöveg engem érintő kérdéseire. A reklámokban viszont épp a szabadság sérül. Napjaink reklámjaiban a szabadság helyett felhívás, szuggesztíó, lelki kényszer áll fenn. Hívószavak, szlogenek tömkelege, amik hatására azonnal bekattan a fejünkben valami. Lehetőleg valami vonzó, bizsergető.

Emellett a reklámokban a direkt kifejezés mellett legalább annyira fontos a ki nem mondott, a sugallt, az épp csak odaértett értelem. Titokban manipulálnak. Milyen értelemeket sugallnak például a családról, a nőkről, az idős emberekről, a munkáról? Nőtípusok, családmodellek – merthogy kategóriák működtetik a társadalmat ugyebár. Milyen előfeltevéseket kreálnak vagy éppen teljesítenek be? Mint a legtöbbekhez eljutó műfaj, a reklám egy adott társadalom tükre. Szerencsére napjainkban egyre több olyan tanulmány születik, amely a reklámok ki nem mondott, viszont odaértett jelentéseivel foglalkozik. Mert, ahogy a vásárló megfogására megvannak a jól bevált manipulatív módszerek, úgy a társadalmat is akarva-akaratlan formálják. Legalább annyira manipulatív erők ezek is, viszont hatásuk rejtettebb.

A hagyományban hozzánk érkező szöveg megszólít, dialógusba léphetünk vele, akárha egy jó beszélgetésbe kerülne bele – így tanultuk ezt Gadamertől. A reklámok viszont nem megszólítanak, hanem letaglóznak, fejbe vernek. Mint ami-

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) tanár, irodalmár. Debrecenben és Finnországban szerzett doktorátust. Krúdy Gyuláról írt könyvet, továbbá tanulmányaival, esszéivel, kritikáival folyamatosan jelen van a hazai és magyarországi folyóiratokban. 2018-tól óraadó a Babeş-Bolyai Tudományegyetem szatmárnémeti kihelyezett tagozatán.

kor egy kép vagy dallam sehogy sem megy ki a fejünkéből. Talán épp azért, mert, ha akarjuk, ha nem, sokszor kellett hallgatnunk/néznünk. A reklámok épp ezzel a logikával élnek. A sokat hallott (nem hallgatott!) szlogen, azaz a termék már a tied. Már csak egy lépés a kassza. Hipnózis, amely tömegeket céloz meg. Vagy az egyes ember tömegénjét. Az a termék nem személyesen neked szükséges, hanem mindenkinek. Nem az egyéniséged okán vásárolod meg. És itt van a reklámok csavarja: habár te is csak mindenki vagy, mégis a termék megvásárlásával egyéniséggé válhatsz. Végre kitűnhetsz a tömegből. Fogféhérítő fogrémmel szerelmet talál-

hatsz. Egy parfümös üvegcsében a tied lehet Párizs. Ugyan az értelmezésben edzettebbek tudják, hogy ez utóbbiak nem fognak megvalósulni, de mégis... Van bennük valami vonzerő. A kamera tekintete valahol mindenki tekintete. Nem ismerjük ezt a titkot, csak érzékeljük: ha reflektorfénybe kerül valaki, azon nyomban szebbé, jelentősebbé válik. Mondanivalója lesz. Lehet, hogy Audrey Hepburn se lett volna olyan tündöklő, ha csak reggelente a buszon találkozunk vele...

Ha vásárolok, törődöm önmagammal, ápolom az énem, kifejezem a stílusomat. Az én a vásárolt termékek által közvetlenül megmutatható. A reklámok ilyen értelemben az én szolgálói. Mik akarunk lenni? Ha változást szeretnénk, a változás csak egy karnyújtásnyira van. A reklám már vásárlás, mert a látvány kiváltotta élmény által a termék már az enyém. Ilyen értelemben fontosabb is, mint maga a vásárlás – amit persze hamarosan az örömteli vásárlás követ. A törődünk önmagunkkal maximájának 21. századi gyakorlatai. Annak minden fáradsága nélkül. Nem kell hozzá belülről megváltozni, énünk kevésbé vonzó oldalával szembesülni, verejtékes belső munkát végezni, amit ráadásul senki se lát. Minden termék azonnal az én részévé válik úgy, hogy általuk az én megemelődik, jelentősebbé válik. Az étel már nemcsak táplál, hanem életérzést fejez ki; lehet bio, vegán, nyers, diétás, gluténmentes... Megmutathatja az ökológiai lábnyomunkat, akár csak a nemzeti identitásunkat. Ugyanúgy a ruha, a cipő, a lakás, az autó. Minden azonnal tükröz, ha másnak nem is, legalább saját magunk számára. Mert az én színpadán, önmagunk előtt is fel kell lépünk valahogy.

Bene Zoltán legutóbbi regényében¹ arról van szó, hogy egy totális áramszünet szakad a világra. És arról, hogy meny-

nyire semmit sem tehet itt az ember, a tehetetlenségi erő folytán visszazuhan az ősközösségi állapotba. Megszűnik a kultúra, a civilizáció, minden, amit az ember addig felépített. A személyiség, az én is megszűnik. Ekkor látszik csak, micsoda fékező erők működnek a kultúrában, hogy még ha nem is szeretjük egymást, de nem esünk azonnal egymás torkának. Hogy szép nyugodtan éldegélünk egymás mellett. Az „újbarbárságban” ezek a fékező erők megszűnnek, és a másik ember csakis prédaként jöhet számításba. Megöllek, vagy te ölsz meg engem. A regény nyomán eljátszhatunk a gondolattal, mi történne, ha hirtelen kirántanák az ismerős talajt a lábunk alól, azaz leoltanák a villódzó neonfényeket? Mit kezdenénk magunkkal a gyűlölt-kívánt reklám és annak nyomán a vásárlás nélkül? Vajon meglehetne még az én tárgyak nélkül? A látható felületek világa nélkül? Alighanem ez is felérne egy globális áramszünettel. Az első sokk után egy új énépítő struktúra után kellene néznünk. Milyen lenne ez az új én? Talán egyszer ebből is ír valaki egy regényt – disztópiát vagy utópiát.

1. Bene Zoltán: Áramszünet.
Kortárs Könyvkiadó,
Bp., 2018.

MAGYARI SÁRA ROVATA

A halszagú nyelvrokonság és a halványuló Szíriusz

Tandem

Áprilisban van a magyar nyelv hete. Ennek apropóján feszegetjük a hűrt a magyar nyelvrokonság témájában. Most arról szól a fáma, hogy miként állapítható meg tudományos módszerekkel, hogy két vagy több nyelv rokon-e. Hány elmélet él a köztudatban a magyar nyelv eredetét, rokonságát illetően? Mi lehet az oka, hogy ma is elutasítják a tudományosan alátámasztott finnugor rokonságot? És mire jó ez nekünk, de főleg másoknak?

(Constantinovits Milán)

Napjainkban reneszánszukat élik az alternatív nyelvelméletek, térdig járunk a sumér, inka, szanszkrit, kínai vagy épp hun nyelvrokonsításokban. Vajon mi az oka annak, hogy a tudományos konszenzust felrúgva új és új elméletek szökkennek szárba, illetve régi, délibábos rokonítások kerülnek újra az érdeklődés homlokterébe?

Talán a legkézzelfoghatóbb magyarázat az lehet, hogy a nyelvrokonságot, illetve a magyar őstörténetet mindig is övezte valamiféle misztikum. A források relatív hiánya, a középkori krónikák, nyelvünk elszigeteltsége kiapadhatatlan inspirációt jelenthet a nagy világmegfejtésekhez, áltudományos nyomozásokhoz. Márpedig a nyelvet mindenki használja, sokkal közelebb áll hozzánk a mindennapokban, mint a kvantumfizika vagy épp a génsebészet.

Másrészt kitapintható szándék a magyarság egyediségének, utánozhatatlanságának, sajátos népkarakterének igazolása. Mások vagyunk, elkülönülünk a minket övező szláv, de tágabban az újlatin vagy épp angolszász kultúrkör-től, ennek okát-nyomát pedig a múltban kell feltárnunk. Ez a különállóság-érzet gyakorta társul kiválasztottságtudattal, ez esetben pedig a minél unikálisabb, minél magas-sabb származás azonosítása válik céljá. Így jöhetünk a

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

CONSTANTINOVITS MILÁN (1984, Budapest) nyelvész, a Mandiner online hírújság főszerkesztő-helyettese, az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola doktorandusza.

Szíriuszról, lehetünk az inka birodalom leszármazottjai, vagy épp eredtethetjük nyelvünket a hunoktól (akiknek a nyelvéről jószerivel semmi biztosat nem tudunk egyébként).

Mindezekre ráarakódhat egyfajta idegenkedés is az Akadémiától, az akadémikus tudományosságtól. Egy kevésbé megközelíthető, „önhittségében” vitába sem bocsátkozó, a hétköznapi ember számára ismeretlen testület. Amely kinyilatkoztat, és utána megfellebbezhetetlenül képviseli sarkos igazságait. Innen nem nehéz különféle összeesküvés-elméleteket szőni, hogy miért is „viselkedik” így az Akadémia, milyen nemzetrontó, titokzatos célokat akar ezzel elfüggönyözni. Vagyis a hivatalos tudományossággal szembeni averzió is táplálhatja a komolyan vehetetlen, ám viruló teóriákat.

Ennél sötétebb aspektusa az alternatív elméletek terjesztésének az üzleti érdekeltség. Magyarországon könyvesbolt-hálózatok, előadás-sorozatok, nyári táborok épültek a hivatalos tudományosságtól eltérő nyelv- és östörténeti tanok hirdetésére, és bizony komoly vevőkör is alakult ki körülöttük. Így a fanatizmus mellett az anyagi szempontokat is számba kell venni, amikor az „alternatívok” népszerűségét vizsgáljuk.

Azért is különösen érdekes, hogy különféle nyelvrokonság-elméletek élnek a köztudatban, mert bár egy évezred homályában kell keresnünk nyelvünk eredetét, és igen kevés írásos emlékre támaszkodhatunk, mégiscsak egy tudományterület eredményeiről van szó. Ezeket a kipróbált és elfogadható módszerekkel igazolt kutatásokat oly könnyedén kérdőjelezzük meg az alternatív nyelvelméletek hívei, mintha a Pitagorasz-tételt vagy épp az atomok létét vonnák kétségbe. Tegyük hozzá, az oltásellenesség és a laposföld-hívók korában azért nem volna illő ennyire meglepődnünk.

Rögzítsük azért azt is, hogy a finnugor nyelvrokonság kevésbé izgalmas, mint a délibábos rokonítások. Sokkal kevésbé misztikus, mint a sumér civilizációval való összevetés vagy épp az Atlantiszról vélt exodus. És akik romantikát keresnek a tudomány helyett, azok bizony nem a finnugor rokonságot fogják preferálni.

S akkor hogyan is érdemes közelíteni a délibábos elméletekhez? Szentgyörgyi Rudolf nyelvészprofesszor ajánlását érdemes felidézni, aki úgy vélekedett, hogy az emberi fantázia és a szórakoztató irodalom sok mindent elvisel, mindenki

megtalálhatja a magának legkedvesebb nyelveredeti vallást, de ezt ne tekintsük tudományos ténynek. Őrizzük meg inkább a science fiction mindent elbíró dimenziójában.

(Magyari Sára)

Állítólag több mint 260 „elmélet” van arról, milyen eredetű is lehet a magyar nyelv, mely nyelvekkel rokonítható: a rokotalanság elméletétől kezdődően egészen odáig, hogy már Jézus is magyarul beszélt, igen színes a paletta, s ez is jelzi, valamiért nagyon érdekli a (mai) magyar embert, hogy mi is az igazság: kik vagyunk mi, honnan is származunk? Alapvető kérdések ezek, amelyek ott vannak az egyénben s ott a közösségben, de jól is van ez így. A válaszok sokféleségére is mondhatnánk, hogy egészen helyénvaló, mert ha az ember nem tud valamit biztosan, akkor majd kevésbé biztosan ugyan, de sokkal nagyobb érzelmi töltettel kreál hozzá magyarázatot – és azt el is hiszi. Mindenáron. S mivel az ember hiedelemhordozó közeg – meg is bocsátanánk neki, ha nem okozna ekkora kalamajkát minduntalan ez a kérdés. Mert mikor az ember nyelvész lánya elmegy könyvbemutatóra vagy egy előadást megtartani az *igazi* emberek közé, akkor két alapvető kérdést mindig feltesznek neki: az *ugye úgy helytelen, hogy* kezdetűt, és *hogy akkor honnan is ered ez a mi szép, nehéz, képszerű, nehéz, megint nehéz magyar nyelvünk?*

Régebben megpróbáltam elmagyarázni a finnugor rokonság bizonyítá-

sának lényegét, mely a hangalaki és hangtani hasonlóságokon alapszik, a közös eredetű szókészleten és a nyelvtani rendszer egyezésein. Igyekeztem szemléltetni, hogy ne a szavak szintjén próbáljanak hasonlóságot vagy különbséget keresni, mert az nem elégséges, hanem a hangtörvények megfigyelésében vagy a ragozási sorok egyezésében keressenek hasonló tendenciákat (pl. a birtokviszony kifejezése a rokon nyelvekben hasonló módon történik: magyarban *kezem*, vogulban *kātən*, lapp nyelven *giettam*). De mindhiába! Nem hittek nekem. És ez a lényeg, hogy nem hittek. Mert úgy tűnik, ez a rokonság téma hit kérdése, és nem tudásé. Ezért talán mi nyelvészek, magyartanárok is hibásak vagyunk. Tapasztalom, hogy a szaknyelv nagyon messze áll a hétköznapi ember beszédmódjától: nem értik az emberek, hogy mit mondunk. Mi kutatók, egyetemi oktatók talán nem fektettünk elég energiát a közérthető, tudományszerűsítő programokba, és nem jutott el az emberekhez, érthető módon, hogy – mai tudásunk szerint – a magyar az uráli nyelvek közül az ugor ágba tartozik és közvetlen rokona az osztják és a vogul (saját elnevezésük szerint manysi és hanti).

Valahogyan azt sem tudtuk elmondani közérthetően és meggyőzően, hogy a különféle korai forrásokban a magyar nép nagyjából 12 néven szerepel: pl. madzsar, baskír, hun, avar, onogur, szkíta, sazuromata stb. Mert az úgy van, hogy egy nép megnevezi magát valahogyan (mi azt mondjuk, hogy magyarok vagyunk), és a többi nép is megnevez minket valahogyan: pl. a románok vagy úgy neveznek minket, hogy *maghiari* vagy *unguri* (árnyalatnyi különbség van a két elnevezés között, de erről majd máskor), az angolok *Hungariansnek*, a németek *ungarinnen*, az oroszok *венгры*-nek (ejtsd vjéngré) mondanak. És kutya legyen, ha átlagemberként értem és elfogadom, hogy ez a sok elnevezés ugyanazt az egy nyelvet és nyelvközösséget jelöli.

Én nem vagyok nyelvtörténész, kutatóként értem és elfogadom azt a tudományos bizonyítási módszert, amely elvezetett a mai rokonsági elmülethez. S ugyancsak kutatóként főként az érdekel, miért van szüksége egy-egy közösségnek az alternatív eredetelmületekre, mire jó az nekik. Mert ez is igen érdekes kérdés.

Antropológiai sajátja az embernek, hogy önmagát szembeállítja a másikkal, és szerencsés helyzetben a saját-hoz pozitív értékeket társít, a másik-hoz negatívakat. Viszont néha ott vannak a tények is. Ilyen lehet, amikor összemérve az erőnket, huzamosabb ideig vesztesek vagyunk (ez most nem a magyar foci), vagy számokat hasonlítunk össze: pl. van kb. 15 millió magyar a világban, és van majdnem 1,5 milliárd kínai. S akkor már árnyalni kell azt a képet, hogy mi vagyunk a pozitív tartományban. Állítólag a kis népekre jellemző egyfajta paranoid történelemszemlélet: valamikor nagyok voltunk, mi voltunk a legnagyobbak, de összefogtak ellenünk (sokan, mert ketten nem bírtak volna el velünk, tehát nagyon sokan, pontosabban az egész világ), így legyőztek és elvettek tőlünk sok mindent. Például a nyelvünk kialakulásának eredeti történetét. De sebj, mert mi visszatalálunk az eredethez és megtaláljuk hozzá az ilyen-olyan bizonyítékokat is. És a lényeg az, hogy ettől kevésbé érezzük magunkat rosszul a világban, mert valamiért jobb nekünk, ha azt érezzük, hogy ellopták, eltitkolják, elvettek.

Nem is lenne evvel semmi gond, ha ezeket az elképzeléseket hiedelemként kezelnénk, de a valóságban családok, baráti kapcsolatok, szakmai fórumok bomlanak szét, mert pártoskodunk, mert az egyik ebben hisz, a másik abban, s így szépen lassan szétforgácsolódunk. Pedig az igazság az, hogy a magyar nyelv egy

klassz nyelv: mindent el tudunk vele mondani, amit szeretnénk; énekelünk, írunk, olvasunk ezen a nyelven; vannak színházaink, egyetemeink, rádióink, tudományos akadémiánk ezen a nyelven. És én szeretem ezt a nyelvet – mert az enyém. Ez az egyetlen objektív érvem rá. Az összes többi nyelvészként vagy elfogadom, vagy cáfolom,

de magánemberként ez ilyen egyszerűen működik. S hogy kivel rokon, honnan ered, majd a tudomány bizonyítja, a tanárok elmondják: s akkor én büszke leszek arra – vagy nem.

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (24.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozónak kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk. Az első 23 részt, akárcsak Mozog Nagy Imre önéletírását, Szilágyi Aladár rendezte sajtó alá; ettől az epizódtól Szűcs László veszi át a szöveg gondozását.

Áprilist játszó október volt ez évben [1932 őszén – szerk. megj.]: a hó elején 30-35 fokok, szokatlanul forró kánikula, két nap múlva pedig hirtelen beálló talaj menti fagy.

A Filmpalace óriási plakátokon hirdette, hogy a Napló jójóversenyt rendez a termében, és bemutatásra kerül Váradon az első Tarzan-film! Felemelt helyárrakkal, érvénytelen kedvezményekkel, óriási sikere volt Tarzan bemutatkozásának. Könyörgésünkre Apa beleegyezett, hogy az egyik kora délutáni előadáson én is megnézhessem Zolival a filmet. (...) Az iskolában napok múlva minden gyerek Tarzan-üvöltéseket hallatva ugrált – ha nem is fáról fára. S ez a járvány, miként a különféle Tarzan-filmek sora, nem szűnt hosszú ideig. Keveredett a Stan és Pan gegek utánzatával és a cowboyfilmek csípőből tüzelésével. Ez utóbbi céljára kiváló fapisztolyokat

fabrikáltak gyerekeiknek ügyes apák, sőt, élelmes kereskedők is.

Az Erdélyi Lapok egyik első nyíltan antiszemita megnyilvánulása volt, hogy támadta az újságíró-szervezet magyar csoportját, hogy „csak zsidók jutottak a vezetőségbe”. Ezzel aztán nagy sajtópolémia keveredett a többi, hagyományos váradi lappal, amelyeknek – ez kétségtelen – többnyire zsidó volt a főszerkesztője, fő munkatársainak zöme, kiadója, nyomdája. Mindez nem vonatkozott a római katolikus egyház által kiadott, a saját Szent László nyomdájában előállított Erdélyi Lapokra. (...) Hat év se kellett hozzá, hogy épp fordított irányú legyen a magyarországi sajtó berkeiben a panasz: a zsidótörvények megjelenése után zsidók nem tölthettek be vezető funkciót, 1940-től Váradon és Erdélyben sem, keresztények és strómanok álltak az élre a szövetségben, a lapok szerkesztőségében és a kiadóhivatalokban is. De erről majd később.

Andrei Crăciun (majdani történelem-tanárom) dolgain kívül talán az is mond valamit jegyzeteim olvasójának a néhány év múlva a Liceul Comercial Partenie Cosma kereskedelmi középiskolában uralkodó magyarellenesség közhangulatáról, ha

megemlítem: Nicolae Mihulin igazgató, aki Aradról került Váradra, a városi tanács tagjaként minden alkalommal tiltakozott, ha valaki román tanácsstag letére magyarul szólalt meg. Amikor magyar nemzetiségű tanácsstag szólalt meg, Mihulin úr oda se figyelt.

Talán a Gömbös-féle Magyarország revizionista megnyilvánulásai válthatták ki – bár ki tudja, mi volt előbb: a tyúk vagy a tojás –, hogy elszaporodtak az ún. antirevizionista gyűlések az országban. Románia-szerte izgalomba jöttek a „szent határok, az ősi román föld” nagyhangú védelmezői. A bukaresti lapok kirohanásokat intéztek a Trianont bíráló megnyilvánulások magyarországi, pláne erdélyi szervezői ellen. Váradon november 27-én tartott revízióellenes tüntetést és gyűlést Stelian Popescu és lapja, az *Universul*. Ez a lap volt akkoriban a fő lázító a kisebbségi jogok megadása ellen. Kolozsvárott ugyanez idő tájt tömegverekedés, véres összecsapások sorozata követte Popescuék fellépését, Titulescu külügyminiszter sajnálkozását fejezte ki a történetek miatt a bukaresti magyar követségen. Válaszként a budapesti diákság rendezett fenyegető hangulatú tüntetéseket az ottani román követség előtt.

A helyzet olyan élessé vált a vasgárdisták lázításai nyomán, hogy Bukarestben már akkor is magyarellenes tüntetést szerveztek a Regal mozi előtt, ha a vetített – nem magyar! – filmben Nagy Kató, a külföldre távozott magyar származású színésznő játszotta a főszerepet. A tüntetés befejező akkordjaként bukaresti magyar és zsidó boltosok, vendéglősök kirakatait, üzleteit törték-zúzták.

E „honvédő” akciók közepette Váradon fűtetlenek voltak a hivatalok, vészes tüzelőhiány lépett fel. Nem volt tűzifa, tífuszjárvány viszont igen, a Kommendáns-réten, az Őssi telepen, a Lajos-telep környékén többen meghaltak a járvány terjedése következtében.

Hooverrel szemben Rooseveltt lett az amerikai elnök, s női minisztert neveztek ki az USA kormányába, Perkins aszszony személyében.

Elterjedt a hír, hogy a 33 éves Nagyezsda Allilujeva, Sztálin felesége, az 1917-es októberi orosz forradalom 15. évforduló-

ján öngyilkos lett, főbe lőtte magát. A lapok csak találgatták, vajon miért.

Volt a Ferenc utcai lakásunk közelében egy ház, amelyben egy hírhedt, nemrég Váradra hazatért, bukaresti „nagyvilági” nő, egy lecsúszott, kislejtezett kurva lakott. Éveken át gyakorolta ősi szakmáját Bukarestben, s apámtól tudom, hogy a többi közt az alábbiakat mesélte el, pláne, ha berűgött:

„A bukaresti Brezoianu és a Sarindar környéki utcákban stricheltünk, mert esténként ide járt ki a palotából II. Károly király. Civilben, kis kétülésses Fordján, a palota hátsó kijáratán át jött, s felcsípett közülünk egy-egy lányt. Többször engem. A palotába vitt malackodni. Ötszáz vagy ezer lejt adott alkalmanként, odakint mindig szigurancások vártak, és elvittek bennünket. Bent, a Szigurancán Marinescu tábornok még adott 500 lejt, de megfenyegetett: kinyírja azt, akinek eljár a szája, hogy hol, kinél és miért járt. Ez minden alkalommal így volt. Végül a tábornok maga válogatta össze és stricheltette a megfelelő lányokat, a többi, csellenző kurvától megszabadította a környéket. A király mazochista volt, amitől Elena királyné undorodott. Mi kielégítettük a vágyait: »úrnőre« áhítóztott.”

Ennek a szexuálipari dolgozónak Váradon is remek összeköttetései voltak a Sziguranca helyi előkelőségeinél, bár a szakmát itt már nem művelte, beteg is volt, pénze is sok. De kedves, segítőkész volt, előre közölte, ha tu-

domására jutott, mikor hova száll ki az állambiztonsági hivatal nyomozó apparátusa, el lehetett tüntetni a terhelő bizonyítékokat még a baloldali, kommunista „összeesküvőknek” is. Akinek priusza volt, azt segített eltüntetni. A Sziguranca tudta, hol használhat a legtöbbet: rábízták végül a Vitéz utcai nyilvánosházak egyikét, hogy vezesse, de figyeljen is, s jelentse, ha ott egy keresett személy jelenik meg.

A király eme kirándulásairól egyébiránt a kolozsvári *Korunk* folyóirat 1967. évi 12. számában is találni a fentiekkel egyező visszaemlékezést, nevezetesen Argetoianu volt miniszter emlékiratrészleteiben. Mostanában megje-

lent egy neves magyar író, Cseres Tibor romániai tárgyú történelmi regénye is, amelyben ugyanazt egy előző román királyról írta meg. Nem hinném, hogy mind a két király ugyanúgy élte volna titkos nemi életét.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozza és szerkeszti
SZÜCS LÁSZLÓ

Az energiától a vidékre költözésig

Marosvásárhelyi filmesek Nagyváradon

Amikor március 5-én a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetemen levetítették Hajdu Zoltán és Katyi Antal *Van-e még energiád?* és *Akiket a csillagok vezetnek* című filmjeit, még nem tudhattuk, hogy alig két héttel később leáll és bezárkózik a világ a koronavírus-járvány miatt, s lesz időnk egyebek mellett azon is elgondolkodni: fenntartható-e eddigi életformánk.

Mindkét film látható a Fókusz Öko Központ honlapján (focuseco.ro), s az alkotók mindkét filmet elvitték a Gödöllői Természetfilm-fesztiválra. Az 1500 benevezett film közül választották be ezeket a hatvan levetített alkotás közé. Érdekes az időt rájuk szánni: a *Van-e még energiánk?* a címben feltett kérdésre keresi a választ: csodálatos természeti képeket láthattunk, szó esett a nap és a víz energiájáról, ökoszisztémáról, erdőgazdálkodásról, vízimalmot mutatnak működés közben. S feltűntek a nyüzsgő város képei, a betongátak, mikrovízerőmű csövekbe zárt patakvízzel, letartott erdők.

Hajdu Zoltán és Katyi Antal

„Alattad a föld, fölötted az ég, bened a létra” – több alkalommal is idézik Weöres Sándor sorait az *Akiket a csillagok vezetnek* című filmben. Ez ugyancsak a Klímaszövetség projektjeként öt, alternatív önfenntartásra törekedő életmódot mutat be. Négy olyan embert, családot – köztük Kolumbán Gábor volt politikust és Pál Zoltánt, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem oktatóját – ismerhetünk meg a filmből, akik vidékre vonultak vissza, gyógynövényekkel, bivalytartással (a volt politikus), sajtókészítéssel vagy éppen valódi kézműves termékek népszerűsítésével foglalkoznak (az egyetemi oktató). Az ötödik példa azt mutatja be, hogyan oldotta meg egy kisebb falusi közösség a saját vízellátását szinte ingyen, mindössze a szükséges karbantartás költségeiért.

Valamennyien tanúk vagyunk

Mind az első, mind a második film után beszélgetés következett az alkotók és Szűcs László, a vetítést szervező Magyar Újságírók Romániai Egyesületének elnöke, valamint Székedi Levente, a Partiumi Keresztény Egyetem Humántudományi Tanszékének vezetője között. Az első film szakmai

tanácsadója egyébkény Simonffy Katalin televíziós újságíró, a MŰRE alelnöke volt.

„Tudjuk, mi a baj, tudjuk, mit kellene tenni, csak azt nem tudjuk, hogyan kell rávenni az embereket arra, hogy megtegyék, amit kell – mondta az első film után Hajdu Zoltán. Hozzátette: – (...) ez a film egyfajta útkeresés, egyfajta kommunikációs eszköz, amivel, úgy gondoljuk, az embereket talán meg lehet valamilyen módon szólítani; egy kicsit az érzelmekre is hat.”

Három parabolára épül a film: az első a gyermekkortól az öregkorig, a második a reggeltől estig, a harmadik a tavasztól őszig tartó időszak. „Nem akarunk senkit kioktatni, nem akarjuk senkinek megmondani, mit kell csinálni. Az a cél, hogy gondolatokat ébresszünk az emberekben, és különböző módon próbálkozunk” – fogalmazott Hajdu Zoltán.

„Valamennyien tanúk vagyunk, ennek a jelenségnek tanúi” – mondta Hajdu Zoltán *A klímaváltozás hatásai* című, 34 roll-upból* álló kiállítás kapcsán, melynek néhány darabját elhozták Nagyváradra. Ezek európai, afrikai, ázsiai, dél-amerikai információkat kínálnak, hiszen tévedés azt hinni, hogy a klímaváltozás tőlünk időben vagy térben távol álló történet. Kiadványaikkal is próbálják felhívni a figyelmet arra, hogy mindenki gondolkodjon el egyéni döntésein. A helyben készült táplálék megtermelése például kevesebb széndioxid-kibocsátással jár, mint egy gyorséttermi étel. Hajdu Zoltán szerint: „A víz egy fantasztikus erőforrás, a legveszeélyeztetettebb erőforrás. Korunk legnagyobb abszurditása az, hogy most palackos vizet iszunk, amelyet távolról hoznak. Valójában nem is a vizet vesszük meg. A pillepalackot vesszük meg, és a szállítást, mert az a drágább, nem a víz.”

Szó esett már a vízimolnárság s később a bemutatott életpályák kapcsán is arról, hogy tömegesen nem tudunk falura visszavonulni. A válasz sem késik: a filmek célja nyilván nem az, hogy térjen vissza a molnárság, hanem azt az üzenetet akarták közvetíteni az alkotók, hogy a vízenergiával harmóniában lehet élni. S a városban is lehet kerékpárral járni. Nyilván mindenkinek az egyéni döntése és felelőssége, hogy mit vállal, mit tesz. Szó esett arról is, hogy Luxemburgban ingyenessé vált például a tömegközlekedés, s a hol-

landiai kerékpáros példa sem maradhat el. „Az úgy kezdődött a hatvanas években, hogy mindenki autózott. Borzasztó szmog volt, de nem is a szmog volt a legnagyobb baj, hanem egy páran bicikliztek, és voltak balesetek, amikor az autók gyerekeket ütöttek el. Elindult egy mozgalom, és arra kényszerítették a kormányt, hogy a biciklis infrastruktúrát kialakítsa. És attól fogva a kerékpárutak egyre több biciklist vonzottak, ez egy öngerjesztő folyamat lett” – idézte fel Hajdu Zoltán. A második film vetítése előtt azt is hozzátette: el akarták kerülni azt a csapdát, amelybe a környezet- vagy természetvédelemmel foglalkozó filmek beleesnek: vagy túl idillinek, vagy apokaliptikusnak mutatják be a jelenlegi állapotokat.

Sikerek és kudarcok

A második film egyéni döntésekről szól ugyan, de a vidékre, falura való ilyen jellegű kiköltözés csak akkor tud hatékony maradni, ha azok, akik ezt az életformát választják, értékesíteni tudják, amit megtermelnek. „Ők nem csodabogarak, hanem a rendszer részei lehetnek, és ez egyre tudatosabb. Nyugaton egy ilyen gazda ötven-hatvan családot el tud látni, és ez az ötven-hatvan család is eltartja a gazdálkodó családot” – mondta Hajdu Zoltán. Kicsit később a közönség soraiból megjegyezte valaki, számára nehéz lenne ezt az életformát választani, azonban a gyors visszakérdésre kiderült: ő is vásárol hasonló termelőktől.

*Az angol szó jelentése felgöngyölít, felgombolyít. A roll-up olyan háttér-fal, amelynek a talprésze egyben a grafika tárolását is ellátó kazetta. Összecsukáskor egy rugó feltekeri a printet a talpba.

A vetítéseken sokszor hangzik el, hogyan is költözhetnének ki sokan falura, ez nyilván nem lehetséges, azonban nem is az a gond, hogy az emberek tódulnának falura, sokkal inkább az, hogy a városok körüli falvak üresek. „Ezek hagyományosan megtermelték az élelmet, és például rekreációs szolgáltatásokat is nyújtottak. Ezek most már eltűnőben vannak, gyakorlatilag az iparosodás oda vezet, hogy a falu is egy kicsi, gyengébben fejlett város lesz, a mezőgazdaság pedig egy ipari termelői folyamatává válik. (...) Még mindig ott a falusi élet romantikája, miközben oda jutottunk, hogy a nagyvárosokban termelt méz egészségesebb, mint a hagyományos mezőgazdasági területeken termelt. Például Párizsban, Frankfurtban, New Yorkban többféle virág van, és a nagyvárosokban nem permeteznek. Nagyon értékes és drága például a frankfurti méz vagy a párizsi méz, mert kevésbé vegyszerezett, mint a mezőgazdasági területről begyűjtött” – mesélte Hajdu Zoltán.

Egy másik, a Székelyföld fejlesztésével kapcsolatos filmet forgattak szintén Kolumbán Gáborral Énlakán, s akkor fogalmazott nagyon érdekesen a volt politikus arról, hogyan látja ő az ideális családmódellet – kapcsolódott a beszélgetésbe Katyi Antal. „Az a család, amelyben három gyermek van, akik közül az egyik gazdálkodik, segít megtermelni az élelmiszert, a másik intellektuel – tanár, orvos, mérnök –, aki a modern társadalmat képviseli, a harmadik kreatív munkát végez – művészember, zenész vagy más kreatív foglalkozást űz”, idézte fel a hallottakat, az a család egészségesen fenn tudja tartani magát, tagjai segíthetik egymást.

Széki Levente és Szűcs László

A kölcsönös segítség persze nem minden helyzetben működik, ennek apropóján idézte fel Szűcs László, hogy egy tavalyi riportút során Kolumbán Gábor elmondta: kénytelen volt felszámolni a bivalyfarmot, mert a faluközösséggel nem tudott megegyezni a legelők használatáról.

Mint elhangzott, az alkotók is követték a szereplők sorsát. Három alternatíva még működik, de Korondon is vannak gondok. „Kolumbán Gábor esetében az történt, hogy ő jól elvolt a falusiakkal, csak aztán mondták, hogy idegen, a ti bőrötökön gazdagodik meg, ne engedjétek. Az ő modellje egyébként nagyon nehezen követhető, mert ő a rendszerbe kívülről nagyon sok pénzt vitt be. Megtehetné volna, hogy földet vásárol fel, amit másnak nem enged használni, de ezt nem akarta” – tette hozzá Katyi Antal.

A másik három gazdaság jól működik, az alkotók azt is fontosnak tartják, hogy szereplőik nem „elszállt” emberek, hanem olyanok, akikkel lehet azonosulni. Hajdu Zoltán arról is szólt, hogy egy angliai városban az önellátás már annyira előrehaladott, hogy gyakorlatilag nem is használnak pénzt, hanem cserekereskedelem folyik.

Elkerülni a zsákutcákat

Szó esett a közös vízgazdálkodásról is, amely egyéni felelősség is, nemcsak közösségi, hiszen például ha valaki túl sokat locsol, a többieket fosztja meg a víztől. Kérdésünkre

Hajdu Zoltán azt is elárulta, hogy a szennyvizet is közösen kezelik, ennek megépítésére pályázatot nyertek el. Van filmjük a vízről is, gyakran például az a gond, hogy az ilyen kis rendszereket – mint amilyen az ő filmjükben is szerepel – általában felvásárolják nagyobb cégek, s a szennyvizet elszállítják tizenvalahány kilométerre. Az lenne az egészséges megoldás, hogy a kis völgyekben használják a forrásokat, működjön az ökológiai szennyvíztisztítás, és ami visszakerülhet, az kerüljön is vissza a természetbe.

Lenne erre megoldás – tette hozzá Katyi Antal. Őt több mint tíz évvel ezelőtt kereste meg egy magyarországi vállalkozó, aki egy olyan zárt rendszert akart behozni Romániába, amelynek révén az egymáshoz közel lévő falvakból a szennyvizet szivattyúkkal összegyűjtik, komposztálják, nagyon hamar kiérlelik, s miközben a keletkezett biogáz áramot termel, ami megmarad, azt vagy a saját földjeiken használják trágyaként, vagy eladják virágföldként. Volt egy teljes üzleti modell, amelyet be akartak hozni, Montenegróban és több nyugati államban már szereltek fel ilyen berendezést. Nálunk a politika szólt közbe: „Itt a polgármestereknek meg volt mondva, jön a megfelelő SAPARD-pályázat, meg volt mondva, ki kell kapja és hogyan csinálják meg. (...) Ez egy nagyon jó technológia lett volna, egy magyar találmány. Elvitték a világ más részeibe és ott működött, például disznófarm mellett simán kiérleli a káros anyagot, egy teljesen zárt rendszer.”

A vidéki életre sem egyszerű felkészülni, ismerte el Hajdu Zoltán, hiszen nem könnyű elérni azt sem, hogy egy falu,

A közönség egy része

főleg egy hagyományos falu befogadja a kívülről érkezőt. Vásárhelyi Judit szociológust idézte, aki azt mondta: miután falura költözött, majd csak akkor érezte igazán, hogy befogadták, mikor meghívták halottat mosdatni. A falusi élet kemény ugyan, de azt is meg lehet könnyíteni. „Nagyon sok olyan eszköz van, amelyet nem gépek, hanem állatok működtetnek, és ezek nagyon hatékonyak. (...) Meghívtak Toulouse-ba, az állami egyetemen tartottam előadást egy Erasmus-program keretében, és három-négy napig ott voltam az egyetemen. Láttam, az egyik nagyon progresszív programjuk az, hogy lehet három hektár alatti területeket lóval megművelni. Mert ők ezt már nem tudják. Szupermodern az egész egyetem is, és minden harmadik családnál biogáz van, amihez a rendszert az egyetem segített kiépíteni, viszont lóval nem tudnak szántani...” – mesélte Hajdu Zoltán. Arra is felhívta a figyelmet, hogy Európában kis gócpontok alakulnak ki, ahol próbálják a vidék és a város közötti harmóniát visszaállítani. Régebben a várost zárt falakkal vették körül, most pedig a várfalak a szupermarketek, amelyekben olcsóbb az ecuadori banán, mint a szomszédos faluban megtermesztett alma. „Mi itt, amikor nagyon modernnek akarunk lenni, akkor az után futunk, amire Nyugat-Európában már rájöttek, hogy nem működik: azzal leszünk elmaradottak, hogy modernnek akarunk lenni. Kérdés, hogy a fejlődés zsákutcait ki tudjuk-e kerülni” – szövegezte Hajdu Zoltán zárszava.

FRIED NOÉMI LUJZA

PÉTER I. ZOLTÁN

Váradi kávések a századfordulón

Az Osztrák–Magyar Monarchia legszebb hátrahagyott emléke a kávéház. A bécsi kávéháztípus honosodott meg a Monarchia egész területén, ha nem is mindenütt olyan sűrűségben, mint Nagyváradon, amely olyan város volt, ahol a rendkívül erős zsidó polgárság aránytalanul sok kávéház létrejöttét tette lehetővé – állapított meg Wilhelm Droste, a monarchiabeli kávéházi élet szakavatott kutatója.

Az első európai kávéház 1624-ben Velencében nyílt meg, néhány évvel később Londonban, majd 1672-ben Párizsban is megnyitották kapuikat az első kávéházak. Hamarosan elterjedtek Hollandiában, Németországban, Ausztriában, majd Magyarországon is. Kezdetben a törökös kávéfőzési mód volt a jellemző. Az italt először Bécsben szűrték le, és itt fogyasztották először tejjel. A franciák kezdték cukorral inni.

Magyarországon az első ismert pesti kávéra vonatkozó adat 1714-ből származik, amikor a „katolikus rác” Cavesier Blasius (Kávéfőző Balázs) házat vásárolt Pesten. 1729-ben három kávé civilizációjáról tanúskodik a pesti tanács jegyzőkönyve: az említett Balázs és a német Franz Reschfellner

A görögkatolikus püspöki palota mellett volt a Müllerárj

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

tesz panaszt az olasz Francesco Bellieno ellen, mert olcsó áraival rontja az üzletüket.

Az 1860-as és az 1870-es évek kávéházai a források szerint még nem büszkélkedtek elegáns enteriőrökkel, elsősorban a praktikum jellemezte a hamar elkopó és kíméletlen használatnak kitett berendezésüket. Három állandó alkotóelem szolgálta a kényelmet: a könnyed tonettszékek, a falak menti, esetenként a pillérek körüli kárpitozott plüss- vagy bőrpamlagok, s a jó, olvasáshoz alkalmas világítás. Talán nem árt külön hangsúlyoznunk, hogy egy sajátos bútorfajta, a hajlított fabútor a kávéházak berendezésének elengedhetetlen tartozéka volt. A praktikumot szolgálták a könnyen tisztán tartha-

tó, nemes tapintású márványasztalok, ezekből mára mutatóba is alig maradt. A klasszicista, illetve a biedermeier bútorművészet viszonylagos puritánsága sokáig meghatározta a kávéházi belsőket. Monarchia-szerte egyszerű, közös formanyelv jött létre, amely nemcsak a kávéházakban, de az éttermekben és a cukrászdákban is mindvégig fennmaradt.

Nem volt ez másképpen Nagyváradon sem, ahol ennek a jobbára historizmusból ihletődő enteriőrnek a kora kiterjedt egészen az 1890-es évek végéig, amikor a szecessziós stílusú belső dekoráció veszi át a helyét.

A Mülleráj megalapítója

Nagyvárad egyik jellegzetes figurája a századfordulón Müller Salamon volt. A város köztisztviselői álló polgára, a törvényhatósági képviselő-testület tagja. Az eredeti szakmája szerint pékmester 1877-ben vette feleségül a három évvel korábban elhunyt Kornhäuser József cukrászmester özvegyét.

Kornhäuser mester az 1870-es évek elején megvásárolta a Finy örökösöktől a Szent László téri cukrászati és kávétermet. A cukrászdát 1872 tavaszára teljesen újonnan rendezte be, s a hely ettől kezdve igen népszerűvé vált.

Kornhäuser József halála után a Szent László téri cukrászdát, a hozzá tartozó Széchenyi téri kioszkkal együtt, özvegye vette át. Nem lehetett könnyű számára e két helyiség vezetése, hiszen a még kiskorú Henrik fiáról is gondoskodnia kellett. Nem csoda hát, hogy elfogadta az üzletébe benőszülni szándékozó Müller Salamon házassági ajánlatát. Müller átvette a cukrászda vezetését, és ettől kezdve már nem pékmesternek, hanem cukrásznak tartotta magát. A közkedveltségnek örvendő cukrászdát új tulajdonosáról egyszerűen csak Müllerájnak nevezték.

Rövid időn belül a fából épített Széchenyi téri kioszkot is Müller Salamon bérelte a felesége helyett.

Teltek az évek, de a váradiak szeszélyét nem lehetett kiszámítani: néha igen nagy volt a kioszk látogatottsága, máskor látszólag minden indok nélkül megcsappant az érdeklődés.

Idővel az építmény minden tavaszi felújítás ellenére egyre kopottabb, elhasználtabb lett. Már ekkor megfordult Müller Salamon fejében, hogy jó lenne téglából építeni a helyébe egy mutatós kioszkot, hogy ne kelljen minden tavasszal javíttatni az ócska faépítményt.

A kioszk – a mai Ady Endre Emlékmúzeum – 1895-re épült fel. Nyaranta igen közkedvelt volt, esténként cigány- vagy katonazenekar szórazottatta a vendégeket. A példás kiszolgálást – ezt még Ady is megjegyezte egy 1900 nyarán megjelent cikkében – „Henry mester”, azaz Kornhäuser Henrik, Müller Salamon mostohafia felügyelte.

Mostohaapja, aki a Szent László téri üzletet vezette, 1904 januárjában váratlanul nyugalomba vonult. Az egyik helyi napilap szerint Müller törvényes fiává adoptálta és örököseül ismerte el Kornhäuser Henriket, aki eddig is segítőtársa volt. A cukrászdát 1904 áprilisában vette át Henrik. Az üzlet prosperált az ambíciózus, népszerű fiatalember vezetésével. Nem tetszhetett ez az öregnek, aki némi szakmai irigységgel figyelhette fiatal utódának újításait. Müller Salamon 1904 júliusában váratlanul az alábbi hirdetést tette közé az egyik napilapban: „A Szent László téren 1831 óta fennálló cukrászüzletem és a Széchenyi téri kioszkom, mely még 23 évig tulajdonomat képezi, november 1-től jutányos áron eladó. Értekezni lehet velem ez ügyben a Szent László téri üzletemben. Müller Salamon.”

A cukrászda vezetését visszavette az idős Salamon mester, s 1905 tavaszán, már 70 évesen, átvette a Széchenyi téri kioszk vezetését is. Válaszul Kornhäuser Henrik kibérelte a Bémer téri egykori Magyar Király kávéház helyiségét és cukrászdává alakította. A hely jóval később – igaz, már nem az ő vezetése alatt – Elite kávéházként vált híressé.

Müller Salamon ott maradt mindkét cukrászdájával, melyekhez annak idején felesége, özv. Kornhäuser Józsefné révén jutott. Hogy ezek után megfordult-e a fejében, hogy nem lett volna szabad kiforgatnia a vagyontól mostohafiát, aki a cukrászda eredeti tulajdonosának, Kornhäuser Józsefnek vér szerinti utóda volt, nem tudhatjuk. Azt ellenben igen, hogy majd csak 1909 decemberében sikerült vevőt találnia a Szent László téri cukrászdára Halász Mór dicsőszentmártoni kávéház-tulajdonos személyében, s Halász a kioszkot is megvette tőle. Az adásvételt csak néhány hónappal élte túl Müller Salamon, 1910. március 10-én meghalt.

Volt egyszer egy Walteráj...

Az újonnan megépült Rimanóczy Szálloda Körös-parti szárnyában az emeleten kávéházat, a földszinten étteremként is működő sörcsarnokot nyitottak 1892. június végén. Mindkettőt Walter M. Antal vette át. Rövidesen nagy látogatottságra tett szert a kávéház, sorra léptek fel benne a város közismert cigányzenekarai Hamza Miska, Dula Miklós, Rácz Jóska primásokkal az élen, de nem maradt zenész nélkül a vendéglő sem.

A Magyar Király kávéház az Áldás (a későbbi Rimanóczy) utca sarkán

Walter M. Antal az első nagyváradai női zenekart is meghívta kávéházába, s az 1893 nyarán minden nap válogatott műsorral hangversenyt rendezett.

Talán éppen a Pöschl Anna vezette női zenekar sikerén buzdult fel Walter Tóni, s 1893 novemberében egy miskolci orfeumtársulatot is meghívott az emeleti kávéházba. Tetszhetett a közönségnek, hiszen a következő év tavaszán azt írta az újság, hogy jó ideje már Walter M. Antal kávéházában esténként egy orfeumtársulat szórakoztatja a közönséget. Mikor már úgy tűnt, soha nem lesz vége a Rimanóczy kávéházban az „orfeumi korszaknak”, 1896. április 3-án az egyik nagyváradai lap *A Walteráj vége* címmel a kávéház bezárását közölte. Walter Tóni távoztával megszűnt az orfeum, rövidesen maga az emeleti kávéház is, szállodai szobák lettek a helyén. Be kell látni, amúgy sem lett volna jövője a Rimanóczy Szálloda újonnan épített szárnyában megnyílt Royal kávéház mellett.

Magyar Király mindhalálig

Waldmann Lajos, az Áldás utca és a Bémer tér sarkán levő Magyar Király kávéház bérelője mindig is a hajnalokat szerette, amikor már az utolsó törzsvendég is elhagyta a sűrű dohányfüsttől terhes kávéházat, a fizetőpincér is elszámolt a bevétellel, de a takarítónők még nem kezdték el a munkát. Tiszteletben tartották főnökük szokását, aki gyakran egy jó szivarra gyújtva kényelmesen elhe-

lyezkedett az egyik fal melletti bőrkanapén. Ilyenkor senkitől sem zavartatva végiggondolta az előző nap történéseit, régebbi eseményeket is, vagy csak élvezve a csendet, az egyedülállót.

A spalettás Magyar Király kávéház egyemeletes épületét még 1871-ben építette saját maga számára Imre János építész. Első perctől kezdve Waldmann Lajos bérelte a kávéházat, amikor Olaszinak még nem volt egy jóra való kávéháza sem. Fiatal házasként, nagy lelkesedéssel rendezte be bérleményét, még arra is volt gondja, hogy a hölgyeknek legyen egy külön termük, ahol kedvükre mulathatják az időt férfi kísérő nélkül. Nagy szó volt még ez akkor, forradalmi újtás.

Vendégei meglegedésére vezette Waldmann Lajos a kávéházat, mígnem 1878 nyarán betegségére hivatkozva váratlanul lemondott, hogy helyét felesége vegye át, akinek ekkor már lejárt a szerződése a Korona kávéházban. Imre János három évre kötött bérleti szerződést Waldmann Lajosnéval. A szerződés lejártakor többen is pályáztak, magasabb bérösszeget is felajánlottak. Végül egy váratlan fordulattal a háztulajdonos Waldmann Lajossal egyezett meg – nem a feleségével –, aki vállalta, hogy átveszi a kávéház vezetését.

A kávéház bérlője szinte egész nap vendégei között tartózkodott, igyekezett minden igényüket kielégíteni. A kellemes kávéházi estét megzavarta, hogy 1892-ben id. Rimanóczy Kálmán megépítette a közeli Körös-parton szállodáját és megnyitotta ugyanott az emeleten a korszerű kávéházát. Ettől kezdve egyre gyűltek a barázdák Waldmann Lajos homlokán. Ráadásul a következő év nyarán id. Rimanóczy Kálmán megvásárolta Imre János ingatlanát is, amelyben a Magyar Király volt.

Ezernyolcszázkilencvenkilenc decemberében Rimanóczy így szólt a bérlőhöz: „Már rég akartam magával beszélni, Waldmann. Januárban lejár a bérleti szerződése, amit nem hosszabbítok meg. Nem azért, mintha nem lennék a munkájával meglegedve, de felszámolom a Magyar Királyt, lebonatom a házat is, hogy kibővíthessem a szállodámat és a földszinten egy modern kávéházat nyithassak.” Így aztán nem

maradt más hátra Waldmann-nak meg a törzsvendégeinek, mint azt számolgatni, mennyi ideje maradt még a Magyar Királynak.

Waldmann Lajos áthelyezte kávéházát a Bémer téri Roth-házba, az egykori Ruzs és Netyő-féle cukrászda helyiségébe. Úgy szervezte a költöztetést, hogy törzsvendégeinek egyetlen napot se kelljen kihagyniuk. 1900. február 1-én éjfélkor zárta be a régi Magyar Királyt, másnap reggel az új helyiségben nyitott is.

A régi épületet február 24-én kezdték bontani, amit Waldmann meg sem nézett. Úgy szeretete volna, hogy emlékeiben a szívéhez oly közel álló épület és kávéház is a régi, megszokott formájában éljen tovább.

Három évig vezette a számára szokatlanul kis helyiségben a Magyar Király kávéházat. Ekkor már jobbra csak hideg felvágottat, mellé legjobb minőségű sört, vajas kenyeret és fagylaltot kínáltak. Háromszor egy héten zenét is szolgáltatottak, leginkább Bura Károly zenekarának felépítéssel. Waldmann Lajos minden igyekezete ellenére ez már nem a régi Magyar Király volt. Be kellett látnia, hogy vendégei közül sokan elpártoltak tőle a Royal kedvéért, így az öreg kávé végül feladta az egyenlőtlen harcot. 1903 márciusában átadta a helyét egy ambiciózus fiatal főpincérnek, aki a Royalt hagyta ott a Magyar Király kedvéért.

Waldmann Lajos még ugyanazon év őszén ágynak esett. Nem panaszkod-

dott semmire, Edelmann doktor is csak a fejét csóválta, semmiféle szervi bajt sem tudott megállapítani betegénél. Alig evett, lassan a beszédről is leszokott, csak a szoba meny-nyezetét nézte, majd csendben elhunyt.

Kávés és vendéglős

A 19. század derekától Nagyvárad egyik leglátogatottabb helye a Fekete Sas szálloda volt a Kispiac – később Szent László tér – és a Kossuth utca sarkán. Az emeleten a szállodai szobák mellett egy nagyterem is volt, ahol bálakat és egyéb rendezvényeket is tartottak. Az épület földszintjének sarkán a kávéház a tér felé nézett, míg a sörözőnek a Kossuth utcára volt kijárata. A vendéglő a körbeépített udvaron levő kerthelyiségre nyílt, ahová az emeleten levő szállodából is közvetlenül le lehetett jutni.

Ennek a „birodalomnak” volt a gazdája 1874-től Hillinger Lipót, hiszen ekkor még ő vezette az éttermet és a kávéházat is. Az utóbbit mindössze 1880 végéig, de ettől még nem lett

A régi Fekete Sas kávéháza

hűtlen a kávé szakmához sem, hiszen az elkövetkezőkben irányított ő még olyan sörcsarnokokat is, amelyek vendéglőként és kávéházként is működtek.

Nem sokkal munkába állása után Hillinger Lipót felújította a Fekete Sas kerthelyiségét, majd az éttermet is. Mindez nem kevés pénzébe és fáradságába került. Rövidesen kibérelte a Rózsabokor kerthelyiséget. Oda várta nyaranta törzsvendégeit, míg telente a Fekete Sas vendéglőjébe és sörcsarnokába. A kávéházat 1880 szilveszter napján átadta Stern József kávésnak.

A Rózsabokor sörcsarnok kerthelyisége a mai fogalmaink szerint a színház előtti térségen terülhetett el, nagyjából a mai Bazárépületig.

A Rózsabokor közel negyed évszázadon keresztül a legkedveltebb nyári mulatóhelye volt a váradiaknak. Tóth Ferenc szabómester hozta létre, ő alakította át az egyik itteni házát (amely nagyjából a későbbi Sztarill-palota helyén volt) erre a célra 1874 őszén, s az udvarából egy tekintélyes kerthelyiséget is kanyarított hozzá. A megnyitót a következő év júniusában tartotta. Hogy Tóth Ferenc uram jó szabómester lehetett, ezt nem vonjuk kétségbe, hiszen még Tisza Kálmánnak is ő varrta az öltönyeit, de vendéglősnek nemigen felelt meg. A kerthelyiség egymást követő bérleti szinte meg sem melegezhettek, mert néhány hónap, legfeljebb fél év után sorra elbocsátotta őket. Az is megtörtént, hogy fél évig is zárva

volt a kerthelyiség. Végül 1880 tavaszán megtalálta a megfelelő embert Hillinger Lipót személyében.

A váradiak ezután alig várták, hogy a jó idő beálltával megnyíljon a Rózsabokor, ahol esténként az ízletes ételek, jó italok mellé válogatott zene szórakoztatta a vendégeket. Fellépett itt a Heinrich ezred katonazenekara, a 101-es gyalogezred zenekara, a Magyar testvérek debreceni népzenekeara, Pócsi és Duka népzenekeara, Hamza Miska cigányzenekeara. Az 1890-es években már nagyon elharapóztak az orfeumi előadások Nagyváradon. Nem maradhatott ki ebből a Rózsabokor sem, ha versenyben akart maradni a többi vendéglővel. És bár az emberek szerették ezt a gondtalan szórakozást nyújtó műfajt, az újságírók minden egyes alkalmat megragadtak arra, hogy bírálják ezeket a vásári, olcsó eszközökkel dolgozó, ripacszkodó énekes-táncos „művésznőket”.

A következő években is folytatódott a gondtalan mulatozás a Rózsabokorban annak ellenére, hogy hosszas vitákat követően 1899-re a város vezetése eldöntötte: a Bémer téren építik fel a kőszínházat.

A tér északi részén levő házakat kisajátította a város, hogy nyáron lebonthassák őket. Közöttük volt a Rózsabokor is.

Elérkezett az utolsó nap, 1899. július 12-én bezárt a közkedvelt mulatóhely. Hillinger Lipót a búcsúestély másnapján már a Fekete Sasban szolgálta ki vendégeit. A Rózsabokor felszámolása után megélt 1906. november 19-én a Fekete Sas épületének a lebontását is. Ezt követően új vendéglőt, esetleg kávéházat már nem bérelt ki, fia folytatta a mesteriségét. 1913. január 14-én halt meg, 84 éves korában.

Angol-búr ellentét Váradon

Az 1873 szeptemberében a Szent László tér és Kert utca szegletén levő házban megnyílt Magyar Korona kávéházat 1881 nyaratól 21 éven keresztül Stern Herman vezette, mindenki meglegedésére. A korabeli szokásokhoz híven ez is zenés kávéház volt, ahol cigányzenekarok és egyéb zenés truppok, közöttük női zenekarok váltogatták egymást. Később a kávéházat egyszerűen csak Koronának nevezték.

A vendégeket Stern Herman 1902. július 1-én váratlan hírrel lepte meg: a kávéházát átadta Klein Lajosnak. Ekkor csak sejtették ennek valódi okát, december 10-én viszont közismertté vált, amikor megnyitották a Bémer téri Emke kávéházat, amelynek Stern Herman lett a tulajdonosa. Az újonnan épített kávéház úgynevezett Jugendstilben lett berendezve, s igen szép falfestmények díszítették. Ahogy az egyik helyi napilap megjegyezte: „Igazi modern kávéház. Kissé szecessziós vonalaival izgató, de színeivel kibékítő. Szinte túlságig luxúriozus és mégis nagyon barátságos hangulatú...”

Itt jött el az ideje annak is, hogy jobban megismerkedjünk Stern Hermannal. Ahogy Nagy Andor bemutatta annak idején: „A testes kávé, a magyarruhás Stern Herman, a váradi 48-asok törzsökös oszlopa, nem hiába büszke rá. Különben is, nagy csata ez a kávéháznívtás. A csata még az angol-búr háborúval kezdődött. Stern Herman, aki akkor a Korona kávéház tulajdonosa volt, Rendes Szidorban ismerte fel ellenfelét, a Nagyvásár téri Lloyd kávéház tulajdonosában. Rendes angol zenekart hozatott, Stern Herman búr zenekarral tromfolt rá, amivel egyébként dacos szép világnézetének is kifejezést adhatott. No, de itt most gyorsan halad az idő: Rendes Szidor áttelepült a Bémer térre, most a Royál az övé. Kivágta erre Stern Herman is a rezet, itt van ő is, itt néz farkasszem a Royállal, a valóban szép kávéházából, melynek a dicső Emke a neve.”

Nagyon népszerű lett az Emke már a megnyitása utáni években. De bármennyire is jól ment az üzlet, a reklám sohasem árthat, mint az alábbi, amely Nagyvárad és Bihar megye 1904-ben kiadott cím- és lakjegyzékében jelent meg: „Stern Herman Emke kávéháza – Nagyvárad, Bémer tér. – Az előkelő közönség találkozó helye. Színházi előadás után, valamint minden időben hideg ételek, és mindennemű kávéházi italok pontos, előzékeny kiszolgálás mellett.

Valamennyi bel- és külföldi napi- és hetilap. Hetenkint háromszor zeneestély.”

Valós alapja volt a fenti reklámnak, hiszen a pazar berendezésű, művészi ízlésű kávéházi helyiségben a legfinomabb kávéházi italokon és ételeken kívül az összes helyi, budapesti, bel- és külföldi napilap, hetilap, folyóirat és szaklap a közönség rendelkezésére állt. Ezenkívül négy elsőrangú biliárdasztal és külön játéktérrel díszelt az Emkének.

Ebben az ingatlanban volt az Emke kávéháza

Itt volt a nevezetes Kányavár, ahol a nagyváradai társadalom vezérférfitüi találkoztak naponta. Egyébként az emeleti Kányavárat Bagolyvárnak is nevezték. Itt találkoztak délutáni feketére a város jeles agglegényei, köztük Rimler Károly polgármester, Mezey Mihály királyi közjegyző, Stark Gyula iskolaigazgató. Külön érdeme volt a különszobának, hogy itt pipázni is lehetett, ami a kávéházakban már nemigen volt szokás, továbbá itt el is lehetett szundítani egy kicsit a nagy karosszékekben. S mialatt a külső szemlélődő számára csak gondtalan beszélgetésnek tűnt e jeles férfiak találkozója, fontos közügyek is eldőlték itt. Ők döntöttek titkosan minden közügyben, és úgy tartotta a fáma, hogy a döntésük, hacsak meg nem lágyította szívüket valamely ügyes női furfang, megmáshíthatatlan volt...

1907. április 2-án, 57 éves korában váratlanul elhunyt Stern Herman, mindenki Herman bácsija. Meleg hangú újságcikkben emlékeztek meg a kávéház-alapítóról: „A nagyváradai társadalom legkedveltebb, legkényelmesebb találkozó helyéről, az Emkéről írván, legelőbb le kell rónunk az emlékezés és a kegyelet tartozását ennek a kedves fészekhez hasonlatos Emkének első bérlője, néhai Stern Herman iránt. Ma, amikor a kávéházak mindinkább elvesztik patriarchalis jellegüket és a csendes baráti körök helyett izzó, zsbongó ideges élet teszi élénkké, mozgalmassá a kávéházi életet, jólesik visszagondolnunk Stern Hermanra, mindnyájunk kedves, jóságos Herman bácsijára.

Akit mindnyájan ismertünk és szerettünk. Aki vizslaszemmel nézett körül az ő kávéházi birodalmában, és gondja, figyelme volt minden vendége szokására, szeszélyére. Ezzel az ő nyájas, előzékeny modorával vetette meg alapját annak a jó hírnévnek és kedveltségnek, melynek az Emke mindmáig örvend. Mert utódai, az ő veje Steuer Jakab és Wiener Emil mindenképpen megőrizték és fenntartották az ő tradícióit. Az ő vezetésük mellett ma is a leggondosabb figyelemben, kiszolgálásban és kényelemben van része az Emke törzsvendégeinek, akik a nagyváradai társadalom minden osztályát képviselik.

Sztarill Ferenc, az Emke palota építője úgy vélte, az Emke kávéház prosperálását úgy tudja biztosítani, ha a legnépszerűbb embert, Stern Hermant nyeri meg a kávéház bérlőjéül.

1902. december 10-én nyílt meg a pazar berendezésű Emke, mely festői szépségű világos, tágas helyiségével és kellemes appartementjeivel valósággal a szenzáció erejével hatott akkor. Előzönlötte a közönség akkor a látványosságzámba menő Emkét és a közönség zöme mindmáig megmaradt e gyönyörű, minden komforttal berendezett kávéház törzsközségének. Ideig-óráig elvonult a közönség egy része a nagy reklámzajjal megnyílt új kávéházakba, de csakhamar visszatért az ő megszokott, kedves Emkéjébe.”

A fővárosba vágyakozó kávé

Előzőleg már szó esett Rendes Szidorról, itt az ideje hát, hogy vele is megismerkedjünk. 1897-től a Nagyvásár téren levő Kereskedelmi Csarnokban a Lloyd kávéházat vezette. Ő volt az, aki meghívott katonazenekarokkal meghonosította a vasárnapi hangversenyeket. Leggyakrabban vendége a 37. gyalogezred zenekara volt. A közönség megkedvelte ezeket a kellemes estéket, és vasárnaponként olyan élénk élet uralkodott a Lloydban, amilyent csak kevés fővárosi kávéházban lehetett tapasztalni. Legalábbis így állították a kávéház törzsvendégei.

Rendes Szidor a minőségi kávéházi italok és ételek mellett igyekezett egyéb szórakozási lehetőséget is nyújtani a vendégeinek. Minden évet önfeledt szilveszteri mulatozással

búcsúztattak. Ilyenkor leginkább a Bécsi szecesszió elnevezésű zenekar, a 37. gyalogezred zenekara, Hamza Miska és Gyuszi fia zenekara, valamint a Bura testvérek cigányzenekara lépett fel.

Ezerkilencszáz augusztusában új bérlője lett a Lloydnak, Klein Ignác személyében. A törzsvendégek először nem értették a változás okát, kissé meg is sértődtek azon, hogy Rendes Szidor búcsú nélkül távozott. Mint kiderült, Rendes Szidor elvállalta a Royal kávéház vezetését.

Az új kávéházat október 15-én nyitották meg, egyszerre az új színházzal. Az egyik helyi napilap egy nappal az esemény előtt a szokásos beharangozó cikkében azt is megírta, hogy a Royal belső berendezése a bérlő Rendes Szidor utasításai alapján készült, aki Budapesten, Bécsben, Párizsban folytatott előtanulmányokat és a legelőgásabb mintákat hozta el új helyisége számára.

Egy aznapi újságcikk szerint: „A Royal kávéház mostani kész állapotában igazi látványosságot nyújt, némileg emlékeztet a fővárosi New-York kávéházra, de nem olyan túlszűfolt díszítésű, szolidabb, nyíltabb és értékesebb. Falait művészi becsű freskófestmények borítják, mennyezete a gipszdíszítés remeke.

A Rimánóczy kávéház bérlője: Rendes Szidor ez a modern, kiválóan ügyes és népszerű caffetier, aki már mint a Lloyd kávéház volt tulajdonosa is meg tudta magát kedveltetni a

közönség által, mely bizonyára át fogja vinni ragaszkodását az új, gyönyörű Royal kávéházba is.”

Már az első napoktól kialakult a Royal törzsközönsége, szinte minden kis zugát „belakták” a vendégek, többek között a kártyás színészek.

Rendes Szidor érdeme volt ez, aki talán még önmagának sem vallotta be, miért is hagyta ott előző sikereinek helyszínét, a Lloyd kávéházat. Volt ebben egy nagy fokú versengés Stern Hermannal, aki Újváros főterén vezette a Korona kávéházat, mialatt neki csak egy vásártéren jutott kávéház. Ezért is ragadta meg a kínálkozó alkalmat: amikor felkérték a Royalba, azonnal igent mondott. Akkor még nem tudhatta, hogy két évvel később Stern Herman már a Bémer tér másik szegletében levő Emke ablakából tekinget majd az ő kávéháza felé. Kimondottan zavarta ez az állapot, idővel már csak egyetlen cél lebegett előtte: minél előbb szabadulni innen!

Emiatt 1906 nyarán megpályázta a fővárosi Vigadó bérletét is, de nem nyert. Már ez sem érdekelte, október elején visszavonult a Royal vezetésétől. Általános értetlenség fogadta váratlan döntését, mialatt a helyi lapok a legszebben írtak róla: „Hat éven át volt az ő kezében ez az első modern fővárosias kávéház, s ez idő éppen elég volt arra, hogy ennek a városnak előkelő közönségét állandóan magához bilincsel-

A Lloyd kávéház a Kereskedelmi Csarnok épületében

je. Rendes Szidor visszavonulásakor a fáradhatatlan tevékenység és igyekezet jutalmát leli fel azokban az erkölcsi és anyagi sikerekben, mely neki a megnyitás napja óta elvitathatatlan osztályrésze. Kávéháza igazán népszerű lett, s ma is, amikor példáját már sokan követték, legelső találkozóhelye Nagyvárad elit közönségének.”

1907 áprilisában meghalt a nagy rivális, Stern Herman, de ő ekkor már Budapesten próbált karriert csinálni, s fel sem vetődött benne az, hogy visszatérjen Váradra. 1908 januárjára Budapesten felépítette az Erzsébet körúton a Meteor Szállodát, s személyesen vezette...

Egy kávé, akit elkerült a szerencse

Nagyvárad szívében 1877 őszére épült fel a földszintes Bazárépület, ebben kávéház, étterem és sörcsarnok is volt. Mára lebontották. Kezdetben a bérlők aránylag gyakran váltogatták egymást. 1881-ben Grósz Dániel vette át. Ebből az alkalomból lelkes cikket jelentetett meg az egyik helyi napilapban: „Tisztelettel van szerencsém a n. é. közönséget értesíteni, miszerint Olaszi Fő utcáján, a Bazárkertben a legnagyobb kényelemnek megfelelő kávéházat, külön olvasóteremmel, hol számos lap áll rendelkezésre, ma – [1881. március 6-án] vasárnap – délután Rác Zoltán zenekara közreműködése mellett megnyitom. (Itt megjegyzem, hogy a zenekar nem fog tányérozni.) Úgy

a kiszolgáltatással, mint ízletes italokkal, bárki igényeinek óhajtók eleget tenni.

A n. é. közönség b. pártfogását kéri mély tisztelettel Grósz Dániel.”

Grósz Dániel nem maradt sokáig itt, 1884. május 4-én már a Rhédey kerti vendéglőt bérelte ki. De két év elteltével visszatért kávésnak a város szívébe. Az egykori Teleki kávéház helyiségeit bérelte ki, amely a későbbi Rimanóczy szálloda kerthelyiségének a Körös felőli részét foglalta el. Ebben az ingatlanban létesítettek először kávéházat 1868 decemberében, Teleki névvel. Nem mehettek jól a dolgok a kávéházban, hiszen a ház tulajdonosa 1878 januárjától jobb híján üzlethelyiségnek és nyomdának adta ki az ingatlan földszinti részét.

Így az egykori Teleki kávéháznak 1886-ra már csak az emléke élt. De Grósz Dániel kávésnak még emlékezett rá, és ő is a város szívében akart kávéházat létesíteni, még ha az itteni próbálkozások korábban sorra kudarcba fulladtak is.

Az éppen épülő Royal kávéház irányából készített felvétel a Fő utca Bémer tér felőli végéről egy 1906-ból származó képeslapon

Az új kávéház Fortuna névvel 1886. október 10-én nyílt meg, – a bérelő szerint – kényelmesen berendezve.

Három hónap elteltével Grósz Dániel megbetegedett: hólyagos himlőbe esett. Emiatt a hatóság szigorúan meghagyta a beteg családjának, hogy a kávéházba nem szabad bemenniük mindaddig, míg Grósz fel nem épül. Ha a család valamelyik tagja ez ellen vétene, a kávéházat bezárják.

Grósz Dániel nehezen viselte el, hogy ágyba parancsolta az orvos, a rendőrség pedig lezáratta a lakásából a kávéházba vezető folyosót. Pedig ekkor már fejfájással kísért magas lázzal feküdt az ágyában, s felesége gondosan ápolta. Néhány hetes betegeskedés után Grósz Dániel elhunyt, ahogy az egyik helyi napilap megírta: hosszas szenvedés után fekete-himlőben. A halottat még aznap délután eltemették. Grósz Dániel özvegye rövidesen felszámolta a kávéházat, majd a városból is elköltözött. Ezzel végleg megszűnt a kávéházi élet ebben az épületben. Helyébe a 37. gyalogezred tisztikarának étkezdéje került. De nem hosszú időre, mert 1891 áprilisában id. Rimanóczy Kálmán lebontatta az épületet, hogy részben a helyére építhesse fel a nevét viselő szálloda és gőzfürdő Körös-parti szárnyát.

Minden, de minden, ami belefér

Heinrich von Kleist-darab a nagyváradi színpadon

Kritika

Fiatalos, dinamikus, izgalmas, abszurdba hajlóan groteszk, nagyon mai kérdésekre reflektál, vicces és egyben tragikus, szóval nagyon színház a nagyváradiak Kovács D. Dániel rendezte *Schroffenstein családja*.

Állítólag, amikor Heinrich von Kleist 1803-ban baráti körben felolvasta az első színművét, amelyet szomorújátékként határozott meg, a végén mindenki harsogva nevetett, maga a szerző is. Elképzelhető, hogy a 18. század végén a divatos lovagdrámák karikírozásának szánta művét, de az sem kizárt, hogy – mert Kleist szívesen írt vígjátékokat a későbbiekben – az akkoriban divatos weimari klasszicizmus, esetleg romantika sikeredett humorosra. Első darabjába belezsúfolta Shakespeare-t, a romantikát, a lovagdrámát, a bosszúdrámát. Mindent, ami belefér – mondhatnánk. Az bizonyos, hogy drámaiban mindig az igazságkeresés jelenik meg, no meg az igazságot vagy éppen annak ellenkezőjét birtokló-hirdető ember.

Kovács D. Dániel pontosan elemzi a szöveget, és pontosan fogalmazza meg előadásában az igazság – áligazság kérdé-

Fotók: SZIGLIGETI SZÍNHÁZ

sét, továbbá figyelmeztet az elvakult gyűlölet veszélyeire. A fake news, az álhírek, manipulált féligazságok, és egyre hevülő gyűlölet közepette élünk. Sok esetben nem maga a valóság érdekel minket, hanem azt hisszük el, ami tetszik.

A COVID-19 katasztrófa előtt készült előadás reflektál a rohanásra, a felgyorsult világra, amelyben sem időnk, sem akarásunk nincs a tények, a valódi, az igaz keresésére.

A *Schroffenstein család*, melyet *Bosszú* címmel is játszottak (gondolom, így könnyebben megjegyezhető és főleg kimondható a cím) akár a *Rómeó és Júliához* is hasonlítható, de a nagyváradi előadás nem erre helyezi a hangsúlyt. A rendező Váradon azt mutatta meg a színház eszközeivel, hová vezethet a manipulált féligazság ebben a rohanó világban, melyben képtelenek vagyunk figyelni, mélyebben gondolkodni.

A történet bonyolult, de az előadásban a szöveg csupán az egyik elem, a zene, a mozgás, a látvány alapja.

A Schroffenstein család két ága – a warwandi és a rossitzi – évek óta viszályban él egymással. Az örökösödési szerződés szerint, ha az egyik ág

kihal, minden tulajdona a másikra száll át. Rossitzban most temették el a legkisebb gyermeket, akit halva találtak az erdőben. Warwandban a néhány hónapja meghalt kisleányt gyászolják. Mindkét oldal a másikat vádolja gyilkossággal. Az apák bosszúhadjáratba kezdenek, életben maradt gyermekeik pedig egymásba szeretnek. A fiatalok a bosszú áldozataivá válnak, s amikor kiderül az igazság, már késő.

Az előadásban jelentős szerepet kap az egyik család mostohafia, a féligazságokat egyik várból a másikba hordozó – majd azt mondtam, politikus – kétkulacsos kőbor lovag, aki hangosan rázza a páncélját, nevetségesen rántja elő kardját, de lényegében csak saját magát akarja biztonságban tudni.

A fake news, az álhír, a kiforgatott féligazság olyan, mint a lavina: káoszt teremthet – néha teremt is –, pusztít, életeket, rendszereket, értékeket sodor veszélybe. Gyűlöletet szít, és innen már csak egy kis lépés, hogy emberéletet követeljen.

Kovács D. előadása flúgos futam Tarantino rendezésében, rémkomédia. Remek gegekkel, ügyes kiszólásokkal, folyamatos figyelmeztetéssel: ez színház, játék, nevésetek csak, magatokon szórakoztok! Szellemes, ahogy a szinte reál kulcsban interpretált szöveg ellenpontoszza a groteszk játékot, viccesek a különböző színházi műfajokra, az operára való utalások.

Ez az örült tempójú produkció minden apróbb hibája vagy ritmuszökkenése ellenére nagyon szerethető, és talán éppen

ezért bír rá a válasszeresésre, a kérdésekre, melyeket a maga nagyon színházi módján felvet. Mikor döbbenünk rá, hogy egyetlen esélyünk a túlélésre: kiszűrni az igazságot, a valóst?

A grandiózus díszletben – forgó varázstükör, amely hol tükröz, hol átlátszó üveg – a forgószínpad szellemes kihasználásával izgalmas terek keletkeznek, dübörög a túlnyomórészt modern zene, szellemes, kifejező jelmezekben fergeteges játékot produkálnak a színészek. Kár, hogy egy ideig nem láthatjuk újra, ameddig érvényesek a járvány miatti korlátozások.

SIMON JUDIT

**Nagyvárad Szigligeti Színház
– Szigligeti Társulat**

**HEINRICH VON KLEIST:
A Schroffenstein
család**

Fordította: Forgách András

Rendező: Kovács D. Dániel

Dramaturg: Bíró Bence

Díszlet- és jelmeztervező:

Horváth Jenny

Sound design: Bartha Márk

Szereplők: Dimény Levente,

Fodor Réka, Hunyadi

István, Kiss Tamás, Dobos

Imre, Szotyori József,

Tasnádi-Sáhy Noémi,

Román Eszter, Balogh Attila,

Kiss Csaba, Tóth Ádám,

Csatlós Lóránt, Trabalka

Cecília

Román Eszter és Tasnádi-Sáhy Noémi a Schroffenstein család egyik jelenetében

A feliraton túl

Oscar-díj-összefoglaló

Míg tavalyi beszámolómat azzal indítottam, hogy az Amerikai Filmakadémia szokásához híven megmaradt a járt úton, és a meglehetősen unalmas Oscar-gála semmiféle meglepetéssel nem szolgált nyertesek tekintetében, az idei díjkiosztóról ezt a megállapítást már nem tehetném meg. Dél-Korea filmgyártása az utóbbi évtizedben egyre láthatóbbá vált Nyugaton is, és bár a cinikusok savanyúan ráfoghathják, hogy valamiféle bizonyítási kényszer vezette az ítéseket arra, hogy nem angol nyelvű és nem fehér szereplőkkel dolgozó filmnek ítelték a legrangosabb díjat, tény, hogy az *Élőködők*, amelyről a Várad februári számában olvashattak rajongói levélnek is beillő kritikát, az elmúlt év egyik legemlékezetesebb mozija volt, megérdemelte a legjobb filmnek járó Oscart.

Aki követte a 2019-es és 2020 eleji amerikai és európai fesztivál- és filmdíjszezont, elég jó elképzelése lehetett az Oscar legnagyobb esélyeseiről. Az előző évekhez képest egyszerre volt könnyebb és nehezebb dolga annak, aki favoritot szeretett volna választani az indulók közül, hiszen – ahogyan ezt

Felirattal vagy tolmáccsal, Pong Dzsunho bárhogyan megérteti magát. Filmnyelve, amilyen egyedi, olyan univerzális

sokan sok felületen megállapították már – az utóbbi idők legerősebb mezején szállt versenybe a díjakért, ezért egyiktől sem sajnáltam volna az elismeréseket, itt tényleg valóra vált a klisé: „a zsűrinek nehéz dolga volt”. Egyvalamiben azonban mindenki biztos volt: Pong Dzsunhón kívül senki nem zsebelhette volna be a legjobb külföldi film díját. És mivel eddig minden alkalommal így történt, borítékolhatónak gondoltuk azt is, hogy a rangos elismerés mellé a legjobb filmnek járó Oscart már nem fogja megkapni. Ez utóbbira – a legjobb Oscar-jóslóknak tartott fesztiválok és díjátadók eredményeit véve számítási alapul – matematikailag az 1917-nek volt a legjobb esélye. Sam Mendes káprázatos képi világú és dinamikájú első világháborús mozija már hazavitt egy legjobb filmnek és egy legjobb rendezőnek járó Golden Globe-ot, sok egyéb között. Biztonsági játéknak számított volna az Oscaron: klasszikus háborús film hűségről, kitartásról, emberségről az embertelenségben, szép alakításokkal és egy merőben szokatlan, látszólag egy snittből álló képnarratívával. Sam Mendes angol színházi rendező első filmjével, a döbbenetes erejű *Amerikai szépséggel* (*American Beauty*) már 1999-ben bezsebelte egy legjobb film Oscart, később két Bond-film

rendezőjeként is nevet szerzett magának, a film operatőre pedig a veterán Roger Deakins, aki rejtett vágások segítségével kelti azt az illúziót az *1917-ben*, hogy mindvégig folyamatosan, snittek nélkül követjük a két fiatal katona útját a lövészárkokon és harcmezőkön keresztül. De annak is eljöhett volna az ideje, hogy az akadémia ráébredjen, Quentin Tarantino a világon van – ráadásul olyan filmje szállt versenybe idén, amely régi, szép hollywoodi hagyományok szerint működik a mozinak mint médiumnak írt szerelmes levélként (*Volt egyszer egy... Hollywood / Once Upon a Time... in Hollywood*). Martin Scorsese mesterről és életmű-összegző maffiaeposzáról, *Az írről* (*The Irishman*) is elmondható, hogy a káprázatos karriert maga mögött tudó 77 éves klasszisnak még simán elfért volna a polcán egy legjobb film Oscar. Taika Waititi *Jojo nyuszija* (*Jojo Rabbit*) pedig váratlanul olyan erővel támadt a kanyarból, hogy e sorok szerzője pár nappal a gála előtt már csaknem új favoritot avatott benne. Mindezeknek tükrében, illetve az előzményeket figyelembe véve – jelesül azt, hogy ilyenre még sohasem volt példa – érthető, miért cikkeztek a gála másnapján a lapok arról, hogy Pong Dzsunho történelmet írt, amikor nemcsak a legjobb külföldi film, hanem a legjobb rendező, illetve a legrangosabb kategória, a legjobb film szobrocskáját is átvehette. Mivel a gála ismét hopmester nélkül zajlott, emlékeztetések maradtak a koreai fenegyerek rendező érzelmes köszönőbeszédei, amelyekben részben a teremben is jelen levő, mestereinek tartott nagy amerikai rendezőket méltat-

A *Volt egyszer egy... Hollywood* és Quentin Tarantino hozta meg Brad Pitt első színészi Oscarját

ta (Tarantinót és Scorsesét) a Kodak színházban szokatlan szerénységről adva tanúbizonyságot, részben az esti bulin elfogyasztandó, díjai sokasodásával egyre növekvő alkoholmennyiséget latolgatta szimpatikus humorral, ráadásul angoltudását nem villogtatva, tolmács segítségével.

A legjobb férfi színész díjáért ketten voltak valódi versenyben, Adam Driver a *Házassági történetből* (*Marriage Story*), illetve Joaquin Phoenix a *Jokerből*, a valóságban azonban kevés kétség volt afelől, hogy utóbbi lesz a győztes. Tegyük hozzá, megérdemelten, hiszen Phoenix nagy színész, aki a rendhagyó képregényfilmet gyakorlatilag elviszi a hátán, korábbi alakításaiból már ismert tehetségével és színészi erejével. Másrészt nem hagy nyugodni a gondolat, vajon mennyit számít az ilyen döntésekben a rajongói/marketinges nyomás és az, hogy a *Házassági történet* az Oscar-induláshoz elengedhetetlen nagyvásznas vetítéseken kívül csak a Netflixen kerül forgalomba, saját gyártmányú filmként, és ezt a fajta tartalomkészítést és -szórást ma sem hajlandó lenyelni az akadémia. Ennek eshetett áldozatul Scorsese is, bár Pong Dzsunhótól egy pillanatig sem sajnálom egyik díját sem, azért a fesztiválfavorit *Házassági történet* és Scorsese szintén netflixes új mozi-ját méltatlan volt ennyire mellőzni. Valószínű, hogy az akadémia sem fog tudni sokáig ellenállni a nyomásnak, és a következő évek valamelyikében be fogja fogadni a Netflixet a díjvárományos stúdiók körébe.

A legjobb színésznő Charlize Theron lett, aki a *Judy* című filmben alakítja Judy Garlandot – a film más kategóriában nem nyert. Az 1917 operatőri díjához nem fér kommentár: az egyébként az összes háborús filmben már látott fordulatokkal operáló, cselekményben újdonságot nem nyújtó filmben, pusztán a kamerakezelés, fényelés és díszletezés által, Deakins olyan utazásra viszi magával a moziközönséget (ez az a film, amit moziban kell látni), ami után azon fogunk gondolkodni, hogy sikerült a teljes játékidő alatt nem pislognunk. A mellékszereplők kategóriáiban Brad Pitt a *Volt egyszer egy... Hollywoodért* borítékolható volt, nem is lehet vitatkozni a döntéssel, Laura Dern pedig a *Házassági történet* egyetlen díját zsebelte be, szintén megérdemelten (habár itt sem sajnáltam volna Scarlett Johanssontól sem a *Jojo nyusziból*).

Ez utóbbi film legalább a legjobb adaptált forgatókönyvnek járó díjat hazavihette, amit szintén nehéz kétségbe vonni, ha csak annyit is mondok róla, hogy egy német kiscserkészről szól, aki meggyőződéses nácinak tartja magát, a rendező, Taika Waititi alakítja képzeletbeli barátját, Adolf Hitler – és az egész ragyogóan működik, sírós-nevetős, szatirikus mese, történelem alulnézetből, elejétől a végéig totális agymenés. Az *Élősködőktől* nem sajnálom a legjobb eredeti forgatókönyv díját, de a koreai film sok díját számításba véve, ez most nyugodtan mehetett volna Quentin Tarantinónak (hogy miért, azt nem írhatom le, nézzék meg a *Volt egyszer egy... Hollywoodot*, lapunk hasábjain is olvashattak róla).

Idén a botrányok is elmaradtak, csak a faji sokszínűség hiányát rótták fel ismét többen is, és itt, mielőtt valaki cinikusan legyint, tényleg megjegyezném, hogy fájdalmasan mellőzve maradt például Jordan Peele és a *Mi (Us)*. A *Mi* zseniális, sokrétű, társadalomkritikus alkotásként csak annyiban hibázott, hogy zsánerfilmnek tekinthető, hiszen az utóbbi években egyre frissebb és az Oscar által továbbra is levegőnek nézett horror műfajt erősíti. Ha a műfajiságát elfogadva nem is háborgok azon, miért nem kapott legjobbfilm-jelölést, azzal már nem vagyok kibékülve, hogy a legjobb rendező kategóriából kihagyták, és a káprázatos (nem melleleg már Oscar-díjas) Lupita Nyong'o is simán befért volna a je-

lőtt női főszereplők közé. Mindent egybevetve kellemes meglepetés, hogy az akadémia olyan filmet díjazott, amelyet az ítések csak felíratlanul tudtak megnézni – ez általában nincs így. Ja, az angol nyelvű remake, tévésorozat formájában, már készülöben van...

NAGY ORSOLYA

A 92. Oscar-gála díjazottjai a főbb kategóriákban:

Legjobb film: *Élősködők*

Legjobb rendező: Pong Dzsunho (*Élősködők*)

Legjobb női főszereplő: Renée Zellweger (*Judy*)

Legjobb férfi főszereplő: Joaquin Phoenix (*Joker*)

Legjobb női mellékszereplő: Laura Dern (*Házassági történet*)

Legjobb férfi mellékszereplő: Brad Pitt (*Volt egyszer egy... Hollywood*)

Legjobb animációs film: *Toy Story 4.*

Legjobb nemzetközi film: *Élősködők*

Legjobb operatőr: Roger Deakins (*1917*)

Legjobb vágás: Az aszfalt királyai

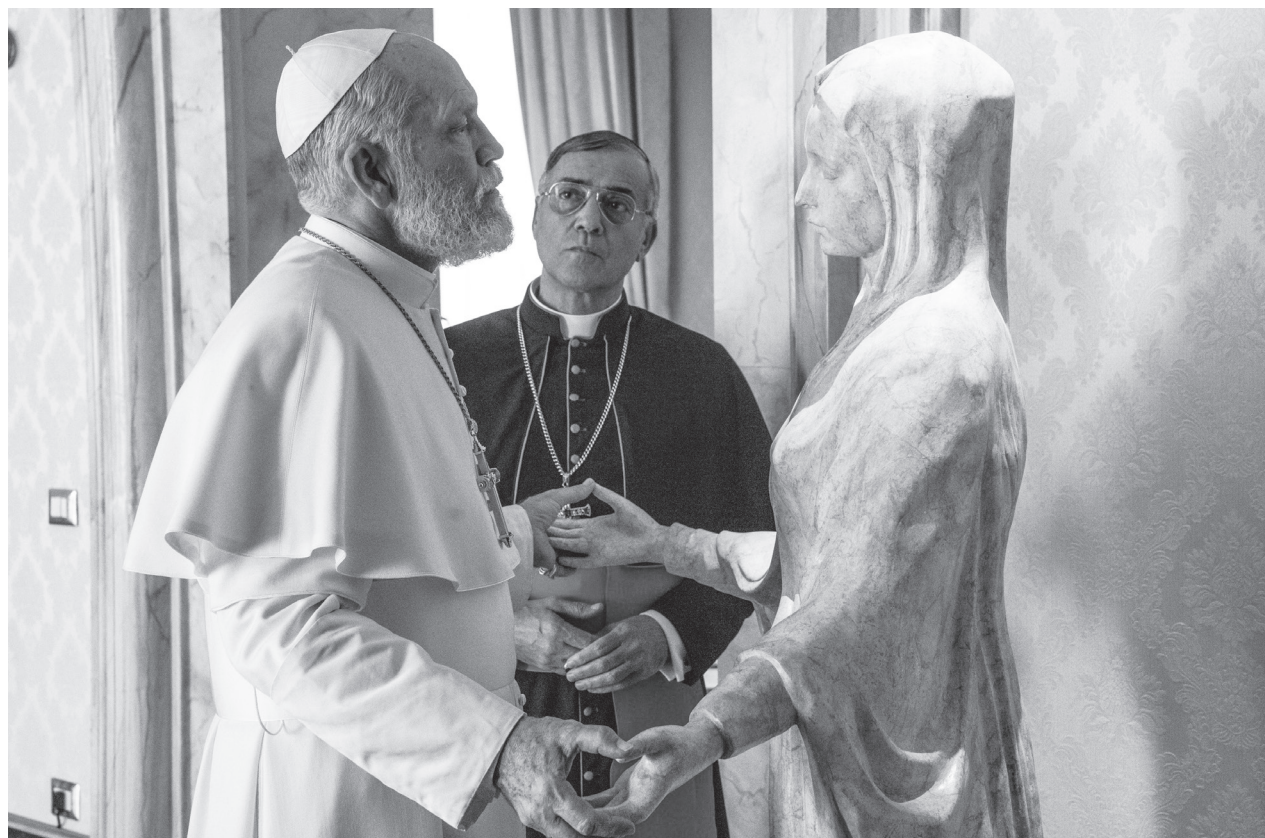
Legjobb eredeti forgatókönyv: *Élősködők*

Legjobb adaptált forgatókönyv: *Jojo nyuszi*

Kimondva kimondatlanul

Napok óta halasztom, hogy nekiálljak Paolo Sorrentino *Az új pápa* című zseniális, az HBO kínálatában fellelhető sorozatáról kritikát (vagy inkább jegyzetet, na jó, kedvcsinálót) írni. Nem mintha nem lenne motivációm, csak kitaláltam magamnak, hogy rövid idézettel kéne kezdeni Sofi Tukker *Good time girl*¹ című számából, ami ugye a főcímdal, minden epizód elején más-más klip alatt fut, jellemzően apácák buliznak rá némi szexuális töltettel, általában egy rózsaszínből játszó neonkereszt előtt, amíg aztán fel nem tűnik Jude Law fehér fecskében a Lidón...

Szóval halasztottam, halasztottam, míg fel nem adtam, mert a szám szövege is olyan, mint az egész sorozat: minden sora alkalmas lenne idézetnek, de egyik sem adja vissza igazán a lényegét. Ami talán még elmond a dal szövegéről valami érdekeset: ötször szerepel benne a *play* ige különböző kifejezésekben, de a magyar fordításban egyszer sem használ-

nánk – erőltetés nélkül – a játszani ígét. Rejtőzködik. *When I said it out loud, it wasn't as strong as it was in my head*² – hogy mégiscsak idebiggyeszthessem az első sort ennyi fellevezetés után.

Az alapinformációk a sorozattal kapcsolatban talán ismertek: társíró, rendező az Oscar-díjas Paolo Sorrentino (*A nagy szépség, Ifjúság*), főszereplők John Malkovich, Jude Law, és bár végül új sorozatként jegyzik, de igazából a 2016-os *Az ifjú pápa* folytatása.

Az első évaddal (vagy előzménysorozattal) kapcsolatban egyébként számomra érthetetlen, hogy Jude Law karakterét, a fikatív XIII. Piuszt, az első amerikai pápát – aki *Az új pápa* elején kómában fekszik – a magyar kritikák jelentős része miért állítja be pszichopátának. Materialista olvasat szerint bizonyára az, viszont kinyílnak körülötte a virágok, amikor imádkozik...

A világ létezik, rossz, irreális és abszurd. Isten nem létezik, jó és reális – írja Simone Weil, akit Pilinszky János rajongása ellenére is sajnos kevesen olvasnak mifelénk, de most nem is ez a fontos, hanem hogy ez az aforizmája elég jól

közelíti, ami Sorrentino fejében járhat az Isten–ember tematikában, csak kimondva már rosszul hangzik. Szerencsére beszéd helyett ott vannak neki a képek és az általuk képzett eszméletlenül dús asszociációs mátrixok, amelyek segítenek kimozdulni a hívő–ateista szembenállás fájoan egyszerűsítő toposzai-ból.

És persze aki ennyire tud egyszerre polgárpukkasztóan, izgalmasan, szórakoztatóan és rendkívül magas színvonalon beszélni metafizikáról, annak az emberről, hatalomról, fanatizmusról, erkölcsről is van mondanivalója, s annak eredményeképpen, ha bizonyosságra nem jutunk is, az embert megtanulhatjuk egy picit jobban szeretni.

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

Olvasásra fel!

Kortárs, magyar – Szilágyi Aladár íróportréi

Március elején mutatták be Szilágyi Aladár Aranytoll, Spectator- és Sütő András-díjas újságíró hatvan magyar alkotóval készült interjúkat tartalmazó *Kortárs, magyar* című könyvét. A díjak felsorolása jelzés, hogy az újságírás régi iskolájához tartozó szerzőről van szó, aki felkészültségével, műveltségével és őszinte érdeklődésével méltán szerzett rangot és megbecsülést magának és az újságírói szakmának. Minden egyes beszélgetésből nyilvánvalóvá válik, hogy a kérdező nem sajnált időt, energiát fordítani arra, hogy felkészüljön az interjúalanyból, ami már egyáltalán nem természetes a mai, embertelen léptékben felgyorsuló életritmusban. Az információdömping, a fake news, a nyíltan vállalt sajtómanipuláció korszakában újságíróként, azaz immár (szintén méltán) közmegvetést keltő szakma képviselőjeként ezért is különösen érdekes olvasni ezeket az interjúkat.

A párbeszédgyűjtemény ha nem is teljes, de jelentős merítés a Törzsasztal sorozatra meghívott kortárs magyar írókkal folytatott beszélgetésekből. Az alcím szerint íróportrékat tartalmaz a mű, de ez nem teljesen pontos, hiszen bár túlnyomórészt valóban szépírókkal beszélget Szilágyi Aladár, és valamilyen formában minden megszólaltatottnak van köze az irodalomhoz, mégis vannak olyanok, akik más szakterületek nagyságai, hogy csak a filmrendező Makk Károlyt vagy a színházi rendező Tompa Gábort emeljem ki, de olvasható beszélgetés tanár, tankönyvíróval (Fűzfa Balázs), műfordítóval (Barna Imre) és nyelvészrel (Szilágyi N. Sándor) is. Dolgozik az idő ebben a könyvben, és nem csak azért, mert a kötetben közölt legkorábbi interjúk 2004-ből, a legutolsók pedig 2018-ból valók, tehát tizennégy évet ölel fel a kiadvány, hanem azért is, mert Szilágyi Aladár – mondhatjuk nyugodtan, legendás híró felkészültsége okán is – gyakran olyan információkat, történeteket, véleményeket elevenít fel az interjúalanyoknak, amelyekről több esetben

a beszélgetőtársnak nincs vagy nem is volt tudomása, esetleg már elfelejtette, mire utal a kérdező. De ezek is érdekes adalékok az értő olvasó számára, hiszen a reakciókból kirajzolódik egy-egy írói gondolatnak, elképzelésnek is a fejlődéstörténete. Nem egy statikus, az írókat és műveiket egy pontba, pillanatba rögzítő felvillanások ezek az interjúk, hanem olyan kontextuskereső beszélgetések, amelyek hozzásegítik az olvasókat ahhoz, hogy szélesebb perspektívából szemléljék az alkotók munkásságát még akkor is, ha adott esetben egy-egy szerzőnek nem is az egész életpályájáról, hanem csak aktuális műveiről folyik a beszélgetés.

Az idő problémája mutatkozik meg abban a szomorú tényben is, hogy többen már nincsenek köztünk azok közül, akikkel Szilágyi Aladár beszélgetett; Esterházy Péter, Térey János és Borbély Szilárd korántsem idős korukban távoztak az élők sorából. Másfelől Makk Károly, Hubay Miklós és Fejtő Ferenc hosszú életút után hagytak itt minket, a velük készült interjúk a múltba révednek vissza, ők szemtanúként idézik meg az általunk meg nem tapasztalt történelem egy-egy darabját, és kiérződik ezekből a beszélgetésekből a megszólalók bölcsessége is. Hubay Miklós-

nak a régi Váradra történő visszaemlékezései különös érdeklődésre tarthatnak számot a váradiak körében, míg Fejtő Ferencnek József Attilához köthető emlékei és élményei lehetnek sokak számára revelatív erejűek. Ugyancsak a – nevezzük így – történelmi visszaemlékezések sorába tartozik a Sárközi Mátyással és Gömöri Györggyel folytatott beszélgetés, ők az 1956-os magyar forradalom és az emigráció vonatkozásában elevenítenek fel érdekes, fontos emlékeket.

Tematikájában nagyon gazdag a kiadvány, hisz van benne irodalomtörténet Borbély Szilárddal, gasztrotörténet Cserna Szabó Andrással, kalandozások Láng Júliával és Ferdinandy Györggyel, fordítási műhelytitkok Barna Imrével, pedagógiai problémafelvetések Fűzfa Balázssal, filmtörténet Makk Károllyal és Kelecsényi Lászlóval, rádiótörténet Zoltán Gáborral, színház Tompa Gáborral, és persze sok-sok irodalom is, több beszélgetésben ugyanis túlnyomórészt az interjúalany művei, ars poeticája, munkamódszerei és ihletforrásai a fókuszpontok. Nem hiányoznak a kötetből a ma-

gyar irodalom élő klasszikusaival, Parti Nagy Lajossal, Nádas Péterrel, Spiró Györggyel, Krasznahorkai Lászlóval készült interjúk sem.

Ez a gazdag tematika számos szerkesztési, csoportosítási lehetőséget rejt magában, amit azonban a kötet összeállításakor nem aknáztak ki. Nem csak a legkézenfekvőbb, kronológiai sorrendről mondtak le a kötet szerkesztői, de kerültek mindenféle tematikai összefüggést is a beszélgetések között, mindezek helyett egész egyszerűen az interjúalanyok nevének ábécérendje volt a rendezőelv, ami egy ilyen jellegű kiadvány szempontjából teljesen irreleváns szempont. Mivel pedig ezeknek az interjúknak az apóját szinte kizárólag

a Törzsasztal-sorozat nyújtotta, feltehetőleg lett volna képanyag bőven, amelyből a kiadó Holnap Kulturális Egyesület válogathatott volna, és így a két kötetben lévő számos üres oldal is „feltölthető” lett volna. Az sem szerencsés, hogy a beszélgetéseket felvezető szöveg túlnyomórészt egy idézet, amely magában az interjúban is olvasható, így ezek a jobban is kiaknázható felvezetések nem többek redundáns tipográfiai elemeknél.

Tartalmi szempontból, illetve az olvasmányélmény szempontjából egy kissé zavaró, hogy az interjúk nincsenek leke-rekítve, a legtöbb esetben esetlegesen ér véget a beszélgetés. A folyóiratokban (*Várad, Erdélyi Riport, erport.ro*), ahol először megjelentek ezek az írások, ez nyilván nem tűnt fel annyira, de így, egy kiadványba összegyűjtve már nem tom-pítható el az a folyton feltörő hiányérzet, amikor olvasnánk tovább a párbeszédet, de egyszer csak nincs több kérdés, és nincs több válasz. Ezért sem jó egyvégtében és sorjában olvasni az interjúkat, ahogy egy recenzens kénytelen végig-galoppozni rajtuk, sokkal inkább javallott apránként fogyasztani, ahogy a jó bort kortyolgatjuk, ráadásul így kevésbé tűnnek fel az amúgy igényes kivitelezésű kiadvány-

ban előforduló elírások és ortográfiai hibák.

Ezek a kritikai megjegyzések persze nem vonnak le semmit a beszélgetések tartalmi értékeiből, az abból fakadó örömből, amit két ember értelmes, fontos problémákról szóló beszélgetése nyújthat az olvasónak. Zárásképpen hadd kölcsönözzek egy gondolatot a Szűcs László által írt előszóból: a könyv legfőképpen azoknak szól, akik érdeklődnek a kortárs magyar irodalom iránt, számukra több száz könyv elolvasásához te-remt kedvet a *Kortárs, magyar* című munka, melynek irodalom-népszerű-sítő szerepe megkérdőjelezhetetlen. Ne is habozzunk tovább: Olvasásra fel!

PAP ISTVÁN